

జననమంతరి. ౨
 మంగిపూడి వేంకటేశ్వర్
 సంపాదకుడు.
 ౧౯౧౯

“భక్తి జ్ఞానవై రాగ్యములే భారతీయుల జీవనమార్గము.”

మంగిపూడి పురుషోత్తమశర్మ

श्रीमलेन्द्र दयाल साहसी

శ్రీ
స్వామి

దయానందనర్సతి

జీవితము—ఉపదేశములు.

శ్రీ బాబు శివానంద ప్రసాద్ గారి

గ్రంథమున కనువాదము

మొదటికూర్పు

రాజమహేంద్రవరము:

శ్రీ విద్యానిలయ ముద్రాక్షరశాల,

1916

వెల 10-0-0

సర్వస్వామ్యగణనికమా.

ప్రధానపోషకులు

- ౧ మ. రా. రా. శ్రీ) అయ్యగారి రామారావుగారు బి. ఏ. బి. యల్.
 ౨ ,, దేవభక్తుని సీతారామయ్యగారు మ్యునిసిపల్
 చైరుమన్
 ౩ ,, ఒక భాషాభిమానిగారు.

పోషకులు

- ౧ మ. రా. రా. శ్రీ) ఉప్పలూరి వేంకటసుబ్బారావు పంతులుగారు
 సబువోవరుసీయరు.
 ౨ ,, వాసిరెడ్డి వెణ్ణయ్యగారు.
 ౩ ,, సూర్యదేవర రామానాయుడుగారు.
 ౪ ,, సూర్యదేవర సుబ్బనాయుడుగారు.
 ౫ ,, సూర్యదేవర లింగయ్యగారు.
 ,, వాసిరెడ్డి వేంకటపతిగారు.
 ౭ ,, తల్లాచగడ సీతయ్యగారు బుల్లిసుబ్బారావుగారు
 ౮ ,, నిడమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.
 ౯ ,, చట్టి నరసింహారావుగారు అగ్రహారందారు.
 ౧౦ ,, సూరంపూడి సత్యనారాయణమూర్తిగారు.
 ౧౧ ,, ఆచంట రామచంద్రశర్మగారు
 ఆయుర్వేద అగదంకారులు.
 ౧౨ ,, కొలనువాడ వేంకటరామరాజుగారు.
 ౧౩ ,, దండు కృష్ణంరాజుగారు.
 ౧౪ ,, గాదిరాజు సీతాపతిరాజుగారు
 ఆయుర్వేదవైద్యులు.
 ౧౫ ,, దాసం అచ్చయ్యగారి కుమారుడు
 వేంకటరామయ్యగారు.

౧౬	,,	కొల్లపర పాపయ్యశ్రీస్థిగారు.
౧౭	,,	తుమ్మలపల్లి లక్ష్మీనారాయణగారు వర్తకులు.
౧౮	,,	తూతా వేంకటస్వామినాయుడుగారు వర్తకులు.
౧౯	,,	అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు పంతులుగారు బి. ఏ. బి. యల్.
౨౦	,,	మహాకాళి రామమూర్తిగారు.
౨౧	,,	చింతల రఘునాథరెడ్డిగారు ఆర్యసమాజప్రధాని
౨౨	,,	వీరపనేని బసవయ్యగారు గ్రామమునసభ తాలూకా అండ్ జిల్లాబోర్డు మెంబరు.
౨౩	,,	వెల్లంకి కృష్ణమూర్తిగారు.
౨౪	,,	ఇందుకూరి చినవేంకటరాజుగారు అగ్రహారందారు

స హా యు టు

౧ మ. రా. రా. శ్రీ) ఆత్మకూరి చప్పయాచాద్యలుగారు
అగ్రహారందారు.

౨ ,, శాఖమూరి సూరయ్యగారు.

౩ ,, సూర్యదేశర సీతారామయ్యగారు.

౪ ,, చేపూరి నరసింహరావుగారు సాట్టు
సబుయినస్పెక్టరు.

౫ ,, దేశిరాజు మురహరిరావుగారు.

౬ ,, మందరపు మృత్యుంజయకవిగారు.

౭ ,, పదుళ్ళపర్తి వేంకటరత్నముగారు.

౮ ,, ఆడూరి వేంకటసుబ్బారావుగారు.

౯ ,, పూళ్ళ వేంకటాచలపతిరావుగారు.

౧౦ ,, అమరవాది వేంకటకృష్ణమూర్తిగారు.

౧౧ ,, శ్రీ కుమార రాజా మంత్రివ్రగడ
వేంకట హనుమంతరావుగారు.

౧౨ ,, దాసు గోవిందరావుపంతులుగారు బి.ఏ.బి.యల్.

౧౩ ,, గరికపాటి ఆంజనేయ సూర్యవ్రకాశరావుగారు.

భూ మి క

క్షీరసాగరమధనమునుండి లోకకల్యాణార్థమై అమృతము, లక్ష్మీ, ఐరావతము, మన్నగు సమూల్యరత్నము లుద్భవించినట్లే యీనవభారత సంఘట్టనమున గూడ నొక మహాసీయమండలి యవతరించి యార్యా వర్తమును తనూత్రమున విశ్వమానవలోకమును ఉద్ధరించుటకై తోడ్పడి యున్నది. ఈజాతీయోద్ధారకపరంపరలోనెల్ల నొక్కమహాపురుషుడు తన పవిత్రచారిత్రముచే, ప్రాచీనవిజ్ఞానముచే, అప్రతిమప్రతిభచే, అసదృశ త్యాగముచే, విశాలహృదయముచే, యుక్తవిలోకనముచే, నిరుపమకార్యకౌశలముచే, నితాంతవీర్యముచే, ఉగ్రాభినివేశముచే నొక ప్రత్యేకాగ్రీష్ఠాన మలంకరించుచున్నాడు. ఆతడే మహర్షి శ్రీ సావమిదయానంద సరస్వతి.

“జాతీయముగా నుండుటయన్న నిశ్చలముగా నుండుట కాదు. ప్రాచీనమునుండి యొక సారవదార్థమును సంగ్రహించి నవజీవనప్రవాహమున చొప్పించుటయే పునరుజ్జీవనమునకును పునర్నిరాశ్రామమునకును పటు తరసాధనము” అని శ్రీమాన్ అరవిందఘోషమహాశయుడు వాక్కు చ్చియున్నాడు. ఈ యమూల్యసత్యము నెఱింగియే రామమోహనుడు తన జాతీయోద్యమమును ఉపనిషత్తులపై ప్రతిష్ఠాపించెను. ఈమర్మమును గుర్తించియే వివేకానందుడు జాతీయప్రబోధమునకై వేదాంత దుందుభిని మోయించెను. అయితే యుపనిషత్తులును వేదాంతశాస్త్రమును ఆర్యుల జాతీయధనమగును గాని మూలధనము కానేరవు. ఆర్య జాతియొక్క యుత్తమాంగమగునుగాని హృదయకుహరము కానేరవు.

చతుస్సుముద్రములవంటి యే సనాతనజ్ఞానకోశములనుండి తరతరములుగ మతమతాంతరము లుదయించి భారతజాతియొక్క సర్వాంగములయందును ప్రవహించుచు జాతీయజీవనమును పుష్కలముగ పోషించుచుండెనో గీతోపనిషత్తులు వేనియొక్క విస్ఫూర్జితనిశ్వాసమునో వడ్డగ్గనములునహో యేవాని యుపజీవులో ఎయ్యది యీశ్వరవాణిగా విశ్వసింపబడుచు భారతీయుల యకుంతిత భక్తివిశ్వాసములకు పోటులేని మేటి కాణాచులై వారి సకలధర్మజీవనమునకు చరమ కాని పరమప్రమాణమగు చున్నవో అట్టి పవిత్రగ్రంథీరవేదగ్రంథములే భారతజాతీయ హృదయమగుచుగాని వేరొండు కానేరదు. ఈజాతీయహృదయముయొక్క యస్పందిత స్పందనమును అనాహతశబ్దమును అవిగీతగానమును విననోదినవాడే ధన్యుడు ! విప్లవెప్పినవాడే ధన్యుడు !!

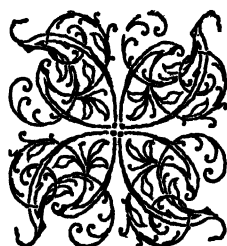
ఉపనిషత్తులనుగాక వడ్డగ్గనములనుగాక సమగ్రవేదాంతశాస్త్రమునుగాక యిన్నింటికెని మూలకందమగు శ్రుతులనన్నిధికే సూటిగా నేగి వానిద్వారమును మరల నొకమారు తట్టి నిశ్శంకముగా సర్వజనులకును దెలిపి వానిని తన సంస్కరణోద్యమమునకు పునాదిగ గైకొనుట యందే దయానందుని జాతీయదృష్టియు మేధాపుష్టియు బహిర్గతమగుచున్నవి. మఱియు వేదములు పూర్వవ్యాఖ్యానముల వెలుగున జదువబడి * దృక్కోణవిభేదముచే పుక్కిటిపురాణములకును, పిట్టకథలకును, అసభ్యాంశములకును, నిలయములని నిరసింపబడుచున్నప్పుడు అనాగరికులగు నాది మజాతుల తొక్కుపడుల్కులుగా మారేమీ యానందింపబడుచున్నప్పుడు ఆయన తన గురువర్యుని యాదేశప్రకారమే కానిండు వేదవీణను నూత్న స్వరకల్పనలతో మీటి వేదములు విశుద్ధజ్ఞానగ్రంథములు కాని పుక్కిటి పురాణములును పిట్టకథలును కావని చాటి యుండుట విశేషభావిఫల సంభరితము.

దయానందుడు కేవలభావుడును కాదు. ఆయన సంపూర్ణక్రియా పరతంత్రుడు. ఆయన కార్యోత్సాహమే ఆర్యసమాజహూపమును ధరించి యుత్తమలక్ష్మ్యములతో విలసిల్లుచు దురాచారములను తుడిచివేయుచు భారతభూమిని స్వర్గసీమగా జేయ నుంకించుచున్నది ! ఈ యుద్యమతరంగ మొక్కటి యాంధ్రజనపదమధ్యమున గూడ బాకి మెల్లమెల్లన జనసా మాన్యముయొక్క మనములను పశీకరించుకొనుచున్నది.

ఇట్టితరుణమున శ్రీస్వామివారి జీవితోపదేశములు గూర్చియు ఆర్యసమాజముం గూర్చియు విపులగ్రంథమొక్కటి యాంధ్రమున నుండుట యెంతయు నావశ్యకమని యెంచి యీగ్రంథమాత్మక ప్రాశస్త్యమన కోటువనుటచే యథాశక్తిగ దానిం దెనిగింప సాహించితిని. వేడుటయే తడవుగా నాంధ్రీకరణమున కనుజ్ఞయొసగి నాయుద్యమమును దీవించిన వైదికపత్రికా సంపాదకులు శ్రీయుత రామదేవ బి. ఏ. యమ్. ఆర్. ఏ. యస్. గారికి నాకృతజ్ఞతావందనము లర్పించుచున్నాను. మఱియు నీగ్రంథపూరణమున తమ రచనలచే బాసటయైన శ్రీ సోమనాథ రావు, ఛజ్జిండుగార్లకు నామన్ననలు తెలుపుకొనుచున్నాను.

వెండియు నీపాత్రమును వెలికిదెచ్చుటలో ప్రోత్సాహసాహాయ్య ములొసంగిన ప్రియమిత్రులు శ్రీ వెల్లంకి కృష్ణమూర్తిగారికిని సహజా దార్యముతో శ్రీస్వామివారి ఛాయాపటము దిమెన్మొసంగిన శ్రీకాళి నాథుని నాగేశ్వరరావుసంతులుగాడికిని నాకృతజ్ఞతావందనములు వెలిబు చ్చుచున్నాను.

ఇక మూలగ్రంథకాండన కీమాంధ్రీకరణమున నన్యాయముచేయ కుండుటయే నాకానిపదగిన మహాసమ్మానము. ఇందెంతవఱకు చరితా ర్థుడనై తినో పాత్రోత్తములే నిర్ణయింపవల్సియు.

అనువాదము.

ఇందు నా సొంతతెచ్చలకు తోడు ముద్రాస్తాతిత్ర్యములు కూడ
 ముక్క-టముగ దొలలుట సంభవించినది. య. దోషముల నే శోధింప
 త్రోగ గాకూర్చితిమి. సాక్షిమహాశయలు ముందుగ నే నవరించుకొని
 పరిలముగ గ్రంథమును పరిశీలించుకొనగా.

శ్రీ

స్వామి దయానంద సరస్వతి.

జీవితము—ఉపదేశములు

ప్రథమభాగము

ప్రథమాధ్యాయము

ఉపక్రమణిక

మతమా రాజ్యతంత్రీమా !

హితమునకో యహితమునకో కాని ప్రస్తుత కాలమున మన మహాపురుషుల భావములలో మతియు కేవల సామాన్యస్థానమును రాజ్య తంత్రీయు ప్రధాన స్థానమును ఆక్రమించుచున్న దనుట నిర్వివాదాం శము. ఈ దేశమునందలి యుత్తమ పురుషులకు రాజ్యతంత్రీమే మత మనియు జెప్పిన జెప్పనచ్చును. ఇతరదేశముల మాట నుడువజాలను గాని హిందూదేశవిషయమున మాత్రమిది యెంతయు శోచనీయము. హిందూదేశీయులింకను తాము మతము నతిగమించితిమని వచించుటకు సాహసింపజాలరు. వారు బుద్ధి పాటవమున మాత్రమే యైరోపీయ జాతికి గాని ఏ యమెరికా జనులకు గాని యావంతయు దీసి పోక పోయినను, అన్యవిషయములలో పాశ్చాత్య జాతులతోడనే కాదు కొన్ని

ప్రాచ్యజాతులతోడను సామ్యమునకు రాజులరు మన సంఘములోనికి బ్రాకిన చెడుగుల నన్నింటిని లెక్కింప దొరకొన్నచో విసుగు జనించును. కాని ఏ సంఘమున మతాంగీకారము క్రింద స్త్రీలకు విద్య యొసంగబ డదో, ఏ సంఘమున మతానుమోదముక్రింద జన సామాన్య మజ్జాన నిమగ్నముగ నుంచబడుచున్నదో, ఏ సంఘమున మతాధికారము క్రింద ముప్పాతిక వంతు జనులు నీచులు గను స్పర్శ నా నర్హులుగను జూడబడు చున్నారో, ఏ సంఘమున నొక మనుజుడు తోడి మానవుని హస్తము నుండి యాహారమును గాని పానీయమును గాని గ్రహింప నొల్లక అట్లా నర్హుల తనకు స్వర్గద్వారమును దెరుచు మహాకృత్యమును గా గణించుచు న్నాడో, ఆ సంఘము రాజకీయాధికారమున కర్హుమగునా ? ఏ దేశమున మతోపదేశములును సంఘ ప్రయత్నములును 'ఎవరికి వారే' యుచున్నా కి గత జీవనమును విధించుటలో పూర్ణముగ వినియోగింపబడియెనో ఆసం ఘము రాజకీయాధికారమునకు పాత్రమగునా ? రాజకీ యాధికారమున యదార్థమగు నధికారమును, శాసనాశక్తియు స్వపరిపాలనమును గాని శాసన నిర్మాణ పథాలలో గూర్చుండుటకు సెలవు కాదు. ఈ 'యెవరికి వారే' ధర్మము సంఘమున జీరకాలముగ జీర్ణించుటచే, ఏ పురుషుడై నను స్త్రీ యైనను శిశువైనను రోగాకాశ్రితుడై పడియున్నప్పుడు పరు లెవ్వగున్ను స్వల్పముగ నైన నుపచారము గావించుటకు జనకుండుట మన దేశమున సర్వ సాధారణమై యున్నది. కొందఱు కొన్ని రాగి నాణెములతో లేక వెడినాణెములతో యొసగి సహాయపడవచ్చును. కాన అంతకు మించి యెవ్వరును శ్రమపడుచుండగ నే నెన్నడును గాంచియుం డలేదు. పడియున్న మనుజుని స్పర్శయే మైల యైనపుడు అతని కుపచార ముండేయుట యెట్లు పొసగును. ఇటు లగుట మనవారికి హృదయము లేక కాదు. అంతటి వలెనే వారును జాలి నొందుదురు. కాని వారి ధర్మ భావము నిషేధము కాని విధికాదు. ఎవ్వరికిని హాని చేయకుండుటయే

తమ యత్కృష్ట ధర్మమని వారు తలంచుచున్నారు. అట్లు తలంప బోధింపబడియున్నారు. ఈ నిషేధధర్మము విధాయకము. సేవన మన్ననో ఐచ్ఛికము. దీనికి సాధారణ ప్రాముఖ్యము మాత్రము కల్పింపబడినది. నీవు నీ దేశముకొఱకును నీ ప్రజలకొఱకును ఆత్మత్యాగ మొనర్చుట యున్నత్రతగను శుద్ధమూర్ఖత్వముగనుంజింతియ కాదు దైవముయొక్కయు మానవకోటియొక్కయు దృష్టిలో కేవలము పాపముగను నింకార్హము గను పరిగణింపబడుచున్నది. ఏలయన మనయేలిక యగు భగవంతుడు మన మొనరించు సకల కార్యములకును నియామకుడు గదా ! ఆతడు పుణ్య పాపములకు న్యాయముగు ఫల శిక్షల నొసంగును గదా ! కావున మనము న్యాయ శాసనముల నతిక్రమించిన వారిని అక్రమబాధితు లగు వారిని ఆ న్యాయమూర్తి విచారణమున కే వదలి యూరకుంకవచ్చును.

అట్టి జనుల ప్రవృత్తిని ఉదాసీనతను మనము హృదయపూర్వకముగా బ్రశంసించుము కాని వారి యధీనశక్తిగల నున్న యేపరిపాలన మానకును మన జీవితములను సర్వస్వమును విడిచిపెట్టజాలము.

లోకము ప్రీతియుగమునందును తాను నమ్మిన దైవమున కనుకూలముగ ప్రవర్తించుటకు ప్రయత్నించి యుండెను. అని యొకలేఖకుడు చక్కగా నుడివియున్నాడు.

బౌద్ధమత సుధాపతితమయి బ్రాహ్మణమతము మరల దల యెత్తినది మొదలు నేటివఱకును హిందూదేశము రాజకీయవిషయములలో మాంద్యముగ నుండుటకు గారణమేమి ? ఆమె పతనమునకు ఆమె తత్వ శాస్త్రమును ఆమె మతమును ఆమె యాదర్శములును ఆమె జీవితనియమములును బౌద్ధత వహించియున్నవి. మతమే రాజ్యతంత్రమును నడిపించును. మతము వినా రాజ్యతంత్ర సుసాధ్యము. మీ మార్గసూచక నియమ మెచ్చటనుండి వచ్చును ? మీ పరిపాలనాదర్శము లెయ్యవి ?

ఒప్పే తప్పే మతాధారము లేక యేపరిపాలనమును ఒక్కనాడేని కొన సాగజాలదు.

పై వివరించిన వాదమునకు ప్రతిగా ఐరోపాను గాని అమెరికాను గాని చూపవచ్చును. వారు మతమును రాజ్యతంత్రమును గొంతెవరకు వేర్వేరుగా నుంచిరి. ఏ ఐరోపాదేశీయ మతమును గూర్చియు రాజ్య తంత్రమును గూర్చియు నేను స్వయముగా నేమియు నెఱుగను. అయినను ఐరోపాయొక్క ప్రస్తుత రాజ్యాంగ న్యవహారములలో మతమున నెట్టి స్థలమును లేదని కే నెన్నును విశ్వసించజాలను. తుర్కీ బల్గేరియా యుద్ధములో మతపక్షపాతము తావు చేసికొనలేదా ? శిలువకును నెలవంకకును జరిగిన యా సంగ్రామ విషయమును విచారించుటలో యూరోపు మతాభిమానమును జూపియుండలేదా ?

అయితే హిందూదేశములోని యాంగ్లేయప్రభుత్వము మతముతో నెట్టి జోక్యమును లేకయే పాలనము జేయుట సాధ్యమని నిరూపించిన దని కొందఱు అనవచ్చును.

అట్లులేనచో సహగమన దురాచార మేల తొలగించబడెను. బానిసత్వ మేల శిక్షార్హముగ జేయబడెను ? శరొద్రోజాతులకు బ్రహ్మక్షత్రియులతో సమానస్వత్వము లేల యొసంగబడినది ? ఉన్నతవర్గములపై గూఢచుంకి తీరుమానము చెప్పటకు చాకలి యేల దండనాధికారిగా నియమించబడుచున్నాడు ? భూసురులను నూలు చూదిగలును ఒకేచెరయం దుంచబడి యేల సర్వవిషయములందును సమానులుగ జూడబడుచున్నారని ? ఈ దేశములోని కొన్ని యాచారములును కొన్ని విశేష స్వామ్యములును అన్యాయములనియు పరిమేల్పరుని సంతానమున కమిత కష్టదాయకములనియు ఆంగ్లేయులు తలంచనిచో వీనిలో నొక్క కార్య మేనియు జరిగియుండ నేరదు. అట్టి యాచారములను శిరసా వహించుటకు గాని తిరస్కరించుటకు గాని మనలను పురికొల్పునది

మతము కాక మఱియెయ్యది ? మత మొనర్చు పనులు మిగుల నిశితము లైనవి. దాని ప్రభావము మిగుల శక్తిమంతము. కాని నిగూఢము. బ్రీటిషు ప్రభుత్వ మెంత తలస్థముగ నున్నను కైస్తవ పరిపాలనా భావ మడుగడుగునను వ్యక్తమగుచున్నది. హిందువుల రాజకీయాధికార మదృశ్యమయినను కలుషిత మత ప్రాబల్యము లెల్లయెడలను దృశ్యము లగుచున్నవి. తినుబండారముల లోనికి జొరబడు మాలిన్యమును విషమును సరకు గొనక బాట ప్రక్క దన సరకులను విక్రయమునకు బెట్టు మడ్డి మిఠాయి వత్తుకును హిందూధర్మమున ఫలించిన ఫలమే కాదా ?

మతము తొలుతను రాజ్యతంత్రము పిమ్మటను పరిగణింపబడవలె నని నుచువుచున్నాను. కావున మీ జీవితమును నడపించు లక్ష్యములను గూర్చియు ప్రవర్తనా నియమములను గూర్చియు విస్తృతభావనము లేకుండ మీరే పరిపాలనమును జయప్రదముగ నిర్వహింపజాలరని మీకు నచ్చజెప్ప గోరుచున్నాను కొన్ని యుదాహరణములను దీసికొనుచు. మీకు వర్ణమునందు నమృతము గలదా ? ఉన్నచో మీ కొక రక్షకభట సంఘమును గాని సైనికపటలమును గాని నిర్మింపజాలరని నిశ్చయముగ నమృతము. మీరు సముద్రీయానము నంగీకరింపరా? అయినచో మీ రెన్నడును స్వదేశవర్తకముం గూర్చియు విదేశవాణిజ్యముం గూర్చియు దలంపకుండును. మీరు బాల్యవివాహములకు నమ్మకింతురా? ఐనయెడల మీగృహము ఆరోగ్యమును సంరక్షించుట కుత్తమయోధులను మీరు సంపాదించజాలరు. మీరు స్త్రీవిద్యకు ప్రోత్సహింపరా? ఐనచో మీ సంసారజీవితము సుఖముగ నుండనేరదు. మీస్త్రీల నైరోపీయ కాంతలవలె వారి దినచర్యమును సంపాదించుకొన నిచ్చేదరా? అట్లులైన స్త్రీ స్వాతంత్ర్య సమస్య పరిష్కారమునకు సంసిద్ధులై యుండవలెను. మీరు మీ స్త్రీల ఘోషాపధతిని విడనాడి యూరోపునందు వలె వారికి స్వేచ్ఛ నొసంగెనరా? అయినయెడల దాంపత్య విచ్ఛేదక

న్యాయస్థానములను సత్వరముగ స్థాపింపవలయును. “ప్రస్తుత వ్యవహారములనుండి యుదాహరణముకొరకు ప్రజాసేవా విచారణ సంఘము (ప్రజీకు సర్వీసు కమీషను) చేయబూనుకొన్న కార్యవిధానమును గ్రహించుదము. ప్రజాసేవ నేటివలె దీవ్యముపై గాక శారవముపై నాధారపడి యుండినచో ఏమి తటస్థించునో చక్కగా యోచింపుడు. ప్రజాసేవకు నకును ఆతని కుటుంబమునకును వలయు వ్యయము తప్పక యిచ్చితరవలయును. కాని, ప్రస్తుతము మన దేశమునందలి కైస్తవమత ప్రచారకుల కిచ్చు పద్ధతి నొనంగుడు. పూర్వఫక్కిని పారితోషిక ఉపాయనముల రూపమున ధనమునుగాక పదార్థములనే శారవపూర్వకముగ నొనంగుడు. ఉద్యోగోన్నతి ననుసరించి యాదరమును అధికారమును పెంపునీయుడు. అట్లైనచో నేమి సంభవించు ? ఏకకాల పరీక్షలు, నేతనసరిమితులు, జాతి మతశాఖల సమాన ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్యము, కార్యనిర్వాహక న్యాయ విచారణ శాఖావిభాగము వీనిం గూర్చిన నిరంతర వినాదములన్నియు నొక్కక్షణములో నదృశ్యమై పోవును. ఏలయన ప్రజాసేవయొక్క పూర్ణ భావము గాఢమగు స్వార్థపరత్వమునుండి యథార్థమగు ప్రజాసేవగా పరిణమించును.” * ఈవిషయమై యింకను జర్చింపవలయునా ? మూలా దర్శములే ప్రపంచమును సర్వదా పరిపాలించినవి. మీరు కార్యాచరణ మున్నకు గడంగుటకు పూర్వము మీ ప్రాధానాదర్శములను గూర్చి శ్రద్ధ తీసికొనవలయును.

నే నింకొకయొక్కే పణము నెదుర్కొనవలసియున్నది. ఆఫ్గనులును తిబెటియులును, నేపాలదేశస్థులును, రాజకీయాధికారమును చలాయించుటకు హిందువులకంటె నెక్కువయోగ్యత గలిగియున్నారా యని నన్ను బ్రశ్నింపవచ్చును. ఈ ప్రశ్నకు ‘అవు’ నని ప్రత్యుత్తర మిచ్చుటకు

* క్రియత భగవాన్ దాసు యం.పి. గారు గురుకులమునుండి వెలువడు వైదికవర్తి కలో వ్రాసిన వ్యాసమునుండి కైకొనబడినది.

నేను సుంతదోని వెనుదీయను. వారు హిందువులకంటె విద్యలోను నాగరికతలోను నిమ్మస్థితిలో నున్నారనవచ్చును. కాని వారు నిశ్చయముగ రాజ్యాంగాధికారమునకు విశేషయోగ్యత కలిగియున్నారు. వారు స్వరాజ్యసంరక్షణ మొనరించుకొన జాలినట్లయే వారి యర్హతను ఘంటాపథముగ జాటుచున్నది. నిజమునకు వారికి మనకంటె నడనముగ నొకటి రెండు సమస్యలు లేవా? వారు స్వదేశమును స్వదేశీయులను స్వకీయ స్వత్వములను మనకంటె నధికతరముగ ప్రేమించుట లేదా? నైచ్యము, ద్రోహము, పగ, స్వార్థాన్వేషణము ఈయవగుణములే హిందూదేశమును నాశనము చేసినవి. ఇయ్యవియే మనలను మన ప్రస్తుత దుస్థితికి దెచ్చి యధమాధములనుగా జేసివైచినవి. నిస్సార్థతయే సమస్తసమస్యములకును మూలము. నిస్సార్థతయే మహత్త్వము. ధార్మికత్వమే యోగ్యత. ఇవి రెండు నెచ్చట విలువైతమగునో యచ్చటి కెట్టియధికారమును రాజులదు. వచ్చియు నిలువజాలదు. ఆహా! మీభేదముల నణగద్రొక్కుకొని యెల్లరకును సమాన శత్రువైతి వచ్చినప్పుడు ధైర్యముతోడను ఐకమత్యముతోడను మార్కొనుట యెట్టి సంస్థానీయమగు సమస్యము! హిందువులు పరస్పరాపరాధములను బొత్తిగా తమిరివజాలని సీచమానను లగుటచే వారిట్టి సుగుణరత్నము నాపరణమునొనికి దెచ్చట దుస్సాధ్యమని కొన్ని వేళలయందు దలంచుచుండును. మనమీ దుర్గుణముల నన్నింటిని సమయించినం గాని రాజ్యాంగాధికారమునకు పాత్రులము కాజాలము.

మత మావశ్యకమా?

ఈ దినములలో మత మత్యంతము తృణీకరింపబడుచున్నది. చాలమంది మత మనావశ్యకమందురు. కొందఱది యపాయకరమని కూడ చెప్పుదురు. కొందఱి భావమున నది యజ్ఞానమును మూర్ఖత్వమును మఱికొందఱు దానిని సంకుచితత్వముగను మతాంధరముగను ఉన్మత్తముగను

భావించుదురు. మతముపేరిటను మతపాఠ్యబల్యమునను ఎన్ని ఘోరకృత్యములు జరుగలేదు ? మతచరిత్రయంతయు. యుద్ధములు హత్యలు వ్యభిచారము మున్నగు నీచాతనీచములగు మారణకృత్యముల రక్తముచే నెట్టనయి జుగుప్సాకరముగ నున్నది.

అయితే ఇదియంతయు మతముయొక్క దోషమేనా ? లేక దాని యడుగున నేమేని చెడుగు కలదా ? లేక దాని సపవిత్రము చేయునది మానవదౌర్బల్యమా ? మతమే హానికరమైనచో ధనమును విద్యయు నధికారమును ఇట్టలే హానికరములని చెప్పవచ్చును. ఏలయన, అన్ని యుగములందును అన్ని దేశములయందును ధనికులు విద్యావంతులు అధికారులునే ప్రజల నణగదొక్కి బాధించియుండిరి.

అజ్ఞానదినములలో మనుజుడు తనకు దట్టస్థించు సద్బ్రహ్మదురదృష్టములు ఎక్కడనో మేఘములలోనో శైలోపరినో వాహినీగర్భముననో నివసించుచు మానవవాంఛలను గలిగియుండిన యొక యదృశ్యమహాశక్తియొక్క యాగ్రహానుగ్రహమువలన గలుగుచుండెనని విశ్వసించుచుండెను. ఈనాటి నాగరిక పురుషుడు—సూటును బూటును నెక్తైనది ధరించి పదియంతస్తుల మేడలో నివసించుచు మోటారు బండిమీదనో వాయు విమానముమీదనో సంచించుచు మాంససారమును మధుర రసాయనములను భుజించుచు జీవించు ఈనాటి నాగరిక పురుషుడు తన యిష్టానుసారముగ వృష్టిని త్రోవమును జాడ్యములను మన కొసంగుదైవ మొక చున్నాడని నిశ్చయముగ నమ్మజాలడు. ఆతడు ప్లేగురోగమును టీకారసముతో బారదోలగలడు. త్రోవమును తన యినుప దారులవలనను పొగయోడల మూలమునను దూరము చేయగలడు. నాస్తికు డీశ్వర దూషణ మొనర్చుచుండగా నాతని తల వ్రీక్కలు కాదు. ఆతని నాలుక చీలికలు కాదు. ఆతడు మూర్ఛచేనైన నేల గూలడు. యావ జ్జీవితమును భగవత్కైర్యముననే గడపిన వాడును దైవమును

మఱచి జీవించిన వానివలెనే వ్యాధి బాధితుడయి మృత్యువువారత బహుచున్నాడు. పూర్ణధ్యానమునకు నిశీధసాధ్యనములను కాలమువ్యర్థము చేసిన వానివలెనే హంతయు తస్కరుడును హాయిగా కాలక్షేపము చేయుచున్నారు.—ఇదియంతయు నాతడు పరికించుచున్నాడు. జీవితమున నీశ్వరునికి భయపడవలసిన యవసర మినుమతియేని గాన్పించదు. పరమేశ్వరునితో నిమిత్తము లేకయే యాతడు జీవింపగలడు.

కాని ఆతడును తన శాంత నిమిషములలో దన హృదయమును పరీక్షిల్పించి చూచుకొనును. ఆతడును—ఆనాగరికుడును శూన్యభావమున ముగ్ధుడగును; తన బుద్ధియు హృదయమును నీతి మతములు వినా వ్యర్థమనియు నిస్సారమనియు సీచమనియు దలంచును. చింతనాశీలుడగు ప్రతి మానవునకును ‘ఏల? ఎటనుండి?’ అను నీ నిరంతర సమన్య మనస్సు నెదుట నిలుచుండి పరిష్కారమును గోరి తీరును.

సమగ్రముగ నాస్తికజీవనమును గడపుట సాధ్యమే. నిక్కముగా పెక్కుమంది యట్లు గడపుదురు. మనము, విద్య, గానము, చిత్రలేఖనము శిల్పము పొగబండి పొగయోడ పరిణయము—ఏవియు లేకుండగనే, ఏ స్వత్వములును శాసనములును శూన్యముగనే జీవింపజాలునట్లులే యీశ్వరుడు లేకయు బ్రదుకగలము. అం దాశ్చర్యమేమి? మన మాటవికులవలె జీవింపజాలమని యెవ రనగలరు? కాని యట్టిజీవనము వలన మనకు సంతృప్తికలుగునా?

మన మనుష్యములగు సుత్తమ మానసిక శక్తి యుక్తుల మనుట నిక నుపేక్షింపజాలము. మనము ఉచ్చితరమును మాన్యతరమును నగు భవితవ్యమును నెరవేర్చుటకు సమయము వచ్చిన దను భావము నిక నణచిపెట్టజాలము. అయినను మనమిట్టి యుత్తమ పద మధిరోహించుట విస్మరించుచున్నారము.

మతము మనకు పుట్టుకతోడనే నై సర్గముగ వచ్చుచున్నదనియు దాని నానవాలైన లేకండ దుడిచివేయజాలమనియు మనము మఱచుచున్నాము. ఈసహజగుణము వికసనము పొందని హృదయ మచ్చటచ్చట పొడగట్టవచ్చును. కాని మానవలోకము దానిని దోసివేయజాలదు. అది మిక్కిలి లోతుగ వేళ్లు పాతుకొని యున్నది.

మతమే నీతికి మూలకండము. ఒకటి పోవలసినచో రెండవదియు జరకాలము నిలువజాలదు.

మత మనావశ్యక మనియు సానికరమనియు జెప్పెడు వివరీత సిద్ధాంతముయొక్క ఫలము విశ్వప్రపంచమును దాని నవలంబించి నప్పుడే మన ముభవపూర్వకముగ దెలియ గలము. నేను మత వలయము నతిక్రమించితిమని వదించువారే నాను పురాతన పరిస్థితుల పునరాగమనమును ప్రప్రథమమున గాంక్షింతురు. ఇతర మానవకోటియంతయు మతమును నీతిని క్రమమును అవలంబించుచుచున్నది. కావున నీవు వాని నవలదోచి నిరంకుశమగు నీ యిచ్చ తక్కు యే శాసనమును లెక్క గొనక స్వచ్ఛంద విహారము చేయవచ్చును—చేయగలవు. కాని యితర జనులును నీతో సమముగ సంశయవాద నాస్తికత్వముల నాయుధములుగ ధరించినప్పుడు ప్రతిమనుజుడును నీవలెనే ప్రవర్తింపుడు తన జీవిత పరమార్థము పరు లేమైనను తాను మాత్రము విశేషలాభము పొందుటయే యని తలంప దొడగినప్పుడు, పృథ్వీ యంతయు నల్లకల్లోలమయి నిశీధమునలె సంధికారముగను రణరంగమువలె పంకిలముగను నుండును.

మనము మామత్యమునుండి పశుత్వమున కొకయడుగు క్రిందికి నైచిన యెడలను, జీవించుట భుజించుట మరణించుట మాత్రమే మనకు చాలినయెడలను మనకు మత మనావశ్యక మగును.

కాని ఉన్నతజీవనమునకు మతమత్యావశ్యకము. అందు మన మొకరినొకరిని అంగీకరింపకున్నచో యధార్థముగా మనకొక మతము కలదు.

మత ముత్తమ భావములను సత్కృత్యములను పురికొల్పును. మతమే మన జీవితమునకు సాంత్వనము. కష్టసమయములలో మనకు బల మొసంగునది మత మొక్కటియే. మతమునుండి భిన్నముగ నుత్తమ జీవన ముండనేరదు. ఉత్తమజీవనము కాంక్షించు త్యాగ మొనర్చుటకు నలయు సుత్సాహమును మతము మాత్రమే యొనగగలదు.

పరమేశ్వరుడును భావిజన్మమును నాస్తి యగునెడలను, ఈప్రపంచమును మనమును తాత్కాలిక చైతన్యభిజ్ఞానములతో గూడిన యాదృచ్ఛిక సమీక్షన మగునెడలను,—ఇది యెట్లులో యేలనో యెటుగ జాలము—కొంతకాలము గతించిన పిదప గతము యొక్కయు అనా గతముయొక్కయు గుఱులైన గానరాకుండ సర్వము నదృశ్యమగునెడలను ఈజీవితముయొక్క యుద్వేగ విచారములతో మనము క్షేమంతుల వట్టి పిచ్చితనముగ నుండును. మనము మనలను గాని మన యాత్మోపభోగమున కవరోధముగనుండు పరులనుగాని తుపాకితో గాల్చువచ్చును. ఏలయన అప్పుడు మన జీవితమున కర్థము ఆత్మభోగమునకంటె నన్యము కాకుండును. మనలోని ప్రతివాడును విశ్వప్రపంచమును స్వప్రయోజనానుకూలముగ నుండునట్లు నిర్బంధించుటలో న్యాయవంతు డగును. అప్పుడు నెపోలియను చక్రవర్తియే మన యధార్థప్రసక్త యగును.

మనము ప్రకృతిపై నధికార మొనర్చజాలము. మనలో నొకరిద్దఱు అనంగతాభిప్రాయములను గలిగియుండవచ్చును. దేవుడు లేడన వచ్చును. సీతని నిరసించవచ్చును. కాని విశేషజనము యధాస్థితి పక్షపాతులుగనే యుండి తమ కంటితనమును విపరీతభావములను లోకానురాగమును దైవభయమును గలిగియుండురు. ఏలయన యధాస్థితి

పరాయణత్వమునందును దాని కుజ్జీవప్రదమును దృఢకరమును నగు సత్సాంశము కలదు.

సందేహవాదము మానవజాతి వలెనే మిగుల పురాతనమైనది. అది జ్ఞాన మరంద పాత్రమునందలి ముఖీకము. విద్యా గులాబీపుష్పము నందలి కంటకము. దానిని మనము పరిత్యజింపజాలము. జ్ఞానము నుండి దానిని వేరుచేయజాలము. అది మనప్రకృతియందొకభాగము. అది యాలోచించుటకును వృద్ధిపొందుటకును మనకు దోడ్పడును. కాని దానిని సాహాయ్యముగ గైకొనుటకు మారుగ దాని కధీనులయి దాని నొకదైవమువలె దలంచువారును కొందఱు గలరు.

అనేకరూపములుగ నున్న యీప్రపంచమున మనమును అనేక విధములుగ నుండకతీరదు. ప్రకృతిపురుషులను అజ్ఞాన జ్ఞానములను ఉభయమును గలిగిన మనము కేవల మేదియో యొక్కటిగ నుండజాలము. మనము సంశయవాదులమును ఆస్తికులమును గూడ గావలయును. అది విరుద్ధముగ గాన్పించును. కాని మనుజుడు 'విరుద్ధధర్మముల సమాహారమే కాదా? ఆత డప్రమేయుడును అచింత్యుడును గాదా?

సంపూర్ణముగ నైతిక మార్గమవలంబించు సంశయవాదులును నీతిని ద్రోక్కివేయుచు సంచరించు ఆస్తికులును గలరు. ఇట్లుండుటకు గారణమేమి? సంశయవాది కాని ఆస్తికుడు కాని తన సిద్ధాంతముల కనుగుణముగ బ్రవర్తింపజాలకున్నాడనుటయే. ఇట్లుండ సందేహవాదమును ధర్మానుష్ఠానమును గురించిన మనముద్దేశములు విశేషవ్యత్యాసము కలవగుటచే నిజముగా నైరుద్ధ్యము లేనిచోట మనము విరోధమును గాంచుచున్నారము. మన యోచనలను అభిప్రాయములను వ్యక్తముచేయుటయందలి మన యనమర్థతయే మన యపగ్రహణమునకు గారణము. లోకము మనలను నిరంతరమును అనిర్ణయము చేయుచు

న్నది. మన మేవక్షమువారమును గాకున్నను కించిన్మాత్రము సంశయ వాదులమే యైనను మనలను శుద్ధసంశయవాదులుగ నెంచుచున్నది.

మనము స్వర్గనరకము లనేకు పోచినాభిప్రాయములను విశ్వ సింపక పోవచ్చును. మరణానంతర జీవితము ఇహలోక జీవితముయొక్క ప్రతిరూపముగ నుండకపోవచ్చును. అమృతత్వముయొక్క భావము నిత్య పారితోషికోప భోగముగాని శాశ్వత శిక్షణానుభవము గాని కాకుండ వచ్చును. పునర్జన్మ సిద్ధాంతము మర కభిమతము కాకపోవచ్చును. మన ప్రస్తుత శిక్షణమును జ్ఞానమును గూడి ఈ సమస్తవిషయముల గూర్చియు సంశయముల గన్పించవచ్చును. కాని జీవితము మరణము తోడనే యంత్యమగుచున్నదని స్థిరీకరింపబడినదా ? లేదు. అట్లేన్నడును స్థిరీకరింపబడకుండుటయే కాక తన్ముఖములగు నఖిలప్రాయత్నముల యెడలను మానవసంఘము తన యసమృత్తిని శుభ్రపరచి యజ్ఞేయుడగు పరమేశ్వరుని యందలి తన విశ్వాసమును ప్రకటించియున్నది. మాన వాత్మ యుత్తరజన్మమున రక్తమాంస యుక్తమగు శరీరమును ధరించునో లేక సూక్ష్మతరమగు దేహాంతరమున బాడమునో సునిశ్చితజ్ఞానము నుడువజాలదు. సహజ జ్ఞానోపేతమగునట్టియు, అనేక సహసప్రవృత్తుల యనుభవజ్ఞానము గలిగినట్టియు జనవాక్య మేమేని పరిగణింపబడునెడలను, ఉత్తమమేధావుల యొక్క యు ఉత్కృష్ట మనస్కులయొక్కయు విస్పష్టోపదేశము లాడరింపబడునెడలను, మనమొక మహత్తరశక్తియందలి ఒక మహత్తర చైతన్యమునందలి విశ్వాసమును మానజాలము.

వైజ్ఞానిక మతము:—

ఒక ప్రత్యేక మతస్వరూపము కాలక్రమముగ ధర్మాపభ్రంశము నొందుచు కృశించుచు నశించినచో అది యామతదోషము కానేరదు. ఈ విశ్వమునందలి ప్రతిపదార్థముయొక్క గతియు నంతియే. మతముపై మనము దోషారోపణ మొనర్చినచో వార్ధక్యమున కెదిగి చౌర్యల్యమున

కొదిలి రోగమున సోలి కడకు మృత్యువుయొక్క భీకరకరస్పర్శచే నేల రాలునండులకు మన శరీరము మీదను మనము నేరము నారోపింప వచ్చును.

ఒక మతము మానవసంఘ మొకయగును మీదికి వైచినప్పుడు వారధిగమించిన నూతనపదమున కనుగుణముగ మార్గప్రదర్శకముగ నుండి స్వధర్మమును నిర్వహింపజాలనిచో నయ్యది యంతరించును. విధ్వస్త మగును.

కావున ప్రాచీనార్థధర్మము కాలానుకూలముగ లేదనియు, మానవ మనోభీష్టములను సంత్కృష్టిపరుపజాలదనియు, గనుగొనిన తోడనే యొక నూతన యుగ మేలేందనిది. ఏకేశ్వరవాదముయొక్క సారమును భావమును ఆప్రాక్తనమతమునగ దింకనునంకి యుండవచ్చును. కాని కూరగాయలును ఉగ్రతపన్నులును దాని కూపిరి నలుపకుండజేసెను. అంతట గౌతమబుద్ధు డావశ్యకమయ్యెను. ఆయన యవతరించెను. ఆయన లోకస్థితిని పరివర్తించెను. ఆయన మతమును దరీకాంతారముల నుండి మరుష్యావాసములకును, భౌతికనిగ్రహమునుండి నైతికనియంత్రణమునకును అనలనపరోపకారమునకును గొనివచ్చెను. భారతవర్షము ప్రబోధమొందెను. అభ్యుదయము గాంచెను. సామ్రాజ్యమై ప్రకాశించెను. అంతవిస్తీర్ణమును ఉదారమును శ్రేయోకరమును శోభావంతమును నగు సామ్రాజ్యమీ భుజనచారిత్రమున గడు నరుదుగ మాత్రము గాన్పించును. బౌద్ధుడంతటి మహారాష్ట్రమును నిర్జింపజాలినది ఖడ్గ ధారచేతను ఆగ్నేయాశ్రమచేతను గాదు. ఆతడు జయింపగలిగినది ప్రేమచేతనే. వేదకాలము వాఙ్మయతత్వశాస్త్రములలో గాంచిన యభివృద్ధి బట్టి యుచ్చతరమని చెప్పవచ్చును. కాని రాజకీయాధికారమునను ప్రాముఖ్యమునను బౌద్ధయుగమే యశోపతాకమును వహించి యున్నది. ఈతరుణముననే మానవహృదయమున విశ్వమానవ సౌదర్య

భావ ముదయించినటుల గన్పట్టుచున్నది. అజ్ఞానతమః పరివృతములగు సీమలకు నూతన తేజఃపుంజమును గొంపోవుటకు సముద్రీకును తరించి విదేశయాన మొనర్చినవారిలో శాద్ధధర్మ ప్రచారకులే ప్రాయీకముగ ప్రథములై యుందురు.

కాని యఖిలమునకును ప్రాప్తించు నట్లులే దీనికిని అంతము తటస్థించెను. శాద్ధమతము క్షీణించెను. చైతన్యము గతించెను. గతకాల వైభవమునకు సాక్ష్య మొసంగుటకు శుష్కశల్యములు మాత్రీము శేషించియుండెను. శాద్ధధర్మము కడుంగడు భావశూన్యమును నిరాశావాదకము నగుటచే మానవ మనోవాంఛలను పరిత్యజి పరుపజాలదు. ఆత్మయొక్క యస్తిత్వమును నిరాకరించునట్టియు, ఒక మహత్తర శక్తిని నిర్దేశింపనట్టియు, వివాశమునందే తన పరమావధిని గాంచునట్టియు, ప్రపంచతానియామకమును అత్యంత కఠినమును నగు నీతి సంహితా ద్వారమున నిర్వాణ మొనగు నట్టియు మత మెన్నడును సామాన్య జన హృదయము నాకర్షింపజాలదు. అయ్యది యేమహాపురుషునియొక్కయో యేమహారాజుయొక్కయో యపలంబన మంతరించినతోడనే యదృశ్యమై తీరును. లేదా యథఃపతనము చెందును. అది యుత్కృష్టప్రభావులును అల్ప సంఖ్యాకులును నగు విశిష్టమానవుల నిమిత్తమే కాని సామాన్యులకొరకు గాదు.

ఖడ్గమతము:—

శాద్ధమతము క్షీణించి బౌద్ధమతము మరల తలయెత్తిన పిదప హిందూదేశము గ్లాని మాంద్యములగో మునిగి యుండెను, వార్ధక్య మామెపై బీటవెట్టుకొనినట్లాయెను. సమస్తోద్యమములు నస్తమించెను. కౌచిత్కముగ దృశ్యమగు కార్యోత్సాహ మహోముఖమును బట్టెను. ప్రజలు నానాట హైన్య నిమగ్నులగుచుండిరి. సర్వవిషయములును నికృష్టమునుండి నికృష్టతరమునకు బరిణమించెను. నాడు ప్రజా

హృదయమును పాలించిన యాదర్శము లా కాలపు వాఙ్మయమునం దభివ్యక్తము కాగలవు. ధర్మము హీనమగు ప్రతిమారాధనమును దుర్వృత్తనమును నంగీకరించి వానికి పవిత్రభావమును గల్పించెను. జ్ఞాన, సంస్కారములను స్వప్రయోజనార్థమై యనితర లభ్యముగ ధాచి యుంచుకొనిన యగ్రీ వర్ణ్యులును వారిచే వినిందితులగు శూద్రులవలెనే యజ్ఞానులై యుండిరి. క్షత్రియులు ధైర్యశాలులే. కాని వారు స్వార్థ ధర్మము దప్ప యన్యధర్మము నెఱుగరు. స్వార్థపరత్వమును మాధ్యమును దేశమున పూర్ణ భవించియుండెను. అంధకారము దేశమున దృఢముగ పాదుకొనియెను.

సంఘభావ శూన్యతచే హిందూధర్మముయొక్క దౌర్బల్యము. బ్రాహ్మణులు విద్వాంసులు. క్షత్రియులు శూరులు. వైశ్యులు కృషి పరాయణులు. శూద్రులు నమ్మితును సేవాసక్తులును. సామగ్రీ శ్రేష్ఠమైనదే. కాని వాని నన్నింటిని బంధించుటకును—దృఢీకరించుటకును— ఏకాంగమువలె, ఏక జీవిత భావించి ప్రవర్తించునటుల జేయుటకును దగిన సూత్ర మెద్దియును లేదు.

హిందూమత విశ్లేషణమునకు కారణము హిందువును గాఢముగ నాశ్రయించుకొని యుండిన కులభావము లేక వర్ణభావము నందే కల దని నా యనుమానము.

దేశ మిట్టి యవస్థలోనికి రా దొడంగిన పిదప మహమ్మదీయుల దండయాత్రలు తటస్థించెను. సరళమయ్యును తీక్షణము కఠోరము నై సర్వాంగ సంపూర్ణ నిర్మాణము కల మహమ్మదీయ ధర్మము అచింత్యము తరళము నగు హిందూధర్మము కంటె నతిశయముగ ప్రబలుట విధాయకము. శౌర్యశాలురగు రసపుత్రయోధులు లక్షల కొలదిగ గలరు. కాని వారి యెల్లరి హృదయపూర్వక భక్తి నాకర్షించు ధార్మికాధికారి గాని లోకాధికారి గాని లేకుండెను. వారికి దేశమునెడల స్వధర్మ పరి

జ్ఞానము శూన్యము. జాతీయతా భావ మభావము. యోధుడును యోధుడును, కులమును కులమును పరస్పర వైషమ్యముల బూని నిరంతరమును పోరాడుకొనుచుండెను. ఎల్లరకును సమాన ప్రతిపక్షు డెత్తినచ్చినప్పుడు తమ తమ కలహముల నవలదోచి ప్రతిఘటించి పోరుట వారెఱుంగరు. అటులకాదు ముసల్మానులు. వారారాధించిన దొక్కదైవమునే, వారు విశ్వసించున దొక్కప్రవక్తనే, వారంగీకరించున దొక్క మతాచార్యునే, వారు నేవించున దొక్క నాయకునే. వారికి తమ నాయకుని వాక్యమే మర్థమగు శాసనము. స్వధర్మమును, మరణమును—ఈయుభయమును కీర్తిప్రదములే—స్వర్గసంపాదకములే—ఇదియే యిస్లాము ధర్మముయొక్క ముఖ్యమతము. దీనిని ముసల్మానులు పూర్ణమానసములతో ననుష్ఠింతురు. రసపుత్రులెల్లరు నేకీభవించినచో ముసల్మానుల ననుగ్రహింపఁగల యుండురు. కాని వారు స్వల్ప నిరోధము మాత్రమే కావించిరి. దేశమును విజాతీయాధికారము క్రింది దీసికొనివచ్చుట కొక్క యాపద మాత్రమే చాలును. రాజపుత్రులలోడినతోడనే దేశము గత్యంతరము లేమిచే నన్యధా యత్నము లేకయే లోబడెను. ఒక ప్రత్యేక ఔత్సాహికల ముండుట వలని దుష్ఫల మిదియే. మీ దేశ గృహ స్వాతంత్ర్యముల సంరక్షణార్థము మీలో ప్రతిపురుషుడును యోధుడు కావలయును. అట్టి జన సంఘ మొక్క పోరాటమున గాని పెక్కుపోరాటముల గాని యోటమి పొందవచ్చును. కాని హిందు దేశమునకు పట్టిన దుర్గతి వారి కెన్నడును డటస్థించదు. వారెన్నడును దమ స్వాతంత్ర్యమును శాశ్వతముగా గోల్పోవరు.

ఆర్యావర్తము పరాజయమునొంది ముసల్మానుల పాదాక్రాంతి మైయుండెను. కాని ఐగుప్త, పారశీకాదుల వలె నామె స్వధర్మపరిత్యాగ మొనర్చి మహమ్మదీయముగ విపాకము చెందలేదు. ఆమె యత్యంత విస్తీర్ణమైనది. నీచోక ప్రవాహము నవరోధింప గలవు. కాని

గభీర సాగరోదకముల నెవ్వఁడు నిరోధింప గలుగును ? సత్వరమే యాయుదకములు విజేతల శిరశ్శోభిస్తులగు ముంచివైచి వారిని దాదాపు లోబరచుకొనెను. ఇంతలో ఆంగ్లేయు లీ రంగమున నావిర్భవించిరి.

దేవదూత యావశ్యకము:—

ఆశ్చర్యము. మహామూక్తీయులు సులభులుగ నుండిరి. శత్రువులు సాధారణముగా జనుడెంచు నట్లే వారును సభోమండలమును భేధించు రణారావములతో నేతెంచిరి. వారు మన యాయుధములను బోలు నాయుధములతోడనే పోరాడిరి. వారి కెద్దియేని సంగ్రామ నీతి కలదేని యది మన కపరిచితము గాదు. యుద్ధ, వైషమ్యముల తాప మునశమించిన తోడనే వారు మనలను సామాన్య జనులు పరస్పరము నాదరించుకొనునట్లులే యానెంచుచుండిరి. మనకు స్వాగత మొసంగుచుండిరి. స్వధర్మహాని భయమున హిందువుడే దూరదూరముగా దొలగుచుండెను.

ఇప్పుడు మన మొక యుచ్చతర జాతితో వ్యవహరింపవలసి వచ్చెను. చిరకాలముగ నాంగ్లేయులకు రాజ్య సంపాదనమునం దిచ్చవోడమలేదు. కావున సద్యఃకలహము లేదు. భీకర సంగ్రామము లేదు. ఉత్తమాధికారమునకై కత్తులకు పోరాటము లేదు. ఎంతయు సగోచరముగనే సహజముగనే నకలమును ప్రవర్తిల్లుచుండెను. ఆంగ్లేయులు విశేషముగ బొరినది తమఖడ్గ సహాయమున గాదు. వారు తమ బుద్ధి నైపుణ్యము వలనను ఔదార్యము వలననే హిందూదేశమును వశ మొనర్చుకొనిరి. వారు దేశము నరాజకమునుండిసంరక్షింపుటకు తరుణముననే యరుదెంచిరి. కావున ప్రజలు వారిని రక్షకులుగ గ్రహించి కృతజ్ఞతతో నభినందించిరి.

బ్రిటిషు ప్రభుత్వముకింద దేశమున శాంతి నెలకొనియెను. ఆంగ్లేయులు న్యాయముగ పాలింపనెంచిరి. హిందవులు రక్షణమును

గోరి. కావున నీ యుభయుల యాశయములందును విరోధము కలుగ లేదు. సామ్రాజ్య నిమిత్తమగు స్పర్ధయుండుటకు మొదలే యవకాశ మొదవలేదు. స్వయంరక్షణ మొనర్చుకొనలేని వారికి సామ్రాజ్యవిచార ముండ బోదుకదా !

దేశీయ వ్యవహారము లాంగ్లేయుల చేతులలోనికి తరలినతోడనే వ్యవస్థాభివృద్ధులతో గూడిన నూతన శక మారంభమాయెను. నూతన పాలనము సత్యమును న్యాయమును సారవ్యమును ప్రధాన లక్షణములుగ గలిగియుండెను. ప్రభుత్వ మిచ్ఛకు దుర్బలముగ కూరిముగ నిరంకుశ ముగ అసంబద్ధముగ నుండుటలేదు. నేడు స్థిరత్వమును క్రమమును రక్షణమును కుదిరెను. ప్రభుత్వ సేవకులు మున్నెన్నడును జూపి యుండని స్వేచ్ఛ భావమును గనుపరచిరి.

కాని గొప్ప కొలదు లెంచక బ్రాహ్మణునకును పంచమనకును విద్య యొనగుటయే ఆంగ్లేయులు మన కొనర్చిన మహావికారము. అది యొక్కటియే నేడు మనము కాంచునట్టియు, భావికాలమున గాంచ నాశించునట్టియు నఖిలమును బ్రవర్తించ జేసి యున్నది.

విద్య దేశమునకు వెన్నెముక యగు నశుశుతరగతులలో విస్తరముగ వ్యాపించెను. వారి కన్నులు తెరచెను. వారి మెదడునకు పదు నిడెను. వారి హృదయములను కలంచెను. వితర్కము తనప్రభావమును జూపసాగెను. ఇంతపర్యంతమును తూర్ణీంభావమున బోనిచ్చిన సకల సాదృశ్యములును వ్యతిరేకములును నేడు తమకుదామే మనస్పృహ యెదుటనిలిచి సమాధానమును ప్రశ్నింపుచున్నవి. వింతతువును సజీవముగనే దోల దహింపవలెను? అపత్నికుడేల హాయిగా మరలబెండ్లియాడవలెను? నీచప్రతిమయం దేల ఈశ్వరు నారాధింపవలెను? భావమునం దేల యారాధింపరాదు? బాలకు లేలవిద్య నేర్పవలెను? బాలిక లేలనేర్పరాదు? ఇవియు నింక ననేకములును అసంబద్ధప్రశ్నము లుత్పన్నము

లయ్యెను. నిజముగా కాలముమారెను. హిందూదేశము నూతన చక్రము నధిష్టించెను. వాతావరణము సంక్షుభిత మగుచుండెను. సాంఘికవిప్లవము నన్నిహితముగనుండెను. అయ్యది పాశ్చాత్యతీచీ ఖడ్గములు హిందూదేశమున సంఘర్షణమొంది తత్తత్త మెరయుచు ఖంగు ఖంగున మొరయుట మాత్రమేకాదు—ఇది సాక్షేపముగా స్వల్పవిషయము—పాశ్చాత్యాధునిక సభ్యత లసంయోగమును, విజ్ఞానావలంబితమును ప్రబలమును నగు దేహాత్మవాదముయొక్కయు శంకనీయములగు నాచారముల పాశ్చాత్యుగలిగిన జీర్ణమగు నధ్యాత్మవాదముయొక్కయు సమ్మేళనమును మాత్రమే యత్యంత ఫలప్రదముగు విషయము. ఈ సంఘర్షణముయొక్క ఫలిత మేమగునో వితర్కించుట మన కర్తవ్యము కాదు. ఈ స్థితిలో ననేక హిందూయువకుల మనోభావములను రూపించుటయందు ప్రధానసారము వహించినయొక మహానుభావుని జీవితోపదేశములు మాత్రమే మన ప్రస్తుతవిషయము.

ఈశ్వరదూత యాగమనము:—

కొన్ని యనసరములయందు ప్రజాసంఘ మొక సవీన సువార్తయు నూతన సంరక్షకునును లేక నిలువజాలదు. నూత్న యోచనలును నవభావములును నవీనాభిలాషలును విజృంభమాణముగ బ్రవహించుచున్నప్పుడు సనాత నాధునాతిములను సమన్వయముచేసి సమీకరణ మొనర్చుటకును ప్రవృద్ధిముఖముగు నవజీవనపథమున మనలనునడుపుటకును మన కొక దేవదూత యత్యంతావశ్యక మగును.

మన మెల్లరమును దయానందుని గూర్చి విని యున్నారము. ఆయన నామమునకు విశేషవ్యాప్తి కలదు. కాని దాని యుచ్ఛారణ మెన్నని హృదయమునను—కడకు మన మానసములందును ప్రేమ, శాంతి, విశ్వాభావములను పురికొల్పుటలేదు. ఆయన నామము తన దేశీయులలో ననేకులచే వివాద, కలహ, విపరీతభావములకు పర్యాయ

సదముగ భావింపబడుచున్నది. వారు ఆయన స్వమతము వినా సర్వ మతములను విగర్హించువాడనియు, అన్యజనపక్షపాతములను కఠినముగ ఖండించువాడనియు, ఇతరుల యతిశయ ప్రేమాస్పదములగు విశ్వా సములను పిచ్చేదించి విభంగించుట తప్ప నన్య సమర్థతా శూన్యత్వము మాత్ర మెఱుంగుదురు.

కాని యది సంపూర్ణముగను యధార్థముగను ఆయనను చిత్రిం చుటలేదు. దోషము లాయనలో నిశ్చయముగ గలవు. కాని యాయన నెరవేర్చవలసిన కార్య మెంతయు సప్రియమైనది—ఆయన యొక మూఢ జనాంగముయొక్క ప్రేమాస్పదములు గౌరవాస్పదములు నగు గాఢాభి ప్చాయములను నిరూపింపవలసి యుండెను.

ఎన్నది మానసములును నొన్వకుండునట్లు తన జీవితోద్దేశమును నిర్వహించ జాలు నాతడు ఉత్తమ పురుషుడని యెల్లరు సంగీకరింతురు. కాని ప్రేమ సమృతా స్వరూపుడగు యేసుక్రీస్తును, జ్ఞానమూర్తియగు సాక్షాత్తును, ప్రజాకోపవిషయ మగు సప్రియ మొనర్చి వారి యనూనా హంకారమునకు గుఱికాక తప్పినది కాదనచో, దయాసంపన్నుడైన నారో పింపబడిన వా క్కాంత్యదోషమును తుహార్హము కావచ్చును. ఎవరు దూషించినను ఎవరుభూషించినను ఆయనచేయవలసిన కార్యము సంపూర్ణ ముగ గొనసాగవలసియుండెను. ఆయన సత్యము నుపదేశించుట కమర రించెను. ఆధర్మమును లెస్సగా నెరవేర్చెను. ఎన్నదికేని అవసరశిశు స్కులు కావలసినచో నట్టివారినే యన్వేషించునది. వారు కోరినంతనే లభ్యమగుదురు. ప్రపంచమున నిరంతరము నట్టివారే లెక్కకు మిక్కిలిగ నుండును.

మానవ స్వభావమునందలి మహావిచిత్రములలో మన లోపము లను మనము గుర్తెఱుగజాలకుండుట యొక్కటి. భక్తిపరుడగు హిందువుడు తన సమస్తప్రసంగమును, అనుకూల స్వభావమును, ఉపకారశీల

ఘన, స్వపరదోష సహజమును, కర్మవిశ్వాసమును, కీడు తనంతనే పోషిమిచెందు నను దృఢవిశ్వాసమును, ఎవ్వనికిని పరుల వ్యవహారములతో, ప్రసక్తి కూడ దను స్థిరాభిప్రాయమును జూచుకొని గర్వించుచుండును. అతడు విజాతీయు లీగుణములనే దాస్యము, ఆశ, దోహము, మాంద్యము, పిరికితనము నను కేవల విరుద్ధనామములతో బిలుచునని యెఱుగను. మెకాలే పక్షపాతుడై యుండవచ్చును. ఆతని వాస్తవ యతిశయోక్తి కావచ్చును. కాని యిట్టి బిరుదము లొసంగిన చాతాక్షుడే కాదు. ఐరోపీయ దృష్టితో పరికించితిమేని దయానందుని ప్రవర్తనము మానసీయముగ గన్నట్లును. ఆయన యుగ్మనైతిక వర్తనము, ప్రవర్తనా పారిశుద్ధ్యము, ఉత్తమావర్ణము, స్వకార్యములందు పూర్ణవిశ్వాసము. నిష్కాపట్యము, నిర్భీతి, దీక్ష, ఉత్సాహము, స్వదేశ స్వజనులయందు నిస్సాన్విర్భక్తి—ఈలక్షణములు ప్రాయశఃపముగ హిందూ దేశమున దప్ప! మఱి యెందైనను ప్రశంసనీయములే యగును.

మహాపురుషుల జీవితములు మన కేమని బోధించునెడల నయ్యది యాత్మవిశ్వాసమే. ఈ లక్షణము విశేషముగా పొడకట్టని మహాపురుషుడెందును గానరాదు. మనదేశముయొక్కయు, ప్రారాతన గ్రీసు రోముల యొక్కయు, ఆధునిక యూరోపుయొక్కయు రాజకీయని తత్త్వవేత్తలను బరీక్షించితిమేని విజయశాలి యగువాడు పురుషుడే యని నిశ్చయముగ గనుగొందుము. ఆవంశ యుపాయము స్ఫురించునంతనే తన తలను లోనికి ముసుచుకొను పిరికిపురుగు గాదు జయించునది. భయమన్న నేమియో యెఱుంగని యొక భీష్ముని హృదయమును, నిరోధమునుండి బలము నాకర్షించి కడకేమైనను అసత్యమును వంచనమును ధైర్యముతో ధిక్కరించి యెదుర్కొనగల యొక ల్యూథరు నిర్వక్తకీర్త్యమును మాత్రమే విజయ ముకుటము ధరింప గలవు.

దయానుదుడు నలుబది వత్సరముల ప్రాయమున జీవితరంగమున బ్రవేశించెను. కావున పరిపక్వాభిప్రాయములను సుస్థిరోద్దేశములను మన కొనుగడగల్గెను. ఒక వ్యక్తి కాని జాతి కాని దృఢశిక్షణము లేక యభివృద్ధిగాంచుట యసంభవ మని యాయన నిశ్చితాభిప్రాయము. శిక్షయనగా నేటి పాక్షిక విద్య కాదు. అయ్యది విశాల భావోద్దీపిత మగు విద్య—ఇందియ శిక్షణముకీయాశక్తి ప్రసృద్ధిప్రీతిభా ప్రకాశము-బ్రహ్మ చర్యాసమ్మోహము. అవిరామము నిగ్రహము-మన శృక్తివికాసము. ఆయన విద్యకై, జ్ఞానమునకై, సత్యమునకై యూరోపునకై నను అమెరికాకై నను దక్షిణాఫ్రికానకై నను పరతెంచును. ఆయన సత్యగ్రహణము కొఱకు జ్ఞానలాభముకొఱకును ఎట్టి సతకటములనైన లెక్కగొనడు. ఆయన పాఠశాలలను స్థాపింప నారంభించెను. ఆయన యుచకీమింపనొందిన విద్యాపద్ధతి తన జీవితకాలమున నెరవేరక పోయినను నిర్యాణకాలము వరకు దానియం దాయనకు సంపూర్ణవిశ్వాస ముండెను. (స్త్రీ) పురుష శిశుభేదములేక సర్వజనులకును తప్పక యుచిత ముగ నిర్బంధముగ విద్య గఱపుడని నిరంతరమును ఘోషించుచుండెను. ఆయన మరణానంతరముననే కానిండు-మరణానంతర మనుటకంటె దేహ విముక్తి యనుట సమంజసము; ఆ మహానుభావుని యాత్మ నేమను మన నకును సజీవముగనే యాచరించుచున్నది—ఆమహాత్ముడు నెల కొల్పినొందిన శిక్షాక్రమ మనుష్ఠాన రూపమును బొందెను. నేను హరి ద్వారము మున్నగు నెలపుల యథార్థజాతీయ విద్యాలయములై విలసిల్లు గురుకులము లాయన శిక్షావిధానముయొక్క స్వరూపములే. ఆయన యున్నతవిద్య నగత్యముగ నెంచెనే కాని విలాసార్థముగ దలంప లేదు. బ్రహ్మచర్యమును, ఆత్మనియంత్రణమును, భౌతిక మానసిక ఆధ్యాత్మిక జీవనాభివృద్ధులకు మూలాధారముగ నెంచెను.

ఆయన యనమానవైదుష్యమును, వచఃప్రవాహమును, చమత్కారమును, సమయస్ఫూర్తియు తన విషణ్ణులతోడి వితర్కములలో నాయనకు విజయము చేకూర్చుచుండెను. ఆయన యనదృశ్యుడై ప్రకాశించెను. శంకరాచార్యుని యనంతరము వక్తృత్వమందును వైదికధర్మాలంబనమందును భారతవర్షానురక్తియందును ఇతోధికుడు లేడనుట యతిశయోక్తి కాజాలదు. శంకరాచార్యునివలెనే యాయన యశ్య మత నాయకులతో జర్పించి సౌతిపక్షులు కాకున్నమానేమునుక్తుడు దెలియునట్లు—జనసామాన్యమేని యంగీకరించునటుల, హిందువు డన్యమతావలంబులగు దన సోదరుల జూచి తలంచుకొన నక్కఱలేదనియు, ప్రపంచమునందలి యే యితరమతస్థునితోనైన ప్రతిఘటించి స్వమతమును స్థాపించుకొనగల్గుననియు, తనమతమే హేతుపరీక్షకును అనుభవజ్ఞాన పరీక్షకును నిలువగలుగుననియు, నిర్ధారణ చేసెను. పలుమాటలేలే? ఆయన మన దుర్గముల బలమును మన యాయుధముల యుత్కృష్టతను మనకు జూపెను. ఇంక నేమనిన మతయుజ్ఞానమును గుడ్డితనమును జూచి యదను గైకొని యింతదనుక మనకు విరోధముగ బనిసేయుచు విజయులగుచున్న మన శత్రువుల కవచములయందలి దుర్బలస్థానములను మనకు వెలిపరచెను. దాని ఫలితము మన కెల్లరకును విదితమే. హిందూమతముయొక్క ధర్మాపభ్రాంశక ప్రవృత్తి యదృశ్యమయ్యెను. విశేషణము వినాశమొందెను. సంఘము స్వశక్తి విశ్వాసమును క్రిమ్యురగాంచెను. శక్త్యుత్సాహములు మరల నరుదొందెను. ఆయన మన యాత్మ విశ్వాసముయొక్క పునర్లాభముతోడను, నష్టప్రదేశముయొక్క పునర్గ్రహణముతోడను సంశృప్తి బడయలేదు. ఆయన యింకను తమో నిబిడములగు భూభాగములకు ప్రకాశమును గొని పోవుట మన విధాయక ధర్మమని యుద్ఘోషించెను:—ఓహో! ఏమి సాహసము! అంతటి మిఱు మిల్లు గొల్పు నాగరికత గల యూరోపు అమెరికాఖండము లిం

లింకను అంధకార బంధులను లట ! అత్యంత దుర్బలలయ్యును హైందవులు విజయగాములగుటకు సమర్థులట !

ఆయనకు గల యాత్మప్రత్యయమును నైదికధర్మవిశ్వాసమును మహాత్మాత్వమైనవి. ఆయన తన విజయమును గూర్చియు, తాను బోధించు ధర్మవిజయమును గూర్చియు నెన్నడును శంకపహింసలేదు. ఆయన సమగ్రభారతవ్యవస్థను స్వమత పక్షమునకు ద్రిష్టకొన గల్గుదుననియు, తన యనుచరులేనాటికైన విశ్వప్రపంచమునందును విశేష వ్యాప్తి చెందుదురనియు, గాఢముగ విశ్వసించెను. కొందఱాయన విభ్రాంతుడనియు, నింకనేమోయనియు ననవచ్చును. కాని స్వీయ జీవితోద్దేశమునందు విశ్వాస శూన్యుడు దాంభికుడు. మహాపురుషులట్టి నైజముతో నిర్మించబడలేదు. వాగు ప్రతిఘటించి నిలుచు పరీక్షలు క్షీరసీరములవంటి విశ్వాసము గలవారికి దుష్టహము లగును.

దయానందునిపై సహనబోష మారోపింపబడెను. ఆయన సర్వమతములను విమోచించెను. స్వమతమును దప్ప యేమతమును ప్రశంసించలేదు. ఇంతియకాదు. తన ప్రతిపక్షుల యెడ నిందావాక్యములనే ప్రయోగించుచుండెను. ఇదియే ఆయన యందలి గొప్పలోపము. ఆయన దుర్విషయములను దప్ప యన్యముగు దుర్భాషలాడి యుండెనని నేను విశ్వసించ జాలను. విశ్వసించను. ఆయన దిట్టముగానే కొట్టుచుండెను. కాని యాహతి యనూయలేచే గాక యొక చెడుగు మూలముననో యపరాధ కారణముననో ప్రయుక్త మగుచుండెను. మహాత్ముడు గాని బుద్ధుడుగాని శంకరుడు గాని క్షమాశీలుడై యుండెనా? చెడుగును సహించుట శ్రేష్ఠ మేయగునా? దానియున్మూలమునను నకయి తనకనిష్ఠికనయిన గడువ నిచ్చగింపని వారికి నాత్రీ మది శ్రేష్ఠమగును కాని ధర్మము నిమిత్తము తమప్రాణముల నిర్దీప సంసిద్ధులగు వారికయ్యది కేవలము భిన్న విషయము. మనము సహనము సహనముననది బహుతరముగ

నుదాసీసతయు, సంశయాత్మకతయు, పిరికితనమును, కేశభయముననో చిత్తరాహిత్యముననో యగు ట్లాంతియు మాత్రమేయగును. దయానందుడు సమాధానపర్చుట యెఱుగఁడు. ఆయన యొకప్పుడును దోషాచ్ఛాదన మొనర్పలేదు శంకించుదానిని మఱుగుసేయలేదు. ద్వేషించుదానిని దాచియుంచలేదు. ఆయనహృదయము నిర్వాజమును బహిరంగమునునయి కొందరనునట్లు కుంతితమయి యుండెను. నీవు దిద్దుకొనవచ్చునునుద్యేశముతో ఆయననీదోషముల నీమూఖమునుదుటనే వెల్లడిచేయును. ఆయనకు కపటము లేదు. పగలేదు. అసూయలేదు. ఆయన హృదయము నిష్కల్మషమును శ్రేష్ఠమ నయియుండెను. ఆయనమూలో ద్వేషములనిమిత్తమును, తద్వ్యతిరేకముగను బోరాడెను. ఆయనకువేరుగ నే మానిసి యందును ద్వేషములేదు. ఆయన రెవరెండు స్కాటును, సర్వసయ్యదును ప్రేమించుచు గారవించుచుండెను. వాడపరస్పరము మిగుల సద్భావములతో నుండిరనుట యసత్యము కాజాలదు. ఆయన జయినులతోడను కర్షణలు ఆల్కాటుతోడను జరిగిన వివాదములలో గూడనక్రమముగను సక్రొధముగను ప్రవర్తించియుండలేదు. ఆయన సత్యము సత్యంతము ప్రేమించెను. ఎట్టి యిక్కట్టులు ముట్టడివై చినను సత్యము ననుసరించి తీరును. ఆయనపరులను సరకునేయనివో తన్నును సహముగనేయెన్నడును సరకుచేయలేదు. జీవితకాలమంతయు నెట్టిభౌతిక కష్టములను నెట్టుకొనునో, ఎట్టి నైతిక నియమములను దా మిదవిధించుకొనునో, పాఠకులు ముగ్ధుండుజూడగలరు. ఆయనవిమర్శనములు న్యాయములు, ఆయన రంధ్రాన్వేషములు విద్యావ్యాప్తికి గాని పరవీడనమునకును పరహానికిని గావు. నీవు దుష్కర్మ వర్తనుడవయి యుండజూచుచు మిన్నకుండుటకంటె నిష్పించుక నొంచుటయే మేలని యాయన విశ్వసించెను. తానొప్పుగా తలంచునది తప్పును, తప్పుగా నెంచునది యొప్పును నగునేమోయని యాయన కెన్నడును స్ఫురింపలేదు. మహాత్ములమానసము సంకోచ

మెరుగదు. ఎవనికి తప్పొప్పుల విభేదములేదో, మంచిచెడ్డలు సమానము లో అట్టిమానవుడు మానవుడు కాడని నానిశ్చితాభిప్రాయము. అతడు దేవుడో దయ్యమో కావలెను

స్వార్థాన్వేషణము ప్రబలముగనున్న కాలమున తన జీవితమును స్వజన స్వదేశ నేవనమందు వినియోగించు పురుషుని గాంచగల్గు తెంతయు సంతోషావహముగనుండును. దేవుని తరువాత దేశమే యాయన ప్రేమాస్పదము. ఆయన రచనల యందలి ప్రతి పత్రిము నిందులకు సాక్ష్యమిచ్చును. ఈ కారణము వలననే బహుజను లాయన జగదాచార్యుడనుటకంటె స్వదేశ భక్తుడనుట భావ్యమందురు. అందుచేతనే కొండతాయన యాదర్శములు ధార్మికములుగ కంటె నెక్కువగా రాజకీయములనియు జెప్పుదురు. కాని దయానందుని శ్రద్ధగా పఠించిన వానికిని, నిష్పక్షపాత హృదయముతో విషయ విచారణకు బూనుకొన్నవానికిని న్యాయనిర్ణయము చేయుటలో కష్టము లేదు. ఆయన మిగుల ధైర్యశాలియు న్యాయశీలియు నిర్వాజ హృదయుడును నగుటచే ధార్మిక సాంఘిక సంస్కర్త వేషమున రాజకీయ ప్రచారకుడుగ నుండజాలడు. ఆయన తన దేశముయొక్క రాజకీయ పునరభ్యుదయమును గోరెనేని తన యుద్దేశముల నెంతయు బహిరంగముగనే ప్రకటించియుండును. భూతలమున నెద్దియు నాయన యుద్యమము నవరోధింప జాలదు. ఆయన నిర్భయుడు. తన స్వధర్మము నెంతటి కష్టమునకైన నోర్చి దీక్షతో నిర్వహించును. ఆయన జీవిత చరిత్ర మంతయు నాయన ప్రచ్ఛన్న రాజ్యాంగ సంస్కర్తయను నూహ సబద్ధముచేయుచున్నది! ఆయన ధార్మికోపదేశములును సాంఘిక సంస్కర్తములును ప్రజల నేత్రములను దెరచి వారిలో రాజకీయభ్యుదయమునకై కాంక్షను ప్రజ్వలంపజేయ నచ్చును. అది కేవలము భిన్నవిషయము. అట్లయి నచోబ్ధితిషు ప్రభుత్వమును ఈ నేరమునకు గుటి కావలసి వచ్చును. ఏలయన ప్రజానేత్రములను విప్పటలో బ్రిటిషు

దొరతనమువలె నెయ్యదియు సహాయపడి యుండలేదు. మఱియు ననేక సంపుటములుగలన్న యాయనవ్రాతలలో బ్రీటిషుపాలనమునెడ విద్వేష చిహ్నముకాని, బ్రీటిషు ప్రభుత్వము దుష్టము కావున దానిని నిర్మూలించవలెనని యుద్దేశించు నట్లు లొక్క యక్షరము కాని కానరాదు. అంతటి మేధానంపన్నుచును లోకజ్ఞానియు బ్రీటిషు ప్రభుత్వము మన కొనర్చిన యువకారములపట్ల కను దొరగి యుండజాలదు. శాంతముగ దేశ మభివృద్ధి గాంచుటకు బ్రీటిషు సంరక్షణ మావశ్యకమని యాయన గ్రహించుకుండ జాలదు. కాని యట్టి మెలకువయు, గ్రహణమును భారతవర్షముయొక్క హింసాత్మకతకై విషాదముకొంది హిందూదేశము మరల నొక మారు ఉన్నతపదవి నధిష్ఠించునను నాశను వెలిబుచ్చుకుండగను, తన మాతృదేశాభ్యుదయమునకై ప్రయత్నము చేయుకుండను నాటంక పరువ జాలవు.

హిందూదేశ మాయాశను నెరవేర్చుటకును ఆప్రయత్నములు కొనసాగించుటకును పూర్వము పెక్కుమంది దయానందు లావశ్యక మనుట విస్పష్టము. మన మెల్లరమును హిందూదేశము ఇంగ్లాండు, ఆమెరికాలవలె నొన్నత్యము నొందవలెనని యభిలషింతుము. కాని యెంతటి యాలోచనముతో, ఎట్టి పరిశ్రమతో, ఎంతటి మునుష్యులతో, ఎంత ధనముతో నా యొన్నత్యము కీర్తమయ్యెనో విచారించ నెంచము. ఔన్నత్యమునకు రాజమార్గము లేదు. సీవు నీదేశాభివృద్ధికి మిక్కిలి ప్రయత్నముగ వెలపోయవలెను. నీ హృదయ శోణితమును ప్రవహింపజేయవలెను. నీ వంతులకు సంసిద్ధుడవై యుండవేని నీ దేశమును గూర్చియు దేశసేవను సూర్చియు దలంపకుండుట యుత్తమము. మఱియు యధార్థ మేమన్న ధీరహృదయము లేనిచో సీవు నీకే యెట్టి యువకారమును గావించుగొనజాలవు. సీవు పురుషుడవై యుండవలెనన్న పౌరుషోపేత మగు హృదయము గలిగియుండవలెను. అదియే ప్రథమా

వశ్యకము. నీవు భీతహృదయుడవు నిరాశాచేతస్కుడవు నై నవో నీకొఱకు గాని నీ దేశముకొఱకుగాని యే మహత్కార్యమును నిర్వహింపజాలవు. జీవించుటకుగాను నీవు చావవలెను అని కొందఱుందురు. అట్లుతే నీ దేశము జీవింపవలె నన్న, మానవజాతి జీవింపవలెనన్న నీవు చావవలయు ననుట కూడ సత్యము గాదా? ఎఱైనను నీవు చావవలయును. చావు వలననే బ్రతుకు కలదు. కాని ఊమాశూన్యత పనికిరాదు. అభ్యుదయ మార్గ మెప్పుడును దీర్ఘముగనుండి శైలోపరికి బోవును. కష్టము వచ్చి నప్పుడు చలించకము. ధైర్యముగోల్పవకుము. సంక్షోభమునొందకుము. స్వచ్ఛయోగ్యతయందు విశ్వాసముంచుము. పనిచేయుము. పనిచేయుము. గమ్యస్థానమును జేరుటకీక నుచాయాంతరము లేదు. అసిద్ధిని, పరాజయ మును, ప్రతికూలమును నెదుర్కొని యెట్లు లోపికతో పరిశ్రమ చేయ వలయునో దయానందుడు మనకు బోధించుచున్నాడు. ఆయన యుత్సు కుడగు విభ్రాంతియు కాదు. చక్కని వ్యవహారజ్ఞుడు. ఆయన నిశ్చయము లేక యేకార్యమునకు గడగి తొట్టువడడు. అదృష్టముపై భారము వేయడు. స్వశక్తిపై, స్వనిర్ణయముపై ఆధారపడియుండి పరులుకూడ నట్లు చేయగోరును. ఆయన వక్రమార్గములను కపటవ్యవహారములను మిక్కిలిగ ద్వేషించును. ఆయన న్యాయవంతుడు. ఛల రహితుడు. పరిశుద్ధుడు. ఈగుణములయందే యాయన బలము కలదు. ఆయన యెన్నడును తన యాశయములను దృఢ విశ్వాసములను ఆదిర్భములను రహస్యముగ నుంచలేదు. ఆయన విషయమై యెట్టి రహస్యమును లేదు. కీర్తిశేషుడగు పండిత లేఖరామ మహాశయు డాయన ధైనిక జీవితముయొక్క ప్రత్యంతమును సేకరించి యుంచెను. ఆయన యెట్లు లగపడెనో కాదు ఎట్లుండెనో మీ రెఱుగగలరు. ఎప్పుడును తన పార్శ్వనుచరునకు మహాపురుషుడు కాబాలడు వాక్య మాయన కన్ప

యింపదు. ఆయన యశాన్విత్య మామన దైనిక జీవనముననే ప్రస్ఫుటముగ గానవచ్చును. కాని యుపన్యాస వేదికల మీదను వార్తాపత్రికల యందును గాదు.

తన దేశముయొక్కయు మానవకోటి యొక్కయు సంసేవనము నందే జన్మము ధన్యమొనర్చు మాన్యుని నిస్వార్థతను గూర్చి ప్రసంగించుట యనావశ్యకము. అతడు స్వార్థరహితుడు కాక యన్యథా కాజాలకు పరోపకారశూన్యులు స్వార్థపరులు నగు మహా పురుషులుండవచ్చును. కాని వారు తమ దేశముయొక్కయు మానవజాతియొక్కయు సేవకులు కాజాలరు. వారి యున్నతి యన్యవిధముల నేగడవచ్చును. దయానందుడు స్వార్థభావ మనలే యెరుగడు. ఇంకను శాలచామ్రముననే లావణ్యశోభిత యగు వధూప్రోభము కన్నుల కట్టెమట దేదీప్యమానముగ బ్రకాశించుచుండగానే ఆయన శరీర సౌఖ్యములకు పరిత్యజించి గృహమును విడిచెను. ఆయన యోగమును శాశ్వత బ్రహ్మానంద భాగ్యమును పరివర్జించెను. ఎందుకొఱకు ? పరులకొఱకు. స్వీయజీవితోద్దేశముకొఱకు. ఆయన పెద్దతనమునందును ప్రోభనములకు కొఱతలేకుండెను. ఆయన నానామతముల తీవ్రభింశనమును విరమించునెడల మహాంతు పదవిని విశేషద్రవ్యమును నొసంగుదుమనిరి. ఆయన యీత్యాగముల నుచిత ద్వేషముతో దిరస్కరించుటయే కాక యిట్టి కార్యమును దలపెట్టినవారిని వారిపాట్లకై చీవాట్లు పెట్టెను. ఈకార్యమునకు జనకులు సామాయ్యులను కొందురేమో ? కాదు. వారెల్లరును రాజులును మహారాజులును, కాని ఆయనకు మనకువలె నిట్టి భ్రాంతులులేవు. ఆయన కేవలైశ్వర్య బిరుదములకంటె నన్యధిక్యవిహీనుని, తిరిప మెత్తుకొనును దిరుగు సీచమానవుని నొక్కదృష్టితో జూచును. ఆయన పదవీ, భాగ్యముల ననుసరించి మనుజుల తారతమ్యనిర్ణయము నేయడు. ప్రజ్ఞా శీలములు మాత్రమే గౌరవమానముగ నెంచును.

దయానందుడు విలంబవాడియు సూక్ష్మభేద దర్శియు గాడు. కుశాగ్రబుద్ధి సంపన్నుడయ్యు దనలోకజ్ఞున పాటవముచే నర్థహీనములగు సూక్ష్మాంశముల జోలికి బోకుండెను. ప్రతిమారాధనము దూష్యమనియు బాల్యవివాహములు నిర్బంధవైధవ్యము కఠినవర్ణ భేదము మున్నగు నాచారము లొనర్చు ననర్థము లనుపేక్షణీయములనియు నాయన గ్రహించెను. తోడనే వాని సమూల విచ్ఛేదనమునకు బూతుకొనెను. ఈయాచారముల పక్షమున నెన్ని సూక్ష్మహేతువులను విశదీకరించినను ఆయన భావ మించుకయైన సంచలించలేదు. కీడులో మేలు గనుచు దాని నోపికతో సహించు హైందవహృదయముకాదాయనది. “నన్ను ముట్టుకోకు నామాలకాకి” యను పద్ధతి విజ్ఞానాధారము కలదనియు, ఆధ్యాత్మికాభివృద్ధి కావశ్యకమనియు నెవ్వరు నాయన సంగీకరింప జేయజాలరు. స్వేచ్ఛావర్తక శోదనము జయప్రదమైనది, కావున శాంతిపురిధోవతికంటె లాంకమైదు ధోవతి గ్రహణీయమని యాయన నెవ్వరును సమ్మతిపరుప జాలరు. కిందిత శోభావృత్త మగునంతనే కీడును మనము సహింతుము. లేదా దాని కనుగుణముగ వర్తింతుము. ఇదియే మన విశేషాతిశయ లోపము. భ్రమా వివశుడవు గాకుమని దయానందుడు ప్రభోధించుచున్నాడు. పరిణతాభిప్రాయములు నీయందు శూన్యములగునెడలను, పరవాద, పరానుభవములు సీపక్వాశయములకు విరుద్ధములగు నెడలను వాని చేతజక్కి లోగి పోవకుము. మెలకువతో వర్తింపుము.

ఈ యాచార్యుని దృష్టి నాకర్షింపని విషయము లేదు. ఆయన భావమున నేదియు సత్యున్నతమును నతి నీచమును గాకుండెను. ఆయన గొప్ప కౌలను లెంచక నీ యఖిల లోపములను నివారించు జూచును. నీకు పరమేశ్వరుని మహిమానికమును ఆయన సేవా విధానమును బోధించును. నీ వెయ్యది భుజింపవలయునో, ఎయ్యది త్యజింపవలెనో, నీ వెల్లధ్యయనము చేయవలెనో, ఎప్పుడు పరిణయమాడవలెనో, నీ వెటుల

మార్కదేశమును నేవింపవలెనో, నీ సంతానము నెట్లు పెంప వలెనో, నీ సోదగీజనము నెట్లు లాదరింపవలెనో ఆయన బోధించు చున్నాడు. ఆయన నీజననమాదిగ మరణపర్యంతమును సార్వకాలిక విహితుడు. ఆయన యాధ్యాత్మిక కాచార్యుడు కానేరడని కొందఱు మానసియులందు అనియు నే నెఱుంగుదును. వారందఱు కదా “ఆయన యతిమానుష కృత్యము లేవియు నలుపలేదనుటయే కాక ఆయన యుద్యమముల లౌకిక స్వభావముకూడ ప్రాపంచిక విషయములచే నాయన యెట్లు కట్టు వడెనో విశదీకరించుచున్నది. సంయమికి విగ్రహార్చనా వితంతూద్యాహముల జోలియేల?” యథార్థ మత సరిజ్ఞానవిహీనులతో జర్చకు బూను కొన్నచో వృథా కాలవ్యయమగును. ఉన్మత్తుల ముంగటను, నిక్కమోకపలమో ఈశ్వర సాక్షాత్కృతుల మని చెప్పకొనువారి పాదముల యందను దంపప్రణామము లాచరించునట్టియు, గ్రాహ్యమునకంటె దుర్ద్రాహ్యమే యధికముగ మనమున కంటు నట్టియు మనుజు లనవర తము నుంచురు. వారికి నే జెప్ప న దేమనః దయచేసి వేరొకచోటి కఱుగుడు, మీఱు విశేషముగ వెదుక నక్కరలేదు. జాగరూకుడును, ఉత్సాహపూరితుడును, భ్రాంతిశూన్యుడు నగుచు, బహుపక్షుడును, దృఢ చిత్తుడు నయ్యును స్వచ్ఛహృదయుడును సరళస్వభావుడనై, తన పవిత్రతచే, అనురాగముచే, సేవనముచే సామాన్యజనులు మర్భర నరకముగ నొనర్చుకొను లోకమును స్వర్గముగ మార్చజాలు నాధునిక మానవ దూతయై దయానందుడు వెలయుచున్నాడు.

ఆయన తన ధర్మమును వేదములపై నాధారపరచినను చానిని విశ్వజనీన ధర్మముగ నొనర్చుటకు శక్తికొలదిని ప్రయత్నించెను. ఆయన భావమున వేదముక గ్రంథముకాదు. వేదమనగా జ్ఞానము అది యార్యావర్తమున గానీ, చీనాదేశమున గానీ, యెచ్చట లభ్యమైనను సరియే. వేదము లిశ్వరదత్తము లనుట కర్థము నృప్త్యాదిని మానవున కివ్వరుడు.

జ్ఞానము, ననుగ్రహించె నని యాయన మతము. మనుజుడు ప్రప్రథమమున మత్స్యరూపముగను, పిదప నశ్వముగను, పిమ్మట వానరముగను, అనంతరము మానవరూపముగను నవతరించెనని యాయన విశ్వసించలేదు. జ్ఞానము మనలో నున్నప్పుడు కాలేదనియు, అది యీశ్వర ప్రసాదితమనియు దాని యాజ్ఞనమున కేక సాధనము ముఖములుని వ్యాపింపజేయుట యనియు నాయన విశ్వసించెను. జాతి పరిణామవాద స్థాపకుడుగ డార్వీనుతో సమముగ నెన్నిక గాంచిన డార్వరు వారేను సహితమిట్లంగీకరింపవలసి వచ్చెను:—నేను మానవాభివృద్ధియొక్క స్థితినిగూర్చి చింతించుచుంటిని. 7000 సంవత్సరములకు పూర్వము ఐగుప్త (యాజ్ఞపు) దేశమనందలి విస్మయజనకములగు సవీనావిష్కరణములు * 1 మొదలుగ నేటివరకును ప్రపంచచరిత్రమునంతను బరిశీలించితిని. మఱియు ఆదిములగు ఐగుప్త సిరియాదేశీ యులనాటనుండి నవీనడ్రోడ్ నాటు నిర్మాణము వరకును బుద్ధియంచుగాని నీతియంచుగాని వృద్ధి కలుగలేదనెను. చిత్తము మునకువచ్చియుంటిని. పిరిమిడ్ * 2 నిర్మాతలును న్యాయమున కేయంశమునందును దీసిపోని గణితశాస్త్రజ్ఞులై యున్నారు. ఏసీమనేకాలమున జన్మించినను ప్రాధమికమానవుడు తనభుజములపై న్యాయము బేకనులవలెనే యుత్తమశీర్షమును వహించియుండెను. బుద్ధి యథాప్రాయమే జ్ఞానపరిమితి మాత్రము. భేదించుచున్నది. శ్రుతులు సార్వకాలిక సత్యములగు జ్ఞానసూత్రములను బోధించుననియు, అన్యములగు నీశ్వరప్రస

* 1: ఆవిష్కరణ మన గానచ్చట ముఖులలోనున్న ప్రకృతిమార్పిణులు ఆదిగాలనాని కనిపెట్టి వెలికి తెచ్చుట.

* 2. పిరిమిడ్ అనగా మంటి స్తంభము. ఈ స్తంభములు ఐగుప్తదేశమున గానవచ్చును. ఇవి చిరకాలముక్రిందనే అదేశీయులచే నిర్మింపబడినవి. వీని యడుగుభాగము వికాలముగనుండి సమకాలములు కలిగియుండును. ఎత్తునకు లేచినకొలదిని సన్నగిరి తుదకు నూడిమొనవలె నేర్పడును.

చనములు * 31 ప్రత్యేక కాలములకై ప్రత్యేక కార్యార్థము నిర్దేశించబడిన భాగవదాష్టలం గూర్చి మాత్రమే ప్రసంగించుననియు దయానందుని యభిప్రాయము. ఇది సరియే కాని దయానందుడు వేదములనబరగు గ్రంథములతో నిజముగా జ్ఞానసూత్రములు గలవని ధృవపరుపవలసి పచ్చినప్పుడు కష్టము పొడసూపుచున్నది. దయానందుని వేదవ్యాఖ్యానము నైస్థిక విద్వాంసుల యనుమోదము బడయలేదు. దయానందుడు ప్రాచీన వేదపరిభాషయగు యాస్కవిచిత నిఘంటు నిరుక్తముల నాధారముగ గొనియున్నాడు. వారన్ననో నవన వ్యాఖ్యానముల నవలంబించి యున్నారు.

దయానందుని వ్యవసాయము ఫలోన్ముఖ మగునని మేము సహేతుక విశ్వాసము కలిగియున్నాము. తజ్జాలిదవరకే జిజ్ఞాసతో వేదవిషయాన్వేషణమునకు బూనుకొనియున్నారు. ఆయన వ్రాసినదంతయును సత్యమును మూల్యమును గాకపోయినను గొంత వాస్తవిక లాభము చేకూరుట మాత్రము తథ్యము.

దయానందుడు సమస్తజనులను పంచారణాచరణముల వైపునకు దిద్దిపెను. అనగా సభ్యుడయ మార్గమున బెట్టెను. ఇదియే ఆయన యాధిక్యము. ప్రజాసామాన్యమునకు ప్రతిమార్పనా, వర్ణభేద సమన్యతను, విద్వాంతులకు నిర్బంధోచితవిద్యా, స్త్రీవిద్యా, బ్రహ్మచర్య, వితంతూర్వాహ ప్రశ్నములను విద్వాంసులకు వేదవ్యాఖ్యాన మాత్ర భాషా వ్యవసాయములను పరోపకారిపరులకు నిష్కూలత సముద్ధరణమును దయానందుడు శాకభక్షణమును ఈ సమస్యల నెల్లను ఆయన మన పురోభాగమునకు గొనివచ్చెను.

ఈ నానాముఖ ప్రయత్నములలో నాయన హృదయాంతరమున గాఢముగనుండిన విషయములు విశ్వజనీనై కధర్మమును సంయుక్త భారత

* 2. ఖోరాసు బెలిజగ్రంథాలు మాడ సర్వరప్రోక్తములని విశ్వసించుచున్నవి

వర్షమును. ఇవియే ఆయన యాశలు. ఇవియే ఆయన స్వప్నములు. వీని కొఱకే ఆయన కృషిచేసెను. వీని నిమిత్తమే ఆయన పాణి మర్పించెను. కార్యమింకను కొనసాగలేదు. ఆయన యుత్సాహము చూత్రమింకను కృషిచేయుచున్నది.

హిందూపుత్రులకు ధైర్యములేదు; తత్పరతలేదు; ఉత్తమధర్మమునకై పోరాడ సమర్థముకాగల యువ్యాజధీర హృదయములేదు; స్వవిశ్వాస స్వప్రతిజ్ఞానుగుణముగ ప్రవర్తించుటకు సాహసములేదు:— ఇదియే హిందూమతము పీడించు దురదృష్టములలో నెల్ల మహాదురదృష్టము. దయానందునియ: దెద్దియో సుత్కృష్టగుణమున్నచో అది యాయన సంతత నితాంతధైర్యమే. దయానందపాఠకుల చిత్తమున దృఢముగ నాటు దెద్దియన ఆయన హృదయము భయమెఱుగదు. చలనమెఱుగదు. సంశయ మెఱుగదు. ఈదేశమున నెందును బ్రవర్తితము కాని పరిశ్రమ కార్యాభివీక్షము లాయనయందు సాకల్యముగా నుండెను విపక్షధైర్యవిచారకమగు సుత్తమేధయు, అంతశ్శక్తిజనితమగు నాత్మ విశ్వాసమును ఆయనయొ: దవతరించెడిను. ఈశ్వరుడు కాలరచేతన్ములచే తన కార్యప్రకటనమును జేయుటానడు. అనువాక్య మెంతయును సత్యము.

అఖిల గ్రామీహక్ష్మా హిందూదేశము నాయనను ప్రతిరోధించి నిలిచియుండగా నిర్భీతుడై జంకు కొను లేక నగర నగరమునకును గ్రామమునకును జరుడెంచి విగ్రహార్చనము శాస్త్రధర్మము బాల్యవివాహము అనాచారసీయములని బోధించుచు, పురోహితుల వంచక స్వభావమును మూఢవిశ్వాసములను ఖండించుచు, తమ పుత్ర పుత్రికలను విద్యావంతులుగ జేయు డని ప్రజానంధము సుద్బోధించుచు, సత్య జ్ఞాన స్వరూపుడును శరవశక్తి సమేతుడును షరమ పితయు నగు నేకేశ్వరుని యారాధనము సుపదేశించుచు, జీర్ణపురోహితవర్గము స్వాధ్యభావప్రేరితమయి అధి

పతిత జనాంగముయొక్క యజ్ఞాన విశ్వాసములపై విధించిన కరాట్రనస్కరమును వర్జింప బ్రోచెనుచు సంచార మొనర్చెను. కాని హిందూదేశము తన నిమ్న పదవియందే, తన యంధకారమునందే యుండగోరెను. బ్రాహ్మణ సంఘ మాయన పలుకుల నాలకింపలేదు. మీదుమిక్కిలి యాయన వాదమును తిరస్కరించుట నధికోత్సాహముతో ముందంజ వేసెను. అజ్ఞాన జనాంగము కాదట్లు కావించినది. వాగే యైనవో శూన్యమార్హులగుదురు. అది విద్యావంతులు, పండిత ప్రకాంక్షలు, మహర్షిసంతతులు, మునీంద్ర వంశ్యులు, నదియా కాళీఘట్ట మహామహోపధ్యాయులు, కాశీ శాస్త్రపండితులు, వీరే విగ్రహార్చనమును సమర్థించుటకు-ఇంతయెకాదు. పురస్కరించుటకు, ప్రశంసించుటకు ప్రతిమాంధనమును విధించుటకు ముందంజవేసిన ప్రతిభా సంపన్నులగు మొనగాంధ్రు! దారు పూజాపక్షమున వారిచే విలిఖింపబడి వ్రాలుచేయబడిన పత్రిక వారి కీర్తికి శాశ్వత కజ్జలముగ నిలిచియుండును. పంచొమ్మిదవ శతాబ్దాంతమున, జ్ఞానాభివృద్ధుల కాలమున, అత్యంత నాగరిక రాజ్యమున, ఏకేశ్వరాధిక ప్రపంచము దృష్టియెటుటనే వెలయుచుండగా, విద్య ద్భారత వర్షము ప్రకాశమానమగు తన పూర్వ కాలమును విస్తరించి తనప్రస్తుత స్థితిని జూచి గర్వముతో నుప్పుంగుచు పరమపితృ పూజనమును దిరస్కరించి రాళ్ళ రప్పల సేవించుటయే యుత్తమ ధర్మముగా స్వీకరించుచున్నది !! ఆహా ! ఇది యెంత పిషాదకరమును విస్మయ జనకమును నగు దృశ్యము ! విశ్వప్రపంచమును సర్వసృష్టియు దురంతచింతా జనితమానముతో నీ దృశ్యమును దిలకించుచున్నది !!

ఏ సంఘమున విశేష జనులు ఘనులో—అనగా వివేచనాశక్తి యుక్తులో, తత్పర స్వభావులో, దృఢలోక జ్ఞాన సమన్వితులో, అధికోత్సాహ పూరితులో, ఆసంఘమే మహాజాతి యనబడును. వారిమనస్సు లౌండబరచుటకు వితర్క మక్కఱలేదు. వారొక సమస్యయొక్క యుభ

యపక్షములను గూర్చి చర్చింప బూనుకొనరు. వా రొక్కతఱము శాంతముతో తమ లోక జ్ఞానమును తమ సహజ స్వభావమును ననుసరించి యోజింతురు. సయుక్తికముగా సహేతుకముగా ప్రత్యుత్తర మీయక మీ యభిప్రాయమును బాటింపక, ఒప్పో తప్పో తాము సత్యమనియు యోగ్యమనియు విశ్వసించు నిష్కపటనిర్ణయమును నుచువుదురు. ఈశ్వరుడు మనకు దయచేసిన విజయగు నిష్కళంక హృదయ మిదియే. నీవా హృదయమును సర్వసంఘములందును వాని పిన్నతనమున జూడగలవు. శతాబ్దములు పరిక్రమించినకొలదిని ఆ సారశ్యమును ఆ నిష్కపట్యమును సంపాదించి గడుసుదన మాప్రదేశ మాకృమింపకొనుచు, ఈ కాలమున సర్వవిషయములను యుక్తి ప్రతి యుక్తుల మూలమునను, నిర్ణయప్రకట నానంతరము కలిగెడు, కష్టనష్టములను పర్యాలోచించిన పిమ్మటను తీరుమానింపబడుచున్నవి. కాశీపండితుల తీర్మానములు దయానందుని కనుకూలముగ నున్నచో—అనగా సత్యానుసారముగ నున్నచో వారికి నాధిక్యమెక్కడిది ? పరుల పరిశోధనపై కొర్రువ్రుచున్న లక్షలాది బ్రాహ్మణుల గతి యేమగుచు ? ఇంతకంటె మహావిప్లవ మాపండితు లుండజాల దనుకొనిరి. వారి గుండె నీరయ్యెను

ఇది దౌర్బల్యముచే నుదయించిన గడుసుదనము. వారే ధీరపురుషులైనచో నీ యుపప్లవము నెదుర్కొని సత్కీర్తి నార్జించియుండుదురు.

ఇది యొక దుశ్శకునము. దీని వలన హిందువు లనుకూల సమయముల నుపయోగింప జాలని మంద బుద్ధులని ప్రకట మయ్యెను. వారికి వ్యగోతస్సహము లేకుండెను. వారి యం దింకను చైతన్యమున్నది. కాని యది సర్వాంగముల యందును సజీవముగ లేదు. యావన స్వభావముగు తత్పరత్వము గతించినది. జరాతురుని దూరాలోచనము మాత్రము మిగిలినది.

ఇంత నిష్ఫలప్రదమును భావి సూచనాశూన్యమును నగుజ్ఞేత్రము నుండి దయానందుడు విరమింప ద్వారపడెనని కొందఱుచూసవచ్చును. అటుల కాదు. ఆయనశక్తివేరు. స్వకీయ సాహ సోత్సాహశక్తులాయ నకు స్వ, పర బలములం దమిత విశ్వాసము నొసంగెను. హిందూదేశము జరాగ్రీస్తమైనదని వచించునట్టియు, “ ఏజాతిపునరుజ్జీవమున గాంచెను? రోము. గ్రీసు. యూజిప్టు, బేబిలోను అన్నియు నస్తమించి పునరుజ్జ్వలము కాని జ్యోతిర్రంధలము యొక్క దీపచరిత్రమునే వినుపించుచున్నవి ” అని విషాదవశుడై యుత్సోగించు తమోబంధురహృదయుడగు నిరాశావాది యాశుడు కాదు. మానవకోటికి సందేశ మర్పించుట కవతరించిన పురుషుడీచందమున నిరాశచెందడు. ఆయన నివేదించవలసిన సందేశ మొకటియున్నది. ఆయన దానిని సమర్పించును. ఏతత్త్వశాస్త్రమును, ఏప్రకృతి సూత్రీవాదమును ఆయనను స్వీయకార్యముచూపి మరల్చ జాలదు. ఆయన స్వశక్తిపై, ఈశ్వరసౌమ్యముపై, దేవకార్యముపై విశ్వాసముంచును. దయానందుని యుపన్యాసములును, ఉపదేశములును, సంవాదములును, సడచుచుండును, గ్రంథములు, పత్రికలు, అనువాదములు జయాపజయ విచారణము లేకయే, అనుమతి వ్యనుమతులను సరకు గొనకయే, బయలు వెడలుచుండును. ఆయన కివి లవలేశములు. ఆయన యనుసరించుటకు గాదు నడపించుట కవతరించెను. “ జయాపజయవిచారము కుద్రోహృదయముల నావేశించు పిశాచము ” మహాపురుషు లెన్నడును ఆధారావలంబములకై చూడరు. జనాభిప్రాయము వారి వర్తనము ననుశాసించజాలదు.

హిందూ దేశమునకును పునరభ్యుదయమునకును నడుమ రాతి గోడను నిర్మించు ప్రకృతి సూత్రమెద్దియేని కలదేమో విచారించుట హృదయంగమము. నిశ్చయముగా నీప్రపంచ మనేక పరివర్తనముల గాంచినది. కాని యొకప్పుడేని పూర్వస్థితి పునఃప్రదర్శితము కాలేదు. పరివర్త

నమే ప్రకృతియొక్క ముఖ్యసూత్రము. ఏప్రదేశమున నొకప్పుడు మహా
సాగరము పరిభవిల్లెనో యాప్రదేశమిప్పుడు విశాలమగు 'సహారా' యెడ
ర్చియైయున్నది. రోము, ఏథెన్సు, బేబిలోను మన మెన్నడును పేరైన విని
యెఱుగని మఱియెన్నియో సామ్రాజ్యములు ప్రకాశించి యంధకారమున
నంతరించెను. బర్లిను, ప్యారిసు, న్యూయార్కు, నామము లాసశేషపట్టిక
యందు జేరు దినము రాజాలదని యెవ్వరనగలరు? తన మధ్యాహ్నకాల
మున రోము నగరము నేటి లండనువలెనే మహాతేజముతో, నాకాశశిఖ
రమునండును. అది యంతటితో నంతరించుట కెద్దియేని దౌష్ట్యము దాని
యందుండెనా? లేదు. ఈయశులమును గావించినది పరివర్తనమే. కాల
మెదైనాని యునికిని ఓరువజాలదు. నిత్యనవ్య లీలాస్ఫురణములగు నేటి నగ
రరాజములు గాని ముఁలనెంతో గర్వితులను జేయు కళా, విజ్ఞానములు
గాని నిత్యముగ నిలుచునా? పిరమిడ్ నిర్మాత లసామాన్యులే! వారే
మైరి? వారు సురభీకృతులై భూమాత్మగర్భమున విశ్రమించుచున్నారు.
వారిశిల్పము నశించినది. వారిభాష యంతరించినది. ఆహా! భాషాపరి
వర్తనమెంత విచిత్రము! భాషా వాచకుల తరతరశృంఖలము వీడిపోదు.
కానిభాష మృగ్యమగును. రెండు వేలేండ్లయల్పకాలము గడువనిండు. నేడు
కోట్లకొలది జనులు సంభాషించు, విలిఖించు, గానముచేయు, భాషశూన్య
మున విలీనమగును. మఱియెదు వేలేండ్లు పోనిండు. నేటి యైరోపియనుల
వలె లేక నిన్నటి యాద్యులవలె నత్యుత్సాహపూర్ణమగు మఱియొకజాతి
కాదు పెక్కుజాతులుదయమంది విరాజిల్లగలవు. కాని వారి యుత్సాహాభి
వృద్ధులు నూతనమార్గమున బ్రసరింపవచ్చును.

ఎందుచేత? ఎట్లు? మనల నొన్నిత్యమునకు లేవదీసిన ప్రకృతి
శాస్త్రములు వట్టి యూహాపోహములు గావు. అవి నరియైనశాస్త్రములు
ఏసూత్రాన్నిసారముగ నేడు ధూమశకటమును తంట్రీవార్తయు నడుప
బడుచున్నవో ఆసూత్రాన్నిసారముగనే పదిలమల వర్షముల కావలను

వాని నడపుట సుసాధ్యమగును. అవును ప్రస్తుతపరిస్థితులే యానాటివరకు సుంశీనచో నది సాధ్యమగును. కాని యాస్థితులే విలుచునను నిశ్చయమెక్కడ ! పూర్వప్రమాణమెద్దియు నిందులకు గానరాదు. ఉన్న వన్నయు విరుద్ధఫల దర్శనములే, ఆరువేలేడల్ల యల్పకాలము క్రిందటిదెద్దియు నేను గానరాదు. ప్రపంచముయొక్క సర్వపరిస్థితులును మార్పుచెంది, నేటి భూభాగమంతయు మహాసముద్రముగ బరిణమించి, ఘనప్రదేశములు నివాసయోగ్యములకై జనాకీర్ణములుగా నాడు, ఒక నూతన జాతి యుత్పన్నమై మహాధూమశకట తంత్రీవార్తలకంటె వితరములగు నూత్నకల్పనముల విజయముచే గర్వము చెందవచ్చును.

మానవుని సత్ప్రతి మిగుల పరిమితమైనది. ఆతడు భూతకాలమున నేరూపమున నెచ్చట నుండెనో నిశ్చయజ్ఞానముతో వక్కాణింపజాలడు. ఆతనిభావిదర్శనశక్తియు మిక్కిలి స్వల్పమయినది. భవిష్యత్కాలమున నాతడెచ్చట నేరూపమున నుండునో నుచువజాలడు.

హిందూదేశము తన విగతస్థానము నాక్రమించు కొన లేకపోవచ్చును. 6000 సంవత్సరములకు పూర్వమందును ఇంకను పురాతనకాలమునందును ఆమె యధిష్టించిన గౌరవపదమును నేడధిగమింపక పోవచ్చును. కాని యామె నుందర సుఖజీవన మనుభవించుట కాలంకమేమి కలదు ? ఆమె మున్నొకమారు భౌతిక శాస్త్రాధ్యయనమున నిష్పించినది. కావున నింక నిరంతరమును శంకమున బడి పొర్లాడుచుండవలసినదేనా ? అది మీప్రకృతి సూత్రముకాదు. ఆమె యిప్పుడు నిశ్చేణియొక్క యట్టయను మెట్టుపై నిలిచియున్నది. ఇకనున్నదికి లేవనలెను. లేదా నశించవలెను. ఇంతకంటె వేరుగతిలేదు. అయితే ప్రళయ చిహ్నములు గానవచ్చుటలేదు. దివారాత్రిమలు, ఉత్థాన పతనములు, వృద్ధి క్షయములు ఇవియొకటి వెంబడి నొకటి యరుదెంచెను. హిందూదేశ పక్షమున మాత్రమీసూత్రము వర్తింపనిచో దానిని మృతప్రాయముగ

గొట్టివేయవచ్చును. అప్పుడు హిందువులు దుర్గతిపాలై ను; ఖదుర్భరజీవ నము శాశ్వతముగ గడుపవలసిన కాలమే తెంచవచ్చును. వారు శీఘ్రముననే నశించవలెను. లేదా నవజీవముతో వికాసము గాంచవలెను. గతిందిన రెండు మూడు శతాబ్దములును వారు ప్రళయోన్ముఖులు గాక సంస్కరణ మార్గమును నవజీవనపథమును బట్టి పోవుచున్నారని ధృవ పరచుచున్నది. వారి యాకాశమున జ్ఞానాభివృద్ధుల నూతన శక ముద యించినది. వారిచలనము మందమైయైనను వారు నిశ్చయముగా పూర్ణ తరవికాసముగల నవజీవన మార్గమున నడచుచున్నాడు.

ఒక రిద్దఱు కాదు వందల కొలది విద్యావంతులు భగవదారాధ నముకంటె శిలాపూజ యుత్తమ మను తీర్మానమున కెట్లు వచ్చిరి ? అని సంశయముతో గొంద ఊక్కడ మందనవచ్చును. వారు నిష్కళంకహృద యులు, న్యాయశీలురు, యథార్థపరులు నైనచో, వారు వేదములు విగ్రహార్చనమును విధించుచున్నవని నిశ్చయముగ విశ్వసించినచో, సోద రా ! నీవు ప్రతిమారాధనా ఖండనమున శ్రుతి ప్రామాణ్యమును గై కొని పొరబడితివోయీ. అవి విగ్రహార్చనమును విధించుచున్నవి. ఆయా వాక్యములం జూచుము, అని యేల వచింపక పోయిరి ? ఒకవేళ నట్టివి కానవచ్చునేని యవి ప్రక్షిప్తములై యుండును. ఏలయున (శుతుల ప్ర) ధానభావ మీ యాచారమునకు విరుద్ధముగ నున్నది. ఇంతియెకాక ప్రతి మార్చన మధమ మనియు, పరమపితకును ప్రపుల్లాత్మకును గూడ నను చిత మనియు, మనుజునకును, నరపశువునకును ననుమ సంయోగ నిమిత్త మగు సీచమానవునికి మాత్రమే సాత్రీమనియు వనము దలంతుము. అట్టి సీచమానవులు నేటి భిల్ల, శాంతాల జాతుల వలె శిలా, దాతువుల నారాధింపవచ్చును. కాని మనము—మహర్షివర్షులయొక్కయు మహా యోగీంద్రులయొక్కయు సంతతులమగు మనము—ప్రపంచము సం దతి ప్రాప్తిన నాగరికతా విభవమునకు దాయ స్వామ్యమును స్థాపించు

కొనజూచు తునము పరమేశ్వరుని మనకు నాతినికి నడుమ నే రాతిమాధ్యమును లేకయే పూటిగా నారాధింపగలము. విస్తృతమును, సుగ్రాహ్యమును నగు నీ ఋజుమార్గమును వీడి ప్రకృతాచార పరాయణులు సమగ్రశ్రుతిభావ విరుద్ధముగ నే మారుమూల వాక్యముతో లేవనెత్తి వేదములు విగ్రహార్చనమును పురాణముల యందలి ఘోరకృత్యములను సంగీకరించుచున్నది; కావున పరమేశ్వరాధనముకంటె శిలార్చనమునే యవి శ్రేష్ఠతరముగ నెంచుచున్నవి' అని వాయెత్తి ఘోషించిరి.

అయ్యో! మానవుని దృష్టికి నిరోధము కలిగినప్పుడే మార్తాండు డాతని మార్గమును బ్రకాశింపజేయగలడు? ఈపంశితులకు విశేషజ్ఞానముండవచ్చును. కాని మనకు వివేచనాశక్తిని బ్రసాదించు దైవిక ప్రేరణము వారియం దత్యంత మృగ్యముగ నుండెను. ఉత్తమ గ్రంథములును మహావైదుష్యమును సహాయమొనర్ప గలుగును కాని పరివర్తింపజాలవు. విత్తనములేనిచో నెట్టి జలసేకమును అంకురము నుత్పాదించజాలదు. ఒక యవయవము వికల మగునెడలను, వ్యాధిగ్రస్త మగునెడలను అది సరిగా ననిచేయజాలదు. ఎంతటి వైదుష్యమును మూర్ఖుని జ్ఞానవంతునిగ జేయలేదు. ప్రపంచ మట్టి యడ్భుతము నింకను జూడవలసియే యున్నది. 'దేవతలే మూర్ఖత్వముతో విసిగి వేసారి విడిచిపెట్టి,

వాస్తవ మేకనగా వివిధ మానవులును వివిధపరిమితుల మేధాభివృద్ధి గలిగియుండురు. ఏ మనుజుడును నైజబుద్ధికంటె నధిక వివేకమును బ్రదర్శింపజాలడు. తత్త్వజ్ఞుని యగు ఎదుర్కను ఇట్లయచున్నాడు. 'మన మేయోచనయందు మగ్నుల మగుచున్నామో అది తప్ప నన్యము మన మానసమును జొరజాలకుండుట యాశ్చర్యకరము. పూర్వప్రాయత్నము లేక యెవ్వఁడును నూతన విషయమును తన దృష్టికెంత సమీపమున నున్నను గ్రహింపజాలకున్నాడు. ఒకరసాయనశాస్త్రవేత్త వడ్రంగికి దన శాస్త్రరహస్యముల నెంతయు విశదముగ జెప్పవచ్చును. కాని యావా

కృష్ణము లాతని చెవిని జొరవ్రు. దేవుడు నిరంతరమును ఆకాలోద్దేశము
లను మనకు మఱుగు చేయుచుండును. మనస్సు పక్షమగువంత వరకును
మన కన్నుల కట్టెమట నుడు విషయములను సహితము మనము కను
గొనజాలము జీవితమునంతయు విగ్రహీకర్యము నందును దారుఖండ
ముల జెక్కుట నందును వినియోగించు నాతడు ఒక్క పర్యాయముగ
నభ్యాసమునకంటె నున్నతస్థానమున కెల్లగురగులుగును? కావున దయా
నందు ఊండితులకు బోధించిన సూక్ష్మ సత్యాంశములు వ్యర్థము లగు
టలో నాశ్చర్యము లేదు లోకజ్ఞానమువలె నాశ్చర్యకరమగు విషయము
మఱింపు లేదు. సంస్కర్తకును నైష్ఠికునకును గల వివాదము ప్రాత
సంగతియే. వారుభయులు రెండునియమములకును ప్రాణినిధులు: ఉత్సా
హము—జడత, వృద్ధి—స్థితి. సంస్కర్త యెప్పుడును ముందడుగు
వేయును. నైష్ఠికుడు వెనుకకు జూచును. సంస్కర్త లేకుండినచో
ప్రపంచము దురాచారముతోడను అధర్మముతోడను ముడిగిపోయి
యుండును. కాని ప్రకృతి సూత్రములచే నట్లు పొసగదు. సంస్కర్త
స్వధర్మమునుండి సంచలించడు. అతడు స్వధర్మ నిర్వహణను నకై కాయ
కష్టమునైన ప్రాణములనైన సంతోషముతో వ్యాదయపూర్వకముగా
సమర్పించును. ఆశ్చర్యము! ఒక్క దయానందుడు కాశీపండితుల మహా
సంఘమంత యాత్మిక బలసంపన్నుడై యుండెను. ఎవ్వ డుపమాత్మిక
బలుడో, ఎవ్వడు సౌఖ్యదాయకమగు గృహమును, ప్రియ బాధువులను
విడనాడి సమస్తైహిక సౌఖ్యములను సన్యసించెనో, ఎవ్వడు సహజస్వభావ
ముచే యథార్థ ప్రతిమాభంజకుడో, ఎవ్వడు మనుజుల నీచోన్నత భేద
మును పరిగణింపడో, ఎవ్వడు వజ్రీకర్మశ హృదయుడో, అదయానం
దుడు తన గౌరవాస్పదముకాని వివేక శీలములుగల పండితులతో నెల్లు
కలసిమెలసి యుండగలుగును? ఎవ్వరి యభ్యుదయము కొరకు భక్తి
శ్రద్ధలతో స్వార్థపరిత్యాగ మొనర్చుచుండెనో అట్టి జనులయొక్క యే

దేవ దూషణాధిక్షేపములను, శిలాక్షేపాది ప్రాణాపాయకర కృత్యములను శాంతముతో సహించుకొను నట్లు ఏస్థిరప్రేరణము, ఏ అయస్కాంతాకర్షణము జేయగల్గెను? ఈ ప్రపంచమును తన్నిర్మాతయగు భగవంతుని జాగ్రత్తకే వదలి భాస్కరానందునివలెను విశుద్ధానందునివలెను ఒక విద్వాంసుడుగనో, యోగిగనో, స్వామిగనో యాయన తన జీవిత కాల మేల గడపకుండెను? పవిత్ర యశస్సులగు సాక్షాతీసు శాస్త్రుడు మున్నుగా గల స్వార్థత్యాగులు స్వీయాభిప్రాయముల, నిమిత్తము తమ దేశీయ సోదరుల మూర్ఖత్వమున కేల బలియైరి?

నిశ్చయముగా శిలా దారుఖండములకంటె స్వల్పతరద్రోహి మాన్య రూపములుగల యే యన్యపదార్థమును ఆరాధింప నశక్తులమని ఘోషిల్లిన కాశీ శాఖీఘట్ట పండిత సమాజముకంటె కేవల స్వకీయాభిప్రాయార్థము హృదయ శోణితమును స్రవించజేసిన యొక్క సాక్షాతీసును ఒక్క దయానందుడును మహాద్భుత జనకముగు ప్రకృతి విషయముగా వెలయుచుందురు.

ద్వితీయభాగము

బాల్యము

శ్రీ దయానందుని బాల్యమును గూర్చి మనకంతగా దెలియదు.

1875 వ సంవత్సరములో పునహానగరమునం దాయన యువస్వస్థుడగుచు తాను 1824 సంవత్సరమున కథియ వాడులోని మోర్వి గ్రామమున జన్మించినట్లు సుశిష్యుండెను. ఆయన జనకుడెవ్వఁడో మనమెఱుగము. కొందఱు చమవరుల కిది చిత్రముగ దోచవచ్చును. కాని సవ్యానులు తమ సంసారబంధములను విస్మరింపవలెననియు, సకలై హికవాంఛలను సమయింప వలెననియు, యష్టదస్త్రద్వితీయేదము విడనాడవలెననియు నియమముకలదు. ఆయన తండ్రియో? ఆయన గృహమా? అదృష్టవశమున నాయన శాశ్వతముగ నాబంధములనుండి విముక్తుకృడయ్యెను. ఆయన కీప్రపంచమున 'నాది' యను పదార్థమెఱుగదయ్యు లేదు. ఆయన యొక బ్రాహ్మణ వంశోద్భవుడు. ఆయనతండ్రి యొక పండితుడు. సంస్కృత వాఙ్మయునునందలి మతగ్రంథముల సారమును జూరగొన్నవాడు. వసతి వాడలు గలిగియుండి సామాన్యముగా బ్రాహ్మణులవలె సంభావనము లపై నాధారపడియుండక యొక స్వదేశ సంస్థానమునందు జమాదారుగ (వన్నువసూలుచేయు సుద్యోగి) గొలుపుండి ధనసంపాదనము చేయుచుండెను. ఆయనకు గొంత వడ్డీవ్యాపారము కూడ నుండెను. దయానందుని కొక పినతండ్రి యుండెను. ఆయన మంచిభక్తుడు. విద్వాంసుడు. దయానందుని కాయసయం దత్యంతానురాగము గలదు. ఆయనతల్లి సావనియు కోమలహృదయ యైన వెలయుచుండెను. దయానందునికై దేండ్లయిన రాకమున్నే సంస్కృతాధ్యయనము ప్రారంభమయ్యెను. ఆయన ప్రథమ

మున పితృచరణసన్నిధినే విద్యాభ్యాసము కావించియుండె ననుటకు సంది యములేదు. అష్టవర్ష ప్రియమున నుపసీతుడై బ్రాహ్మణుడుగ పునర్జనన మొందెను. ఇంతినుండియు నాయన సుఖ్యవార్చుచు స్వధర్మము నాచరింపవలసియుండెను. బాల్యదినములు గడిచివ. స్వధర్మజీవనము ప్రియ భామయ్యెను. హిందూదేశమున అయ్యో! ఇంకను మనహిందూదేశ మెక్కడ? శాస్త్రప్రకార మనవలెను. విద్యతో ధర్మావృత్తియు ప్రియ భామగును. విద్యాభ్యాస మొకధర్మము ప్రత్యాక్ష్యనకును ప్రధమ కర్తవ్యము. దయానందుడు శైవధర్మప్రకారముగా శిక్షింప బడుచుండెను. ఆయన తండ్రి శైవుడగుటచే పుత్రుడును శైవమతావలంబిగనే యుండవలెనని యభిలషించుచుండెను. ఉపవాసము లుండుమనియు, మృత్తి కావికారమును శివలింగమును బూజింపుమనియు, జాగరములు చేయుమనియు, జనకుడు విధించుచుండెను. తండ్రి కీషనులన్నియు విధాయకములు సంతృప్తికరములు. కొమరున కీవియన్నియు కేవల నిరర్థకములు ఆయాసజనకములు. ఈవిధులచే దయానందుని మాతాపితరుల జగడము కలుగుచుండెను. కొడుకు శిష్టాచారసంపన్నుడై మణివిధులకు కృషియుగ నిర్వహించు చుండవలెనని తండ్రి దృఢాశయము. కావున పుత్రుడే మాత్రము విధి తిరస్కార నొనర్చినను మంసలించుచుండెను. చీవాట్లు పెట్టుచుండెను. తల్లి తన సహజ కోమల స్త్రీస్వభావముతో ఆతడు పసివాడనియు, సుకుమార శరీరుడనియు దలంచి కొమరుని బోధింపుమని చుండెను. శిక్ష (తరిబీరుతు) విద్యయొక్క ప్రధానభాగము తనయుని దోషములను దండించి సత్పథమున బెట్టని కండి యమిత హాన్యపరాధములను జేసినవాడగును. ఈకర్మాచరణముయొక్క యాంతరంగిక ప్రయోజనమెద్దియై యున్నను దయానందుని జీవితమున ముఖ్యముగ గానవచ్చు కృమిత, పట్టుదల పరిశ్రమము మున్నగు సద్గుణముల నేర్పరచుటలో నది మిక్కిలి నశలముజనకమయ్యెను. శిక్ష మన ప్రస్తుత విద్యా విధానములో

నొక యంగముగ నుండుటలేదు. మనము ముఖ్యముగా మేధా శీక్ష మాత్రమే యొసగి వారి ప్రవర్తనము జోలికేమాత్రమును బోము. వారు దుష్పథముల బ్రవేశింపకుండ మనము స్వల్పముగా మాత్రమే భద్రతపహింతుము అయితే తనయుని విషయమై తండ్రికిగల బాధ్యత యంతమాత్రముతో సంతుమగునా ! మన బాలురు సక్రమ, సత్య, స్వభావోపేతులగునట్లును స్వకర్తవ్యములను తత్కిర్యము విధానములను గ్రహించుట మాత్రమే కాక విధిగా నాచరించునట్లును మనము ప్రయత్నము చేయవక్కరలేదా ! మనుజునకు స్వధర్మపరిజ్ఞానము మాత్రమే చాలదు. ఆతడు స్వీయవిధుల నాచరించునప్పుడే, వానిని జీర్ణించుకొని తన యభ్యాసములుగ జేసికొన్నప్పుడే యుత్తమపురుషు డనిపించుకొనును మన బాలురలో బహుసంఖ్యాకులు ప్రార్థన నలుపుట యెఱుగనే యెఱుగరు. వారు మూఢులుగను మడ్డివారుగను. బెరుగుచున్నారు. ఫలిత మేమి ? వారు పెద్దలై స్వధర్మములను గ్రహించి యాచరింప యత్నించుచు విఫల మవోరధు లగుచున్నారు. కావున మన యువకులు ప్రాథమిక పాఠమున నేయే కర్తవ్యములు నిర్వహింపవలసియుండునో, ఆయా ధర్మములను పిన్ననాటనుండియు నభ్యసించు లాగున జేయుట మన విధాయక కృత్యము.

ఈవిధముగ నాయన జీవితమున పడమూడేండ్లు విశేషాంశరహితముగ నేకరీతిని గడచెను. మానవ జీవితము సామాన్యముగా రిక్తముగ నుండనేరదు. లెప్పుగా బరిక్షించితిమేని యుద్ధరీతి జీవితమును మనకు గొన్ని నూతనాంశములను బోధింపగలుగును.

దయానందుని బాల్యమున ప్రవర్తిల్లిన రెండు ముఖ్య వృత్తాంతములను గమనింతము. అందు విశేష మేమియు లేదు. అవి సాధారణాంశములు అనుదినమును ప్రతిభుటికయు నట్టివి పెక్కులు. మనకు గాన వచ్చుచునే యుండును. వానిని మనము పరిశీలింపనైన బరిశీలింపము.

అవి దయానందుని జీవితమున పరివర్తికాంక్షము లయ్యెను. ఈ యొక్క వృత్తాంతము నాలకింపుడు. ఒక యెలుక తన బొరియనుండి వెలివడును. ఒక విగ్రహముయొక్క శిరముపైకి దుముకును—దీనితో చిరకాలసమా గతముగు సుధకారము దయానందుని హృదయమునుండి పటాంచలై పోవును. స్వకుటుంబములో నొక మరణము తటస్థించును. దీనితో మా నవజీవితముం గూర్చిన సమగ్ర తత్త్వమును విశదముగ విశిష్టయి ముఱి చెఱుగకుండ శిలాక్షరములవలె చిత్తమున నిత్యముగ నాటుకొనును.

వివరమేమనః—

హిందూదేశమున ననేక స్థలములలో శివరాత్రిత్సవము సలుప బడుచుండును. నా డనంత విశ్వ జాలము యొక్కయు సర్గస్థితి సంహరణ కారణుండగు శివమహాదేవుని మూఢాధనలు జరుగును. ఈ యుత్సవము మాఘ బహుళ చతుర్దశినాడు వచ్చును. 1837 వసంవత్సరము మాఘ బ ౧౮ ఆర్యసమాజ చరిత్రములో నొక శుభదినముగను స్మరణీయ వాసరముగను గణింప దగును. ఈ నాటి యుపవాసమే లేకున్న వో దయానందుడు—ఆర్యసమాజము—ప్రగోధము—హిందూదేశ పునరభ్యుదయము— యేమియు లేకండెడిదే. మాఘ చతుర్దశి యేతెంచును. దయానందు మనవసింపవలెనని తండ్రి పట్టు పట్టును. నవనీలచేత యగు మాత బాలుడని వాదించును. కాని యామె వారించులు సాగవు దయానందు మన వసింపక తీరదు. ఈ మహేశ్వరుడు వృషభవాహన మెక్కుననియు, డమరువు మోయించుననియు, భువన జాలమును సృజించి సంహరించుననియు, మఱి యెన్ని యోకథల నా బాలు డీసరకు వినియుండెను. ఆ కథ లీతనికి విచిత్రములుగ గన్పట్టును. జనకునివలెనే పుత్రుడును నిధికోత్యాహములో నుపవాసముంచును. పగలు గడచును. రాత్రి యేతెంచును. ఇంటి నుండి యరమైలు దూరమున నున్న యొక దేవాలయమున కాలకు పోవలెను. ఆరడచ్చట రాత్రి జాగరము చేయు

వలెను. తండ్రి కొడుకు లిరువురు నచ్చటి కరుగుదురు. ఈ దృశ్యవృత్తాంతము మనకు వివరముగా దెలియను. కాని హిందూపుత్రు లాదేవశ మెట్లుండునో సులభముగా నూహించు కొన గలరు. దీపావళి విరాజమానమగు దేవాలయము—భూసుర సమూహము—భక్త బృందము—సౌపుగా (అదేమి సౌంపో) అలంకరింపబడిన రుద్రదేవునివిగ్రహము—దళ, పుష్ప, ఫల, మాదక (మదకరము లగు నమస్త శాకద్రవ్యముల కును శివు డధిష్ఠానదేవత) సంచయ సమర్పణము—నిరంతర ఘంటా నివాదము—శంఖానిర్ఘోషము—దశదిశా ప్రసరిత ధూప సారథము—భక్తిగీతాగానము మంత్రోపశనము—నీరాంజనము.

పూజలు ముగియును. ఉపవసించిన భక్తులు మెల్లగా కునికిపాట్లు పడుదురు. జాగరము మిగుల కష్టమైన పని. అర్ధరాత్రీము గడచును. దయానందుడు తప్ప నెల్లరును నిద్రా వివశులగుదురు. ఆతని బాలహృదయ మొక్క నిముసము నుఖమునకై యాత్మభంగ మొనర్చుకొనుట కనుమతింపకుండును. ఎట్టి విప్లవము—నర్ సైయ్యదు అహమ్మదు నుడివిన్లు ఎట్టి యీశ్వరాదేశ మాతని కట్టెదుట నుండెనో పాప మాపసిబాలు డినుమంతయేని శంకింపడు. ఆతడు కనులు తెరచి బుద్ధిని విప్పి కూరుచుండును. ఇంతలో నొక యెలుక తన కన్నమునుండి వెలువడును. అది యా సృష్టి సంహారణ కర్తా నెత్తిపై కెక్కి దుముకు లాడును. అచ్చటి నైవేద్యములగు గుడాన్నములను కొంచెము కొంచెముగ కొఱికి తినును. దయానందు డిది చూచి యాశ్చర్య మొందును. ఆతని కోమల హృదయము సంచలించును. అంతటి మహాశక్తిసంపన్నుడగు నీశ్వరును—నిఖిల జగత్కర్తయు భర్తయు వార్తయు నగు నీశ్వరును—పరిశుద్ధులై కాక, దుకూలధారులై కాక భూసురులే స్పృశింప సాహసింపని యీశ్వరుడు ఈ విధముగా నొక మలిన మూషికముచే మైలవడి రవ్వంతయైన నాగ్రహముతో నదలకింపకుండుటకు హేతు వాతడు గ్ర

హింస నేరకుండును. దైవములను దేవతలను దుడించు నాతహాక యెలుక పిల్లను దూరీకృతముగ జేయలేక పోయెను !

సర్వశక్తి సంపన్నుడని పిలువబడు నా దేవాలయమునందలి యీ శ్వేరు డాతని కింక దేవుడుగ దోచును. అనంత విశ్వజాలమునకును ప్రాంత యోదయ కారణుడని జెప్పబడు నామహేశ్వరు డాతనికి మానవహస్తము చెక్కిన నిర్జీవముగు రాతి బొమ్మవలె గన్పట్టెను ! అయినచో నీ యుపవాస జాగరము లేల ? ఈ నిశ్చైతన్య ప్రతిమాని సారాధన మెందులకు ? ఇట్టి మన స్ఫుంకటములగు నాలోచన లాతనికి మానసమున నెన్నయో తరంగించును. ఆతడు వాని నణంపజాలడు. అవి మిగుల బలమైనవి. సత్యమైనవి. మన యువకులలో గొందఱు మన తండ్రి తాతల కంటె నధికలము గామనియు, పరమేశ్వరుని విధానములు మనకు విరుద్ధనీయములు గావనియు డలంది తమ సందేహములను, సూక్ష్మమానసిక శక్తులను జంపివేసికొనుచున్నారు. అట్టి వాడు కాదు దయానందుడు. తోడనే యాతడు తండ్రిని మేల్కొల్పి గ్రంథములలో జెప్పిన శివుడు మన యెదుట నున్న శిలావిగ్రహమేనా ? యని ప్రశ్నించును. తండ్రి కోపించి—ఇది సహజము—నీ కీ యసంగతము, అవినయము నగు ప్రశ్న యేల ? దోషము వచ్చును సుమీ ! యని మందలించును. అంతట దయానందుడు ‘గ్రంథములలో బేర్కొన్న శివుడు సర్వశక్తిసమేతుడు, సర్వజ్ఞుడు, కాని యీ దేవాలయమునందలి విగ్రహము కేవలము నిర్జీవము. ఒక యెలుక దాని తలపై నెక్కి గంతులు వేయుచుండగా నే జూచియుంటిని. కాని యావిగ్రహ మెప్పటి యట్లనే కదలకుండెను. అని జవాబు చెప్పెను. ఆ మీద తండ్రి ‘అవును. ఇది నిక్కమైన దేవుడు కాదు. ఆయన యాకారము వేఱు. ఆయన యునికి వేఱు. ఆయన కైలాస మందుండును. నీ మానవ నేత్రముతో నీ వాతని నెట్లు చూడ గల్గుదువు ? ఆయన దర్శనము మనకు దొరుకదు.

ఇది యజ్ఞానాకారమును పాపభూయిష్ఠమును నగు కలియుగ మన్న సంగతి తెలియదా ? దేవతలు మనుష్యులతో భూమిపై సంచారము చేయుట మాని రని నీ వెఱుగవా ? ఈ విగ్రహమునం దేమియును లేదు. నిజముగా నది వట్టి రాతిబొమ్మ. కాని యందటి వలెనే మనమును చూపున కందని యా మహేశ్వరు నీ విగ్రహమున నావహించజేసి పూజ చేయుచుము. ఈ విగ్రహ మానని యునికిని దెలుపుచు మన దృష్టి చెదరకుండునట్లు మాత్రము తోడువడుచు." అని బోధించును. దయా నాదు ధూరకుండును. తండ్రి వాక్యము లాతని సంతృప్తి పరుపజాలవు.

మీ రాయనను విగ్రహమునం దావహనము చేయుదురు. అందు సందేహము లేదు కాని ఆయన మీ యాహ్వానము సంగీకరించి యందు సాక్షాత్కరించె ననుటకును మీ బ్రాహ్మణత్వ మాయనను దయ దలచి పొమ్మను సంతవరకు నందు సాక్షాత్కరించి యుండు ననుటకును నిద్రగన మెయ్యది ? ఆహా ! భగవంతునికి యథార్థ పూజాపీఠముగు మీ హృదయాంతరమున కేల నాతని నాహ్వానము చేయ జూడదు ?

దయానందు డింటికి మరలి పోవుటకు తండ్రి యరుజ్ఞులై కొనును. 'అన్న మారగింపకుమీ !' యని తండ్రి కడసారి చెప్పెను. ఆతఁడీ మాట గణించకయే నీవకు డొక్కడు వెంటరా నింటి కేగును. పిదప గొన్ని మిత్రులను భుజించి ప్రీతిమారాధమును, ఉపవాసమును — సర్వమును నవలదోచి నిదురించును.

ఆశ్చర్యము ! దయానందునివంటి బాలుడు రాళ్ళను కొయ్యలను పూజించుట యందలి యవివేకమును నిష్ప్రియోజనమును గ్రహింప గల్గును. కాని జ్ఞానసంపన్నుడును లోకానుభవశాలియు నగు ప్రాథమిక దానియందలి చెడుగు తనకు జూపబడినను గ్రహింప జాలకున్నాడు. దయానందుడు తండ్రి యనుమతితో విగ్రహార్చనమును ఉపవాసములను వీడి తన సర్వకాలమును విద్యార్జనమునకై వినియోగించు చుం

జును. ఇట్లు రెండేండ్లు గడచును. మరల నొక విశేషవృత్తాంతము జరుగును. దయానందుని కొక ప్రియ సోదరి యుండును. ఆమె యాతని కంటె రెండేండ్లు పిన్న. అక్కన్య యకస్మాత్తుగా క్షేలరా వ్యాధి తగిలి మృత్యువు వాత బడును. దయానందుడు మృత్యుదేవతయొక్క భీకరాకారమును తొలిసారి చూచి భయకంపితుడగును. ఆయన తన గతిని తన యంత్యకాలమున దాన్ట్లు మృత్యు దేవత కరాళముఖమున బ్రేవే శింపవలెనో, ఎట్లు శ్రమదయము నొనవలెనో, ఎట్లు మరల మరణింపవలెనో, అనేక పర్యాయము లెట్లు పుట్టుచు గిట్టుచు నుండవలెనో, నిత్యమున నిల్లెన్ని యావృత్తులు తిరుగవలెనో ఎట్లు సర్వమును వినాశమొందవలెనో, ఎట్లొక్కటేనియు నిలువజాలదో, ఎట్లు దృఢముగ గన్పట్టు నీ ప్రపంచమైన వినాశమునుండి తప్పించుకొనజాలదో, ఎట్లు తన బంధుబృందమును, మిత్రవర్గమును, ధనాదులును, సమస్తమును గతింపవలెనో. ఈ సర్వమును దలంచుకొని పన్నెడ డాయనగండె బ్రద్దలయిపోవును. దయానందునికి వానితో నేమి పని యున్నది ? వానికి దయానందునితో నేమి ప్రయోజనము ! వానికి పరస్పర సంబంధమేమి ? సర్వమును ఏక ఫల ప్రాప్తికి సాధనము లనుట తప్ప హాతి యన్యసంబంధము లేదు. మనము పరికరములనే ఫలముగా నెందితిమేని, ఈ జీవితము నొక యన్నత ఫలాప్రాప్తికి సాధనభూతముగ గాక ఫలముగనే తలంచితిమేని మనము ప్రాణాశము చెందుము. మన జీవితావర్థము వన జీవితోద్దేశము మన చుట్టును గానవచ్చు పదార్థ సంచయమును కట్టపడి విభాగించుకొనుటయు స్వాధీనపరచుకొనుటయు గాదు. అది దీనికంటె భిన్నమును శ్రేష్ఠమునయి యున్నది. ఇంత దనుక దయానందుని కన్ను గప్పిన యజ్ఞాన పటలము కరిగి పోవును. ఆయన సావధికభౌతిక ప్రపంచద్వారమున నిరవధిక నిత్య స్వరూపమును సందర్శింప గలుగును. ఆయన యొక మార్గమును నిర్ణయించుకొనును. భ్రష్టపరంకల్కు డగును. ఇంతటి నుండియు

శరీర సౌఖ్యము కాక యాత్మజ్ఞేయము మాత్రమే యాయన దృష్టి నాకర్షించును. తన యొక్కయు పరులయొక్కయు నాత్మ సేవనమే యాయన యుత్త మాదర్శముగ నుండును.

దయానందు డిట్లాలోచనా నిమగ్నుడయి కూరుచుండును. ఆ తలంపు లాయన కోమల మానసమున భగ భగ ముండుచుండును. ఆయన సహనముతో శాంతముతో నిశ్చిత చిత్తముతో నూరుచుండును. చనిపోయిన ముద్దు చెల్లెలి కొఱ కాతడు విచారించును. అందఱ జాయనను కఠిన హృదయు డందురు. తన్నంతగా బ్రేమించు ప్రియమాతయు నాతనిది రాతి గుండె యనును. కాని దయానందు డామాటలను పాటించును. ఆయన యేకాలోచనము అమృతత్వమును గూర్చియై యుండును. ఆయన తన హృదయమును పాణిమిత్రులకు గాని గూరిమి పితరులకు గాని విప్పి చెప్పను. ఆయన తలంపులును నిశ్చయములును మూసి ముద్ర వేసిన పుస్తకమునలె వారికి దుర్గాహ్యములై యుండును,

మూడేండ్ల వ్యవధి. ఇంతలో మరల నొక మరణరంగము. ఇష్టము వ్యాధిగ్రస్తుడైన దాయన పినతండ్రి. ఆయన పండిత ముండును. దయానందునియం దధిక ప్రేమ కలవాడు. ఆయన కిప్పుడు సత్ప్రతి తపి పోవుచున్నది. దయానందుని దగ్గఱకు రమ్మని పిలుచును. ఆతని మోమును మోహముతో దిలకించును—అయ్యో ! ఇదియే కడసారి—కడసారి చూపు ! ఆతని కన్నుల నీరు గ్రమ్మును. దయానందుని కోమల హృదయము మొదలుంట చలించును. అది నీరగును. ఆత డేడ్చును. ఆ నీరు ధారలు గట్టును. ఆతని కనులు రక్తావళిము లగును. ఆతడు కడసారి మృత్యువును జయించుటకు గృత నిశ్చయము డగును. ఇక నాతడీ విషయమును నెచ్చెలులనుండియు మాతా పితలనుండియు మఱుగు చేయను. ఆత డిప్పుడు ప్రాజ్ఞులను ముక్తి సాధనము గూర్చి ప్రశ్నించుచుండును. మృత్యువును నిర్జించు తెల్లని విచారించు చుండును. వారెల్లరు నేకగ్రీవముగా యోగమార్గమును జూపుదురు.

తృతీయాధ్యాయము

యోగానేషణము

. 4 -

“ స్వకాగ్రతా తత్త్వమును గూర్చి సంపూర్ణశోధనము జరిగి యుండలేదు. ఒక వస్తువుపై దృష్టిని చిరకాలము నిశ్చలముగా నిలుపుట మాత్రముననే విచిత్ర ఫలితము కలుగుచున్నది. గిబ్బను చెప్పిన అథా సు గిర్యాశ్రమ వాసులగు సన్యాసుల వృత్తాంతమును, వారి ధ్యానాభ్యాసమును పరిహసింపబడి వట్టివని కొట్టి వేయబడుచున్నవి. కాని యందొక యర్థము కలదు. వారు తమ గుహాద్వారములను బంధించి, పాడు గుగడ్డములను పక్షులను నానించి హృదయమును ధ్యానము చేయుదురు. ప్రప్రీధమమున సర్వము సంధకారముగను కష్టముగను నుండును. కాని రేయింబవళ్ళు శ్రమచేసినచో నీ కత్యంతానందము కలుగును. నిజ హృదయ స్థానమును గన్గొనినతోడనే నీ వొక యవాచ్యమగు స్వర్గీయ ప్రకాశమున నిమగ్నుడవు” అని డి. డబ్లియు హోమ్స్ అనుచున్నాడు. బ్రెయిడ్ అను నాయన యేకాగ్రత మూలమున ఇంద్రియ జ్ఞాన రాహిత్యమును కలుగుననియు, ఒక రోగి తన దృష్టి నొక వస్తువుపై నిలిపియుండిన మాత్రమున మత్తుమందుతో నిమిత్తము లేకయే యాతనికి శత్రుము చేయుట సాధ్యమగుననియు నిరూపించు చున్నాడు. “నేను పరిశీలనా విషయమును మనస్సు నెడట నిలుపుకొని తొలుత నది మనకగా గన్పట్టినది మొదిలు క్రమముగా విడిపోయి ప్రస్ఫుటముగ బ్రకాశించునంతవరకు వేదియుండును.” అని న్యూటను చెప్పినట్లు చెప్పుదురు. ఇవి ధ్యానములన నెట్టి యుత్కృష్ట సిద్ధి కలుగునో సూచించు భిన్నాదాహరణములు.

ఏదోపా ఆమెరికా దేశములలో గిబ్బను విరచితమును సుప్రసిద్ధమును నగు ఆధాను శిఖర సన్యాసుల కథను పరిహాసము చేయుదురు. వారు వెక్కిరింతురు. ఏల? వారందలి విషయమును గ్రహింప జాలకుండుటయే కాక తామె సర్వజ్ఞులమని విప్రువీగుదురు కావున వా రొక్కసారి తమ యజ్ఞాన గభీరత్వమును గ్రహింపగల్గినచో నిశ్చేష్టులగుదురు. వారి మనస్సు మరల గూట బడకుండును. వాస్తవమునకు మానవుడెరింగిన జ్ఞానము ఆతడెఱుంగని దానిలో నెన్నవ యంశము తూగును! వా రట్టి ధ్యానాభ్యాసమునకు యోగ్యులు కాదు. వారి శక్తుత్సాహములు వాని పాపించిక జీవిత కష్ట మార్గములను బట్టి పొమ్మని నిర్బంధించుచున్నవి.

హిందూదేశ మన్ననో ధ్యానమున కగ్రగణ్యమై వెలయుచున్నది. సమశీతోష్ణస్థితి కలిగి, ఫలపుష్ప సమృద్ధి కలిగి, మధుమక్షికామకరందము కలిగి, గోక్షీరములు కలిగి నాగరికతాహస్తము జీవితమును, 'పెనగులాట' గా నొనర్చుచు యే పర్వత శిఖరమునందలి నూత్నగుహ గర్భమునలో ప్రళాంతముతో యోగి ప్రార్థనము సలుపుచు జీవింపగలడు. ప్రార్థన కాలమున సామాయముగా పండితులును ధర్మనిష్ఠాపరులును భక్తులును పురములను వదలి, విజనములగు వనభూములయందలి యే యేకాంతా శ్రమయందో నివసించుచు, ప్రార్థనాధ్యానములయందు నిమగ్నులయి, విద్యాభ్యర్థులై తమ యంకజేరినవారికి విద్య యొసగుచు, ఝరీరముల సంచరించుచు, ఫలకుసుమములను సంతరించుచు, గోగణమును మేపుకొనుచు నానందముగ జీవితయాత్ర సలుపుచుండెడివారు. ఆయానందము నిష్కళంక మని చెప్పజాలము—మృత్తికామయ మగు నీ దేశోపవిష్టుడగు సంత కాల మెచ్చును నిర్మలానందము నాశింపగలడు?—కాని యది కొలది కోరికలతోడను ఉత్తమప్రార్థనలతోడను గూడిన జీవితమని నిస్సంశయముగా వక్కాణింపగలము.

ఇంకను నున్న తజీవనము గడపిన వారు కొందఱు గలరు. వారు యోగము నభ్యసించుచుండిరి. వారు గంటలకొలది, దినముల తరబడి, మానముల పర్యంతము శ్వాసమును బంధించి యేకాగ్రచిత్తులై ధ్యానించుచుండిరి. పరిహసింపకు పాశ్చాత్యసోదరులారా! ఇది—దినముల కొలది, మానములకొలది శ్వాసమును నిరోధించి యొక యురీర్వాహ్య నందము ననుభవించుట యను నిది యధార్థము. దాని ననుభవించినది మానవులే—మీవలెనే రక్తమాంసోపేత శరీరులే—కాని మీకంటె భిన్న ప్రజ్ఞా సమన్వితములు. ఈ బ్రహ్మానందానుభూతియందు పెక్కుమంది మహాత్ములు తాము మృత్యువును నిర్జించితిమనియు జీవితమును జయించితిమనియు పరమేశ్వరుని జేరుదుమనియు సుఖచింతనములతో భూమాతృగర్భమున పూడ్చుకొనియు పర్వత కందరముల బంధింపకొనియు నిత్యమున తీనమొందిరి.

శాంతి ముక్తులకై దయానందుడు యోగము నభ్యసించ గోరెను. కాని వివిధ ప్రేమములకును విరుద్ధలాభములకును ఆకరముగు సంసారము యోగాభ్యాసమున కనుకూలముగాదు. కావున నాతడు యోగతత్పరుడైనచో స్వగృహమును—మాతాపితలను—ప్రేమాస్పదమగు సమస్తమును వర్జింపవలసియుండెను. త్యాగము ప్రోత్సహితమై యుండెను. ఐనచో దయానందుడును తత్తుల్యుడగుచే యుండెను. పూర్వము చెప్పినట్లు ఆతడు తన యాశయములను దానియొనలేదు. కావున విశిష్టముగనే మాతాపితల కవగతములయ్యెను. వారాశ్చర్యపడిరా? భీతిలిరా? అది యెట్లున్నను హిందూజనకుడెన్నడును నట్లు భేదముండదు. నాహసికుడగు నే యువకుడైన సంసారము విడిచి పోజూచినచో నాతని సులభముగా నింట బంధువుగల సాధనమాతని చేతిలో నున్నది. ఆ బంధమునుండి నీవు మఱి తప్పించుకొన జాలవు. పితృశాపమైన నంత చలపాదితనముతో వెంటాడింపదు. అది నిన్ను శ్మశానము వరకు మాత్రమే కాదు. ఆవలి

జీవితమునను నిశ్చయముగా వెంబడించును. ఏ జనకుడైన తన బాలుని గూర్చి, ఫలాని వారి పిల్లను నా చిన్నికొడుకున కిచ్చి పెండ్లి చేయునును. అని యుచుండగా నాతడట్టి భయానకములగు పలుకు లాడుటకంటె నా బాలుని చెరలో బంధించుట కాని, చూప నాజ్ఞాపించుట కాని మేలని యెంచుదును. ఏలయున ఆ వాక్యముల ఫలితము న్యుత్పాదకమగు దూరము పోవును. ఒక పురుషునికి స్వేచ్ఛాచుసారముగ గాక పరిణయము చేయుట మానవును మానవులపట్ల జేయగల మహా నిరంకుశ కృత్యమును అత్యంతకృతజ్ఞతముచునై యున్నది. ఇది సిద్ధోష్టిపై పరిమితకాలము కాక యావజ్జీవమును విధించు కఠినశిక్షణము.

నీవు నీవుతుని కొక యువకారము చేయుచుంటివని తలంచెదవు ఆతనికి మమ్మలమునుండి సంరక్షించు ద్వితీయ గృహమును గూర్చి కృతకృత్యుడవై తివని నీవనుకొనువు. అను రక్తయగు పత్తికంటెను అను కూలుడగు మామకంటెను గావలసినదెద్ది ? పెండ్లిలేని యేకాకి కష్టము లయి పీడాకరములయి నాశనకరములయి యుండు నాపదలను ఆయువకుడు తనప్రియ బంధువుల సహవాస సహాయముల వలన సులభముగా తరింప గలుగును. అయితే పెండ్లాము ప్రేమింపక మామ మన్నింపక పోయినయెడలనో ? కొందఱు పసివాండ్రో పలువురు పసిబిడ్డల కలిగి పోషణమును దుస్తులను సంరక్షణమును గోరినయెడలనో ? ఎట్టిచిన్నబిడ్డల బొజ్జలు నింపుట ? ఎట్లు వారిమేనమస్తులు తొడుగుట ? ఇట్టిప్రశ్నము లెన్నియో మనస్సునకులండును. వీనికిపొల్లుమాటలతో గాదు కీయితో ప్రయాసముతో ప్రత్యుత్తరమియవలెను.

నీవు శారీరికముగను నైతికముగను పరిణయ బంధమున కర్హుడవగుదునో కాదో యెవ్వరును యోచింపరు. వివాహము సావధానముగా నాలోచించి ప్రవేశించు యావజ్జీవ ధర్మముగా గాక మనమేదియో యొక తీరున నిర్వర్తింపవలసిన వట్టివేషకవలె తలంపబడుచున్నది.

దయానందు డకస్మాత్తుగా నెట్టి భావనావర్తమున దోయ బడెను! ఆనందదాయకముగు యోగ త్యాగ స్వప్నమునుండి వివాహిత జీవనముయొక్క కష్టపరంపరలో నిట్లు తోయబడుట నిశ్చయముగా భేదము గలిగించును. దయానందుడు భయవిస్మృతుడగును. సమాధియు సన్యాసమును సర్వము నాతనిచేతనుండి పోయికముగ నిక జారిపోవును. ముక్తికై పరితిపించిన యాతని యాత్మ మరల పంజరమున బంధింపబడి యంధకారమున దోయబడుటకు సంసిద్ధముగ నుండును.

అందుచే నాయన కొందఱు సామాన్యస్నేహితులను జేరి పరిణామ ప్రియత్నము నాటకపరపుడని ప్రార్థించును. విహితుల విజ్ఞాపనములును వ్యర్థములగును. తండ్రి మఱిత కృతనిశ్చయుడగును. ఆతని కింతలో నిరుపదవవత్సరము ముగియును. ఆతడు పఠించుచున్న నానాగ్రంథములను సమాప్తముచేసి వైదుష్యసంపాదనమునకై విద్యానిలయమగు వార్ణాశీ నగరమునకు బంపుడని పితరుల నెంతయో బ్రతిమాలుకొనును. వారాతని యభీష్టమున కనుమరింపరు ముఖ్యముగా తల్లి కొడుకును వద్దపి బహుభంగుల ప్రార్థించును. ‘విశేషముగా చనువుకొన్నవారు వివాహమును తృణీకరింతురు’ అని యామె యనుచుండును. ఆతడు చేర్చుకొన్న విద్యలు చాలును. ఇంక నెక్కువతో నిమిత్తములేదు. అతనికి పరిణామ ప్రాయము వచ్చినది. ఇక పెండ్లిచేయవలెను. మఱియొక భూభాగమున ‘ల్యాండరు’ అను నొకప్రఖ్యాత పురుషుని మాత పుత్రుని కిట్లుత్తరము వ్రాసెను.

“ప్రపంచమును నీరచలనచే నానందింప జేయవలెనని నీకనులు పాడుచేసుకొనకుము. నీమెదడును బాధింపబోకుము నీయారోగ్యమును గూర్చి తప్పక శ్రద్ధ పుచ్చుకొనుము. ఆది నీకుటుంబమున కెక్కువ సహకారిగ నుండును”

దయానందుని పార్థసలన్నియు వ్యర్థములగును. ఆతడు నిరాశ
రిందినకొలదిని తండ్రికి బింక మెక్కుడగుచుండెను. ఇక మాటలాడుట
నిర్ధకమనియు, మీదుమిక్కిలి కార్యమును మఱిత వేగిరించుననియు
నాతడు మానము ధరించి యేకాంతమును నేపించును. తండ్రి యాతని
దృష్టి సంసారము మీదికి మరల్పవలెనని యెంచి దయానందుని జమిం
దారీ వ్యవహారములు చూడుమని నియోగించును. కాని యాతడు తిరస్క
రించును. పిదప సత్వరముగనే తండ్రికొడుకులు సమాధానపడుదురు.
ఇంతటినుండియు నాతడు చేరునగ్రామమునందలి యొకపండితుని చెంగట
సంస్కృతము జడువనారంభించెను. హిందూజీవితము యొక్క సాళభావ
మాతనియందు మరల నిండుకొన్నట్లు కొంతకాలముచుటకు గన్పట్టును.
కాని భగవంతుడన్యథా తలంచును. ఒకనాడొకస్థిక్ముగా నింటికి రావ
లసినదని వర్తమానము వచ్చును. పోవుట కాతనికిష్టముండదు. ఐనను
పిలువకంపిన కార్యమేమోయని బహుభా యోజించుచు తన భవితవ్య
ముం గూర్చి చింతించుచు స్వగృహోన్నుట్టుడై చుచుండెను. “ పెండ్లి
యన్న నాశజేయమగు దృఢవిరాగము ” ఇట్లని యాతడు తన గురువుతో
ప్రస్తావనా వశమున ననెను. ఆయన తన నేస్తుడగు దయానందుని జనకుని
కీ సమాచారము నెఱిగించెను. దానికి శిష్యుడుభవించనలెను. ఆతడు
తక్షణమే పెండ్లి యాడవలెను. అజేయమగు వైరాగ్యము ! ఆతడు మృ
త్యువునైన జయింపవచ్చును కాని దానిని ఆబంధమును—మార్త్రము
జయింప వలను పడదు.

సంవిగ్ధసమయ మేతెంచును. దయానందుడు దానిని ధైర్యముతో
నెదుర్కొనును. ఆయన యందుకు తుల్యుడై సంపిద్దుడై యుండెను.
తన స్వాతంత్ర్యమునకై పోరాడుటకు గృతనిశ్చయు డగును. ఆయన తన
విధిని మార్త్రమే కాక హిందూదేశ విధిని గూడ సిద్ధియించునని సుంత

యేని యెఱుగను. అత్యుద్విగ్న చేతస్కులగు పితరుల వలన భారతవర్షము బహుశాధల వాఁలై నది.

1846 వ సంవత్సరమున నొక సాయంకాలమున (నర్మదాన తేది తెలియరాదు.) దయానందుడు స్వగృహమును, మాతాపితలను, సోదరులను, స్నేహితులను, బాంధవులను—ఎల్లరను మెల్లగా వీడఁ పునరాగమనేచ్ఛార్హితుడయి సమీరస్వేచ్ఛా విహారముతో సత్యము నన్వేషించుటకును, సత్యము ననుసరించుటకును సత్యమును బోధించుటకును బహిఃప్రపంచమున బయలు వెడలును.

తన్న పర్యాయ పోల్చకండుటకును పట్టువడకండుటకును మన పనుచుద్రీమత్రి సంచార శూన్యములగు మార్గములను బట్టి పోవుచుండును. అవి చుట్టు తోవలును దీర్ఘతరములు నైనను పట్టణములకును ప్రసిద్ధమార్గములకును దూరమున నుండును. మూడవ నాడతఁడొక కుగ్రామమున జేరగా నందు మోర్విగ్రామమునుండి యొకపడుచువాడు పారిపోయెననియు, అతని వెదకుచు గొందఱు పాదచారులను ఆశ్వీకులును వెంబడించిరినియు నొకవార్త వినును. ఈ వార్త యాతనిం గూర్చి ననేయని పాఠకులకు చెప్పవలెనా? ఇంటివద్ద నత్యుత్సుకుడగు జనకుడును, అతితపోత్సుకురాలగు జననియు పుత్రునికొక కేసపుచు, ప్రీతినిమిషమును నాతని రాకకై నిరీక్షించుచుండురు. కారణమేమో నే నెఱుగను గాని హిందువు డతిసుకుమార హృదయుడై నాడు. స్వల్ప వియోగావసరముల గూడ తల్లిదండ్రులు పగతురు. బిడ్డలు దుఃఖింతురు. అది శాంతదినముల ఫలమా? లేక యసంపూర్ణశిక్షాఫలితమా? లేక ఈ యుభయము యొక్కయు లభిమా? మూలమేదియైనను, ఈఫలితము మాత్రము నష్టదాయకము. స్వేచ్ఛా బలములు మానవుని జన్మ స్వామ్యములు. ఎవ్వడు తద్విరహితుడో యాతనికి మానవజీవితము యొక్క ప్రధానాంశమే లోపించును.

హిందూదేశమున ప్రేమ దయా పరోపకారములం గూర్చి విరివిగా విందుము. అయితే స్వధర్మము వ్యర్థమైనదేనా? ప్రేమము స్వధర్మాతిరిక్తమగు పదార్థమా? హిందువులు మరల స్వధర్మభావమునకు—దేవునియెడల, మానవకోటియెడల, స్వకీయాత్మయెడల స్వధర్మభావమునకు రాగల సుదీనమునకై కుతూహలపడుచున్నాడను. దయానందుడు తన గృహమును వీశుతటిని తన యుత్తమ ధర్మమును నెరవేర్చెను.

దయానందుడు శాంతజీవనమును గడపునట్లు విధింపబడలేదు. నాల్గు మాసములు కడచునోలేదో యాతడు తన తండ్రి కట్టెదుట బడును. ఎట్లో యా వృద్ధుడు తన కొడుకును తావును దెలిసికొని సత్వరముగ నాతని స్వగృహమునకు గొంపోవ నిశ్చయించుకొను. ఆతని జూచినంతనే దయానందునికి కంపము జనించును. ఆతడు నిర్విణ్ణుడగును. ఆతనికి నోట మాట రాదు. కాని తండ్రి యత్యుగ్రిడై యాతని పరిపరివిధముల పరుషముగా నిందించును. ఆతడా యావన బ్రాహ్మచారి యొక్క కాషాయ వస్త్రములను చింబివైచును. కుల దూషకుడనియు, వంశమునకు సిగ్గుచేటనియు, దోషిహియనియు నాతని నెన్నియో విధముల తూలనాడును. కులమునకు దూషకుడును సిగ్గుచేటును! అయ్యో! బ్రాహ్మణుడా! నీ తనయుని భావి విధి నించుక జూపగల నేత్రములు నీ కుండ్ వలసినది! దయానందుడు తండ్రి పాదములపై బడి తన్ను మన్నింప గోరి యుపప్రముతో గృహమున కట్లే మరలి వచ్చెడ ననెను. తండ్రి తన యనుచరులగు నలుగురు సేవకుల కాతని బంధితునిగా నప్పగించెను. ఓ స్వేచ్ఛాదేవతా! నీ యభిలాషి యిష్టము భోజన, జీర్ణ, శిలార్చనా విధులకంటె సుత్తమ కర్తవ్యము నెఱుగని మూర్ఖ కణిన చేత స్కూడగు జనకుని చేతిలో బంది యైనాడు. ఆతడు గొట్టెపిల్లవలె పెనగులాడక ప్రాయత్నము నలుపక యూరక యుచుచుండవలసినదేనా? కాదు. తుపానులను పరిహసించి గర్జించుచు సంక్షుభిత సాగరములను

సంతరింప జాలిన మహాశక్తి యిట్లు హీనముగా నణగి మణగి హతము కానేరదు. ధీరహృదయమా! ధైర్యము. ఇంతకంటె మానవుడు పృథ ర్శింప దగిన యుత్తమశక్తి లేదు. దుర్జయముగు నాత్మ!—ఓపురుషుడా! 'తత్త్వమసి' నీవు దాని కావంతయు దీపిపోవు. ప్రకృతి విపుల తరముగను మహత్తరముగను నుండవచ్చును. కాని యది నీకంటె శక్తివంతముకాదు. నీవు ప్రభువు. ప్రకృతి నీ బంటు మాత్రమే. ఓ యాత్మా! నీ ప్రభుత్వ ముట్టిది. వట్టి మట్టిని గూర్చి మేము చెప్పట లేదు.

దయానందుడు పలాయన మగుటకు నిశ్చయించుకొని యర్ధరాత్రీ మున కాపరులు ను ప్తివశులై యుండగా కాలికొలది పరుగెత్తును. ప్రాణ రక్షణార్థమువలె నాత డెంతయో దూరము పారిపోవును. కాని తెల్లవా రుట తోడనే యొక వో నొక దేవాలయమున గుబురుగా బెరిగిన యొక వృక్షము నెక్కి తత్ శాఖా నికంజము మఱుగున గూరుచుండును. మను ష్యులు వచ్చి యా దేవాలయము యొక్క బహిరంతరముల వెదకి యా తనిం గానక వెడలి పోవుదురు. పగలు గడచిన వెనుక చీకటి మఱుగున నాతడు మెల్లగా నా శాఖా కుటీరమునకుంకి దిగును. ఆత డన్నము లేక శుష్కించి యలసి సాలసి యుండును. కాని గండ్రికత్తై వంటి పెండ్లి బాధ తప్పెను గదా యని హర్షోత్సాహ పూరితుడై యుండును.

ఎవ్వని యాత్మ బలమైనదో వానిని దేహబాధలు గాని లౌకిక కష్టములు గాని యేమియు చేయజాలవు. ఉన్నతాత్మ లేనివాడెవ్వఁడునె ఁట్టి ఘనకార్యమును నిర్వహించి యుండ లేదు.

గణనదిన మే తెంచునప్పు డీశ్వరు డెవ్వని నెన్నుకొను నని మీ రూహించుచున్నారు ? పరులకొఱకు గాని సత్యము కొఱకు గాని యెవ్వ రెక్కువ కష్టము లనుభవించిరో వారినే సుజ్ఞీ !

దయానందుడు తన జీవితయుయొక్క ప్రధమాధ్యాయమును ముగించును. ఆయన సంసారమును, సంసారిక జీవితము యొక్క మధుర

దుఃఖమును విసర్జించును. ఎట్టి కఠిన ప్రయత్నములు ! ఇవి యన్నియు నెందులకు గృహమునుండి, పరిణయమునుండి, సంసార సౌఖ్యముల నుండి దూరముగ పారిపోవుటకు, సామాన్యముగా సాటి యువకు లెల్లరును ప్రపంచమున ప్రవేశించి యుండలి సౌఖ్యముల సనుభవించుట కాసక్తులై యున్న తఱిచి ఈ ప్రకృతి బిడ్డను—ఈదేవదూత సంసార, సౌఖ్యముల నెల్ల పరివర్జించి మహాచూనినుండి వలె ప్రపంచమునుండి విదూరముగా, నొంటరిగా, దిక్కుచూలి, భావి విచారణ లేక, యడవులవెంబడిని, శైలోపరిని, నర్మదానుండి హిమాలయము పర్యంతము, నిత్య జీవనముం గూర్చి తన కుపదేశోపగల యోగి పుంగవులను మహాత్ములను అన్వేషించుటకై పదు నాలుగు వర్షముల దీర్ఘకాల మేకరీతిని సంచరించుటకు సంసారము నుండి పారిపోవుచున్నాడు.

‘ప్రపంచము మన యంతరముననే కాని వెలుపల లేదు. దానిని మన యిచ్చ వచ్చినట్లు తీర్చినప్పుడు’ అను వాక్య మెంతయు స్థావరము.

ఆయన యిల్లు విడిచిన పిదప రెండేళ్లలో దయానంద సరస్వతి యను నామముతో సన్యాసమును స్వీకరించెను. ఆయన పూర్వనామ మెద్దియో మన మెఱుగము. ఆయన విషయమై విచారణ చేసిన కీర్తిశేషుడగు లేఖారామ పండితు డన మూలశంకరు డని చెప్పుచున్నాడు.

ఆయన కిష్కండిరువది నాలుగేండ్లు. ఈశ్వరుడే సర్వమును; సర్వమును ఈశ్వరుడే. ‘సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ’ ‘ఏక మే వాద్వితీయం బ్రహ్మ’ అను సద్వైత సూత్రములను విశ్వసించుచు, అద్వైత గ్రంథములను బఠించుచు, అద్వైతవాదులతో నాయన సహవాసము చేయుచుండెను.

ఆనంతరజీవితమున స్వబుద్ధి వికసించిన పిదప నాయన యద్వైత వాదమునకు ప్రబల శత్రువై యుండెను. ఇయ్యది పరివర్తనము కాని

యసంగతము కాని కానేరదు. అది వ్యాప్తి అభివృద్ధి. దయానందుని మానసము వ్యాపనశీలమైనది. అది మహాత్ముల మానసము లనేకముల వలెనే చిరప్రవర్ధమానముగ నుండెను.

ఆయన చతుర్దశవర్షముల దీర్ఘ కాలము యోగమే తన జీవిత పరమార్థముగ నెంచి తదర్థమై యచిరామముగ కృషిచేసెను. వన్యస్థలుల యందును కైలగవృద్ధములందును సహస్రవర్షప్రాయులగు యోగీంద్రులు తమ సిరస్సులపై పచ్చిక మొలవగా ధ్యాన నిమగ్నులయి యందురని యాయన కొక ప్రబలవిశ్వాస ముండుటచే నాయన సంచారములకు మేర లేకుండెను. ఒకప్పుడు దుర్గమమగు గహనచుద్యమున దిరుగాడు చుండును. మఱియొకప్పుడున్నతమహీధ్ర శిఖరముల నధిరోహించును. ఏతావున యోగీంద్రులుందురని యాయనకు దెలియవచ్చునో యాపత్రిదే శములకెల్ల నెట్టిసంతతుములనైన లెక్క సేయక చనుచుండును. ఈయన్వేషణమున నాయన పెక్కుమంది యోగులను (వారు, ఆయనవిన్నంతయు తలంచినంతయు మహాత్ములు కాకుండి రనుకొనును.) సందర్శించి వారి నుండి యనేక యోగ రహస్యములను సంగ్రహింపగల్గెను. జ్వాలానంద పురి శివానందగిరి యను నిరువురు మహాత్ములు తనకమిత సాహాయ్యమును జేసినట్లును, విశేషాంశములను బోధించినట్లును మనకాయన తెలిపి యున్నాడు. కాని యింకను మహానుభావుల నాయన ఆబూశిఖరమున గాంచగల్గెను. కొంచెము కొంచెముగా నీదీర్ఘన్వేషణములో నాయన యోగవిద్యయం దనల్ప ప్రావీణ్యమును సంపాదించెను. ఆయన సమాధి గంటలకొలది పట్టుచుండెనని చెప్పుదురు. ఈయటవీధ్యానములును పర్వతయోగములును వ్యర్థము కాలేదు. దయానందుడు వసుల దిరుగుచు గిరుల నెక్కుడు యోగాభ్యాసమున కాలమెట్లు గడపెనో భావనాశక్తి మనకు లీలగా మాలీము గోచరింపజేయగలదు. ఆయన యాత్మ యంతగా పరితపించిన స్వాతంత్ర్య మిచ్చట లభించెననియు, ఆయన యిచ్చట

హాయిగా వేళ్ల వెళ్లుచుచుండెననియు, మీరనుకొందురు. లేదు. లేదు ఆయన సమగ్రముగా కర్తృత్వము. ఆయన క్రియాశూరుడును. వాక్కురుడును. కాని యింతవరకు నాయన స్వసామర్థ్యమును స్వకార్యమును దెలిసికొనలేక పోయెను. దిన దినము నాయన శక్తి నార్జించుచుండెను. కాని దాని నెచ్చట వెచ్చము చేయవలెనో, తన నిర్దిష్టకార్యమెదియో, పర హస్తము కాక స్వయముగ దానే నిర్వహింపవలసిన యుత్తమ కర్తవ్యమెదియో యాయన యించుకయు గ్రహించజాల కుండెను. ఆయన యోగమును బాగుగా నభ్యసించెను. కాని యాయనకు మనశ్శాంతి చేకూరలేదు. ఆయనకు సంతృప్తి కలుగలేదు. ఆయన యధికశ్రాంతుడై యుండెను. ఒకప్పుడు దోణ సాగరము వద్ద నుండగా నాయన యాత్మహత్య చేపట్కొన నెంచెను. మనుష్యుడు తన యుక్తకార్యమును గుర్తెఱుగ జాలనప్పు డది మృత్యువుకంటె వేదనా కరముగ నుండెను.

చతుర్థాధ్యాయము

గురుచరణసన్నిధి

దయానందుడు పితృభజనము వీడి వైరాగ్యము బూని పదునాలుగేండ్లు గడచెను. ఈ కాలమంతయు సుచ్చతర జీవనము కొరకు సంతత పరిశ్రమ, ప్రియత్నములతో నిండి యుండెను. కాని యాయన తన కర్తవ్యమును నిర్దిష్ట కార్యమును గ్రహింప జాలకుండెను. ఆయన వనశ్చైత వాతావరణమును వీడి నగరమార్గమును మరల బట్టును. మధురలో మహా విద్వాంసుడగు నొక సన్యాసి కలడని విని తత్పవిత్ర పురము నకుం జనుచుండును. 1860 నవంబరు 14 తేదీని యను ద్వితీయదినమున అనగా దీపావళి కంకుగ తరువాత రెండవనాడా పట్టణమున బ్రవేశించి తిన్నగా నా సన్యాసి పంపితుని గృహమున కరుదెంచును.

ఈయన సాధారణ పండితుడును సామాన్య మనుష్యుడును గాదు. ఆబాల్యార్థుడు. వృద్ధుడు విశీర్ణాంగుడు. డెబ్బది సంవత్సరములు జీవితయాత్ర సలిపినవాడు. వివేచనాశక్తియుక్తుడు. విశాల మేధాసంపన్నుడు. దృఢ సత్య హృదయుడు. ఆయనకు మీ మాయలును మూఢ విశ్వాసములును మీ పవిత్రానత్యములును సమూహ్య స్మృతములును లేవు. ఆయన ఆర్ష గ్రంథములను దప్ప యన్యమును బోధింపడు. తక్కిన వాం గూర్చి యొక్కటే మాట చెప్పవలెను: 'యము నానదిలో బడవేయుము!' దయానందు డాయన దగ్గట కఠిగినప్పుడు అజ్ఞా నావృత్తి పూరితములగు గ్రంథములను గౌరవముగా పాఠి పెట్టుమని యానతిచ్చును. "అవిపై శాచిక గ్రంథములు. సత్యాప్రేక్షిచే పఠింపబడుటకంటె తలచిచే తగులజెట్టబడుట కెంతయు నర్హములు." అని యా పవిత్ర పురుషుడు పలుకును. దయానందు డొక్క ఊణ మాలో

చింది యా యానతిని నెరవేర్చును.

కాని నిరాధారుడగు మనవిద్యార్థికి ఆర్థగ్రంథములను గొనుటకును ఉదరపోషణ మొనర్చుకొనుటకును తగిన సాధనము లేకుండును. సాహాయ్యము దైవికముగా వచ్చును. అది సర్వసామాన్యముగా నట్లే వచ్చును. ప్రకృతి దాని కొఱ కేర్పాటుచేసియున్నది. ప్రకృతి ప్రతిమానవహృదయము నందును పరోపకారమును నాటియున్నది. దానిని మేల్కొలుపుటెట్లో నీ వెఱుంగనిదో అది నీ దోషమేయగును. ఎట్లయినను నీ వెవరి సాహాయ్యము నపేక్షించి విఫల ముకోరధుడ జగుదువో వారి యందుకంటె నీయందే యా దోష మధికముగ నుండును. యోగ్యత కనిపెట్టి యయాచితముగను అకిగిన క్షణమునను సహాయమొసగువారు కొందఱు న్నారనుట వాస్తవము. వారు మన మహాపురుషులలో రెండవతరగతివారు. అట్టివారు స్వల్పసంఖ్యాకులు మాత్రమే కలరు. వారు మానవకోటి కృతజ్ఞత కెంతయును పాత్రులు. ఒక సత్పురుషు డాయనకు భోజనము పెట్టుట కంగీకరించును. మఱియొక ధర్మాత్ము డర్థరాత్రీ మున జదువుకొనుటకై చమురు నిచ్చును. మఱి కొందఱు పుణ్యశీలురు పుస్తకములను గొని యిత్తురు. ఇట్లు సేకరించుకొని దయానందుడు తన యుత్తమ గురు చరణ సన్నిధిని గూరుచుండును.

కాని విరజానందుడు తీక్షణ స్వభావుడును కోపశీలుడును నగు నాచార్యుడు. పోయికముగ దీర్ఘ కష్ట మాయన నట్లొనర్చి యుండును. అతిసార వ్యాధిచే చిరబాధితుడు, అంధుడు, వృద్ధుడు, జీర్ణాంగుడు. ఇంత కంటె కష్ట మెదికలదు ? మఱియొక విషయము కూడ మనము జ్ఞప్తియందుంచుకొనదగియున్నది : ప్రకృతి యశ్యంతోదారవంతురాలు కాదు. పోయికముగ మానవుని విధి యాపె నట్లుండ నంగీకరంపడు. ఆయె యొక విషయమున నాచార్యము చూపించిన మఱియొక విషయ న న కటికతన మగపరచును. విరజానందు యుత్తమ ప్రతిభతోడను

ప్రస్తుత వివేచ ము తోడను నలంకృతుడయ్యె గావున తీవ్రముగు మనో
నైశిత్యమును అత్యంత తాగ్రహ స్వభావమును గలిగి యుండ వలసి
వచ్చెను.

దయానందు డింతకంటె సమృద్ధముగను సుందరముగను ప్రకృతిచే
సత్కరింపబడు టెంతయు నదృష్టము. దృఢ శరీరమును, విశాల బాహు
పులను, మాంసల వక్షమును, ఆరగుగుల పొడవును, అత్మ నియంత్రణ
స్వభావమును, మినుగు మిరుకు మని ప్రకాశించు నేత్ర యుగ్మమును,
ప్రబా కర్షకముగు స్వరూపమును, ఉత్కృష్ట బుద్ధి వై దగ్యమును. అన
దృశ వాక్పటుత్వమును ఆయన నలంకరించి యుండెను. ఈ విశేష గుణ
ములు లేకున్నచో నిష్కారణ దూషణముతో తృప్తి నొందక దండము
నుపయోగించుటకును, వీధిలోనికి ద్రోసి ద్వారము బంధించుటకును గూడ
సుంతయేని సంకోచింపని యా గురువు నొద్ద నాయన చిరకాలము గడవ
జాలకండును. ఇంతియెగాక యాయన గురువునకు నీళ్లు జేరవేయుట
మున్నగు చాకీరీ చాల చేయవలసి యుండెను. యముననుండి దినమున
కారు బిందెలకు దక్కువకాక నీరు తేవలసి యుండెను. పై నుడిగిన దం
డముమాట వట్టి కథ కాదు. ఆవృద్ధసన్యాసి యొకప్పుడు దానిని ప్రయో
గించుటచే చేతి మణిక్టుపై శాశ్వతచిహ్న మొం డేర్పడి యుండెను. కాని
ఓ మధుర కృతజ్ఞతా ! ఉపకారియొక్క కౌర్యముపట్ల—ముఖ్యముగా
నుత్తమాచార్యుని వంటి యుపకారి కౌర్యముపట్ల నెట్టి గౌరవమును,
అనురాగమును సృజించుచుంటివి ! దయానందు డా మచ్చను జూచినపు
డెల్ల 'నేను నా గురువున కెట్లు ఋణపడి యుంటిని !' అని యను
చుండును.

హిందూదేశములో గురుశిష్యులకు గల సంబంధము దృఢస్వభా
వము గలది. కలిగియుండెడిది యనియనవలెను. ఏలయిన నది యిప్పుడు
శూన్యమైనది. గురువు దై నమువలె పూజింపబడుచు ననకునివలె ప్రేమిం

పబడును. శిష్యునికొకయున్నతోదాహరణముగ మార్గదర్శిగ నుండెను. కులాలును కుండలకువలెనే యాచార్యును శిష్యుని శీలమున కాకారమొసగి పొంకముదీర్చి యాతనిజీవితము సుత్తమముగా నిరూపించు చుండెను. ఇష్టశీట్టి స్థితిలేదు. పగటి పాఠశాలలును ఉపన్యాస మందిరములును ఆస్థితిని తుడిచిపెట్టెను. ఉపాధ్యాయుడు పశ్యసించును. విద్యార్థి వ్రాసి కొనును. వారినంబంధ మంతటితోసరి.

ప్రస్తుత పరిస్థితులను నింపించి పూర్వమును గొనియాడుట సర్వ సామాన్యమై యున్నది. అదివట్టి యనాలోచితము. నాకాపాట పాడుట కిష్టమును, ఎప్పుడును నభిలాషలేదు. నీతి, మర్యాద, సత్యము ఈవిషయములందక్క యితరాంశములయందును మన ప్రాచీనులకంటె నవేనులే మిక్కిలి యధికములని నాయాశయము పై నుడివిన గుణత్రయమును దాదాపుగ నంతరించినవి. ఇరువది శతాబ్దముల క్రిందట హిందూదేశ వాసులను గూర్చి మెగాస్థీను వ్రాసిన యంశములను నేటి హిందూజన సంఘ స్థితితో బోల్చిచూడుడు. హైందవులు తలుపులకు తాళములు వేసి యెఱుగరనియు చౌర్యము, డంబము, మోసము ఎచ్చటను గానరావనియు, ఆవిరియంత్రమువలెను తంతివార్తవలెను అనత్యమింకను నవతరించి తన యావశ్యకతను స్థాపించుకొన వలసియుండె ననియు ఆతని ప్రాతలవలన మనకు దెలియును. ఆతడు హిందూజన మధ్యమున జాలకాలము మనలీయుండెను. కావున ఆతని వాక్యములు విశ్వసనీయములగుటకు సంశయములేదు.

మర్యాద నశించినది. ఎవరియజ్ఞచొప్పన? ఎవనిదోషమువలన దోషమెచ్చట నున్నదియు మనము నిర్ధరింపజాలనపుడు “అదిభగవదీచ్ఛ ప్రకృతి విధానము” అని యందుము.

నాగరకతవలన ప్రజాసంఘముయొక్క నైతికవృత్తము పాడువడినదా? జె. యన్. మిల్లు గారి యభిప్రాయమున: నాగరకత వాస్తవ

ముగా మంచిది. కాని నాగరకత యవరోధించు నుత్తమోత్తమ ధర్మములును గొన్నిగలవు.

మధురానగరమున దయానందుడు రెండేండ్ల యాదుమానములుండి ప్రాచీనసంస్కృత వాఙ్మయమును కూలంకషముగ—అనగా వృద్ధాంధస్వామి నేర్పగలుగునదెల్ల నభ్యసించెను. విరజానందుడు నిరుపమాన పరిజ్ఞాన వైదుష్యములు గల పండితుడు ఎవరు వివేచనాదృష్టియు గంభీరాలోచనమును గలిగియు నప్రతిమ ప్రతిభాశాలురూ, ఎవరుతమో విదూరులూ రహస్య శూన్యలో, ఎవరికి సర్వమును విస్పష్టముగను కాంతిమంతముగను సుందరముగను గన్పట్టునో, ఎవరినూక్షుబ్ధి ముగధర నతిక్లిష్టసమస్యలును సులభముగా విశిషోవునో, ఎవరు ప్రకృతిలో ననుపంగము కలిగియుండురో, ఎవరు పరమాత్మతో సంసర్గము ననుభవించుదురో, ఎవరిహృదయములు శంకారహితములూ, ఎవరి యంతరాత్మల ననిశ్చయము పీడింపరో, యట్టిమహాత్ములలో నాయన యొక్కను పరమేశ్వరుని హితకారిత్యమునందును తమ భావికాలముయొక్క యుత్కృష్టతయందును నిశ్చల విశ్వాసము కలిగియుండి సంపూర్ణమానసముతోడను వికసిత వదనముతోడను తమకును తమ సృష్టికర్తకును సంతృప్తి కరముగ జీవిత సమస్యను పరిష్కరించుటకు దృఢ నిశ్చయముతో వారు రంగమున బ్రవేశింతురు. ఆత్మయుపాధి రహితముగ సంకళాలదలి సంశయవాదులు చెప్పనట్లు (అట్టేల యుండజాలదో నేనూహించ జాలకున్నాను.) మనము భావిస్తిని నమ్మినను నమస్రక్పోయినను జీవాత్మయు పరమాత్మయు నట్లు ఉపాధిశూన్యముగ సంకల్పింపదో—ఉండినచో, పూత సత్యజీవనము జడ ప్రపంచ విరుక్త జీవనము, సత్యాన్వేషణము నందును సత్యోపదేశమునందును తత్త్వగ్రహణమునందును తత్త్వబోధనమునందును గడచిన జీవనము ఈప్రపంచమున సాధ్యమగు నుత్తమ జీవనమనుటకును మనమోక్షమున కేక సాధనమనుటకును సందియము

లేదు. ఈమనోనిశ్చయముతో మన మహాపురుషు లీలోకయాత్ర సలిపి తమ విస్ఫుట చరణ చిహ్నములను విడిచి వెడలిపోయిరి. మన విరజా నందుడీతత్త్వము యొక్క జీవమదాహరణముపరితనముననే యంధుడయి తల్లిదండ్రులు లేని దీనుడయి, తోడనే క్రూరురాలగు భార్య ప్రోత్సాహముచే తనసోదరు డింటనుండి వెడలగొట్టగా దాదాపు పండ్రెండేళ్ల శిన్నవయస్సుననే బిచ్చమెత్తుకొని జీవింపవలసియుండెను. అయితే ఆయన తన భుజముపై నిడమగు శిరస్సును తన వక్షసుక్రింద నిజమగు హృదయమును గలిగియుండెను. ఆయన తిరివమెత్తు కొనుచు దిరుగుటకు గాక స్వశక్తి కొలదిని స్వకార్యమును నిర్వహించుటకును స్వధర్మమును నిర్వర్తించుటకును జీవించెను. ఆయన యెచ్చట నేగురువుల వద్ద నధ్యయనముచేసెనో మన మెఱుగము. కాని యాయనకు గల బహుశసంస్కృత జ్ఞానమును సుపాదించుటకు పాపము! చూపు లేని యూదీనబాలకు డెట్టి కష్టముల ననుభవింపవలసియుండెనో చదువరు లూహించుకొనగలరు. ఆయన జ్ఞానకళక్తి యెంత యద్భుతమై యుండఁజాలెనో! ఆయన యంత్యకాలము వరకును పుస్తకాపేక్షలేక తన సమ్రతి సాహాయ్యముననే ప్రీతి విషయమును బోధించుచుండెను. అంతటి విమర్శనా సామర్థ్యము కల దయానందుని కట్టి యుద్గ్రంథములగు వేదములను బోధింపజాలియుండుటే యాయన యసాధారణ ప్రజ్ఞను వేనోళ్ళ చాటుచున్నది. విగ్రహార్చన మాయన మతము కాదు. దానినాయన బహిరంగముగా ఖండించును. పురాణములన్న నాయన కసహ్యము. సారస్వత, సిద్ధాంతకాముఖి గ్రంథకారులన్న నాయనకు మిక్కిలి చిరాకు. ఆయన వద్ద చదువుకొనుటకు వచ్చిన సూతన విద్యార్థులను అగ్రంథకర్త నామమును నేలమీదవ్రాసి తమ పాదరక్షలతో దానిపై గొట్టుమని యాజ్ఞాపించును. అట్లు చేసిననే కాని వారిని శిష్యులుగా పరిగ్రహింపను. దేవాలయ దేవుని బివాసమున కర్పము కావలెనన్న ముందుగా నందుండు

దయ్యమును వెడల గొట్టవలెను. ఆయన యట్టి తీక్షణవృత్తాను కలిగి
 యును. న్యాయమార్గమునుండి యాయన నెద్దియు తప్పించ జాలదు.
 ఒకప్పుడాయన సంస్కృతము బోధించుటకై యొక రాజుచే బ్రాహ్మిం
 బడెనట. ఒక్క నాడేనియు నామహారాజు పాఠము మానకుండునట్లును,
 అట్లు మానినవో తత్క్షణమే యాస్వామి వెడలి పోవునట్లును నిబంధనము
 చేసికొని యాయన యొడంబడెను. రెండేండ్లవరకు నాతడు పాఠము
 నట్లే విచ్చుచు చదువుచుండెను. కాని యంతలో నొక భంగము కలి
 గెను. ఆయేలిక యానాడేల రాజులకుండెనో మనకు దెలియదు. కాని
 యా రాజు మరణించుచు వచ్చు సరికి స్వామి లేకుండెను.

దయానందుడు విరజానందునివద్ద గడపిన రెండున్నర వత్సరము
 లును ముగియవచ్చెను. ఆతడింక చదువు చాలించి సెలవు గైకొనుటకు
 సంసిద్ధుడై యుండెను. ఇంతలో నొకనాడు విరజానందుడు డాతని నిల్లు
 తునువుమనును. ఆతడట్లు చేయుచు. కాని యా తుడిచిన చెత్త నచ్చటనే
 యొకమూల పోవుగా నుంచుచు పాపము వృద్ధవిరజానందుడు కనులు
 గానరామిచే తడవుకొనుచు వచ్చి యాపోవుపై కాలువైచి జారి క్రింద
 పడుచు. వాడుక చొప్పున నాయనకు పిచ్చికోపము వచ్చి దయానందుని
 నిందించి యింటినుండి యావలకు గెంటి తలుపువేయును. దయానందునికి
 మిక్కిలి పరితాపముగా నుండును. ఆయన యింక సెలవు తీసికొని గురు
 కృపను తానెట్లు తీర్చుకొనగల్గునా యనివిచారించుచుండగా ఈవిషయ
 వృత్తాంతము జరుగును. ఈస్థితిలో తన గురువు వద్దనుండి వెడలిపోయి
 నవో జీవితము పొందున నాయనకు దుఃఖముగ నుండును. ఈ దుస్థి
 తిలో నాయన కొందఱు స్నేహితులవద్దకేగి మొఱపెట్టుకొనును. వారా
 వృద్ధుని వేడుకొందురు. ఆయన మరల శాంతమూని—నజ్జనులకు కో
 పము క్షణమాత్రమేకదా!—దయానందుడు శిష్యధర్మము లొసర్ప సంగీక
 రించును. గురువార కొలది నాళ్ళకే యధ్యయనము ముగియును, దయా

నందు డింత పర్యంతమును సాధనములను సమకూర్చుచుండెను. ఇక తన మనోగతాభిప్రాయములను తన సమాజిత జ్ఞానమును ప్రచురము చేయుటకు ప్రపంచమునోనికి నిర్గమించును. తుదకోక నిర్ణీతదినమున గుగు శిష్యులు వీడిపోవుటకై కల్గిసి కొందురు. స్నేహితు లందఱును సమావేశమగుదురు. ఆరంగము నిజముగా దర్శనీయమై యుండును! దయానందుడు ఉపాయనముగా నొక అవంగసాత్రీ నంకిచ్చును. ఆ యాచార్య వర్యుడు దానిని సంతృప్తితో సంభోషముతో నంగీకరించును. ఆయన దయానందుని డీవించి గురు దక్షిణ యమగును. “తండీ! ఆజ్ఞాపింపును. సిద్ధముగానున్నాడు.” అని భక్తి వినయమును ముప్పిరిగొన సంభ్రమముతో బలుకును. విరజానందుడు వివశుడై అవును, వివశుడై గుఱుత్సాహముతో దయానందుని మాననకోటి క్షేమమునకై పనిచేయుమనియు, సత్యమగు వైదిక ధర్మమును వ్యాపింప జేయుమనియు దుర్మత అజ్ఞాన మూఢ విశ్వాసముల యంధకారమును బారదోలుచునియు నాజ్ఞాపించును. ఓ! సుదృగ్వరా! ఓయుస్మీలిత నేత్రీయుగళా! ఓపంచితకుంజరా! నీవంధుడవని యెవ్వరందురు? వారిని జూచి నేను జాలినొందుదును. నీనొవర్చిన యీ యేక కార్యమునకై మా నిత్య సత్య సంపూర్ణ విశ్వాసమునకు పాతుడినై వెలయుచున్నావు. యుక్త సహాయమున యుక్త సాధనముతో యుక్త కార్యమును నిర్వర్తించుట ఆహా! ఎట్టి సాకల్యాచరణము! నీ నామము నిత్యమును సంస్మరింపబడునుగాక! ప్రేమింపబడునుగాక! ఓమ్! ఇది 1863 వ సంవత్సరము ఏప్రిలు మాసమున జరిగెను.

పంచమాధ్యాయము.

రంగప్రవేశము

దయానందు డనంతరము నాలుగేండ్ల వరకును ఆగ్రా, గ్వాలియరు, జయపురము, పుష్కరము, ఆజ్మీరు, హరిద్వారము మున్నగు స్థలములను సందర్శించుచుండెను. ఆగ్రాలో నాయన రెండు సంవత్సరములుండెను. ఆయన యాకాలమున కృష్ణభాగవతమును ఖండించుచుండెననియు, మహాభారతమునుండి కొన్ని భాగములను పఠించుచు బోధించుచుండెననియు తెలియుచున్నది. ఆయన యొక సారి 'పంచదశి'ని ఇది తరుచుగా సవ్యాసులు చదువుచుండు గ్రంథము—చదివి తాత్పర్యమును బోధించుటకై కొందఱు ప్రార్థించగా దానిని గైకొని బోధింపదొడగెను. కాని యంతొక వాక్యములో 'పరమేశ్వరుడు భ్రమాదీనుడనియుండెను. దయానందు డప్పుడు "ఇది యెట్లు పొసగును? ఈశ్వరుడెన్నడేని భ్రమావశుడగునా? ఇది యార్హగ్రంథము కాదు. నాకది చదువుట కిష్టములేదు. నే నీక చదువను" అని కథ కట్టిపెట్టి యూపుస్తుకమును నేలపై బెట్టెను. దానిని మరల నెన్నడును ముట్టలేదు. సుందరలాల్ తనను నతనికి ఘోషించియు మొద్దువోయి వాసనాభేదములను గ్రహింపజాలకుండెను. ఆతనికి దయానందుడు నీతిహీని, న్యాయశీలములు రెండు సాధనముల నుపదేశించెను. వాని సభ్యునియిది యాతడు తన లోపమును నివారణచేసికొనెను. ఆయన యీశ్వరులను వింధ్యచలమున నర్మదాతీరమందొక యోగివద్దనుండి గ్రహించెను. వీయభ్యాసమునకు విహారము కాలము నీటియందు గూరుచుండవలసియుండెను.

కావున నాయన తఱచుగా శైత్యమునకు లోనగుచుండెను. దానిని పోగొట్టుకొనుటకై యిష్టము అభ్యుక్తులను సేవించుచుండెను. ఆయన భిక్షాహారమును వైష్ణవమును ఖండించుచుండెను. అయినను యథాగత మాలికను భసత్మును భరించుచు యోగాభ్యాసము చేయుచుండెను.

తరువాత రెండేళ్లు గావలిను, జయపురము, పుష్కరిమ, అజ్మీరు నగరములలో గడపెను. అజ్మీరులో నుండగా గొండులు స్త్రీలాయన బోధనమును వినవచ్చిరి. ఆయన వారితో దానెన్నఁడును స్త్రీలు తన యెదుట నుండుట కంగీరించుట లేదనియు, వారు తమ భర్తలను తన యుపన్యాసములు వినుటకై పంపి వారి వద్ద జ్ఞానోపదేశము పొందవలె ననియు జెప్పి పంపెను. ఓస్మాని! నీ జనని యన్నట్లు నీవు పాపాణు హృదయుడవు. కాని నీవన్నది యెంత యధార్థము!

ప్రతి హిందూపుత్రును హరిదాస్వరమున జరుగు కుంభోత్సవముగూర్చి వినియుండును. అదిపండెడిండ్లకొకమారుకూడుచుండును. చిరవిశాల యశో విరాజితమగు గంగానీరవంతియందు తమకలుషములను కడిగివేసికొనుటకై దేశముయొక్క నలుచెరగులనుండియు జరులు తండ్రోపతండములుగా నచ్చట జేరుచుండురు. ఎంతవెంతియూహ! ఇంతకంటె మాధ్యముండగలరా? కాని ఓజ్జనవంతుడా! మనస్సును మిరిపోసేయ కుము నీశక్తిని గూర్చి బిట్టుయోజింపకుము. నీసభ్యాగ్రమునకై యీశ్వరుని వందించుము. ఆతనియెడ విశ్వాసములది విధేయుడవై మెలగుము. మంజుధులను అజ్ఞానాంధులను తృణీకరింపకుము. వారును పరమేశ్వరుని సంతానమే—కాని యల్పతరాదృష్టవంతులు. వారిపై దూషణముల గుప్పకుము. అంతకంటె నీవ్యధరత్మును నిర్వర్తింపుము—వారి కొన్నత్యమునకు గొనిపోవుటకు ప్రయత్నింపుము.

లాలా లజపతిరాయుగారు తాము రచించిన శ్రీ స్వామి వారి జీవితచరిత్రమున కీ. శ. 7. వ శతాబ్దములో హిందూదేశమును సంద

ర్పించిన చీనాదేశీయుడగు 'హ్యూన్ థాంగ్' వారి ద్వారమున జరుగు కుంభమేళమును గూర్చి వ్రాసియున్నాడని తెలుపుచున్నాడు. ఓ మూఢ విశ్వాసమా ! నీవును మానవజాతివలెనే పోచీనురాలవు. మేము నీ యుద్యోగముందే పెరిగితిమి. చిన్న కేవలము పారదోలుట కెవ్వ రొకింపగలరు ? మేము నిరాశిల్లుచున్నారము. ఈ మా విచిత్ర ప్రపంచమున నీ వొక సత్యము కాకున్నను సత్యాభాసమనియు నీ స్థితి మేము కాదన జాల మనియు, నీ సామర్థ్యమును మేము పూర్తిగా నిరోధింప జాలమనియు నంగీకరించుచున్నాము. దయానందుడు హరిద్వారమున నించు మించుగ నీ ప్రకారముననే భావించెనని నేను తలంచుచున్నాను. ఏలయున కుంభమేళము జరిగినతోడనే తన సర్వస్వమును వస్త్రములను పుస్తకములును సహితము పరులకొనగి తన దిగం బరత్వము నాచ్ఛాదించుట కొక్క కటివస్త్రము మాత్రము ధరించి గుఱతీరమున దినము లుగడపుటకు, ప్రపంచముతో సంబాధము మాటుటకును, దేవభాషనే కాని దేశభాష నుచ్చరింపకుండుటకును నిశ్చయించుకొనెను.

పోతకుడా ! నీ వాయనను సత్వర స్వభావుడనియు విషణ్ణ హృదయుడనియు ననకమున్న సంగతి సందర్భములను తెప్పగా గ్రహించుము. ఉత్తమ మేధా గర్భములగు శీర్షములను, ఆర్య నాసికలను, ప్రతిభాయుతములై ప్రకాశమానములగు నేత్రములను గలిగి, భూతలమున గాన వచ్చు మానవగణములలో నుత్తమజాతియన్న ప్రఖ్యాతి గాంచి, విస్తర సంఖ్య పుస్తక సరిజ్ఞానులను అశేషముగా పారంపర్య ధీమంతులను గలిగియుండి, మీ యిచ్చవచ్చిన తత్త్వ విషయమున మీతో వాదము కావించి మిమ్ము పరాభూతుల జేయుటకు సమర్థులును సంసిద్ధులును గూడ నగు లక్షోపలక్షుల జనుమండలిలో, అయ్యో ! అన్ని లక్షల జనులలో మనము మనస్ఫూర్తిగా నిర్లక్ష్యులమనను నుఖముగా వినజేంపజాలని రక్త మాంసోపేతముగ నీ తుచ్ఛ శరీరమున బంధింపబడి నన్నాళ్లు

ప్రపంచయాత్ర కర్తృత్వావశ్యకములగు దృఢలోక జ్ఞానమును వ్యవహార జ్ఞానమును గలిగియున్న వ్యక్తులను, అతి ప్రయాసముతో నల్ప సంఖ్యా కులను మాత్రమే నీవు వర గలుగుచువు. అంతయు తలయే కాని యవ యవములు శూన్యము — ఈరకము మనుష్యులకే దయానందుడు తన చుట్టును మూగుచుండగా జూచెను. వీ రెట్లు జీవించురో, ఎట్లాచరిం తురో, మన జీవితమును మనోభావములను గూర్చి యెట్టి యసంగత విరుద్ధాశయములను వ్యక్తీకరించురో మన మించుక మచ్చు చూచిము.

“మనమనోనేత్రము నెదుట నేదియో యొక స్వరూప మేర్పడ కుండ మనము భగవంతుని ధ్యానింపజాలము. కావున నునము స్వరూప ముల నర్చించినను ఆదర్శరూపముల నారాధించినను నొక్కటియే రెండును విగ్రహార్చనములే. మనుజుడు తనయుద్దేశమును (అనగా తన్ను కార్యమునకై ప్రేరేపించు నుద్దేశమును) బట్టి నిర్ణయము చేయబడును. కాని క్రియల వలనగాదు ఒక్కగంగాన్నాన మొక దేవాలయమును నిర్మించుటకంటెను దినమునకైదు పర్యాయములు ప్రార్థనము చేయుట కంటెను నెక్కువ పుణ్యఫలదము.”

“ఆచరణము సం దశాచరణమును, అనాచరణమునం దాచరణ మును గాంచగల్గు నాతడే నిక్కమగు జ్ఞాని.”

“ఎవ్వని కర్మ కామ వినిర్ముక్తమో, ఎవ్వనికర్మలు జ్ఞానాన్నిచే దగ్ధములగునో, ఆతడే పండితుడని జ్ఞానులందురు ఆతడు తన కర్మఫల కాంక్షను విడిచిపెట్టును. ఆతఁడొకకార్యము నాచరించు చున్నను ఆచ రింపకుండును. ఆతడనుద్విగ్నుఁడగును ఆవేదనా రహితుఁడగును నుండును. ఆతని యాత్మయు హృదయమును వినములై యుండును. ఆతడుశారీ రిక కర్మలను మాత్రమే యాచరించు చున్నాడు, కావున నేరము చేయుట లేదు.”

తత్త్వవిషయమున నంత యున్నతముగా—పై వాక్యములలో వలె మన మెగురజాలనంత యున్నతముగా సుద్గమించిన జనసంఘము వ్యవహార ప్రపంచమున నెట్లు నడచుకొనుచున్నారు ? గీత ననుదినమైన అధ్యయనము చేయుచుట్టియు వేదాంతి నని దంభములు కొట్టుచుట్టియు గాఢ బ్రాహ్మణులు సారస్వతి చేతియన్నము నారగించును. నీవొక ఫలమును భక్షించుచున్నప్పుడు గాని నీరు త్రాగుచున్నప్పుడు గాని నిన్నొక మహామృదీయును స్పృశించినంత మాత్రముననే నీవు నీమతమును, వర్ణమును పోగొట్టుకొందువు నీకులయునకు వెలియగుదువు. ఇంతకంటె ననుకంపనీయ మెద్దియేని గలదా ? ఆత్మయొక్క పునర్జనమునందును కర్మ సిద్ధాంతమునందును విశ్వాసముగల జనులు స్వమత విరుద్ధముగా పిండముల నర్పించుచు యథాశక్తిని సకలభోగ్యవస్తువులను గోధన ధాన్య ద్రవ్యాదులను అశ్వ, గజ, శకటములను సహితము తమ మృత బాంధవుల యాత్మ సుఖమునకై బ్రాహ్మణులకు దానము చేయుదురు.

ఏ బ్రాహ్మణునినైనను నీ ప్రథమ కర్తవ్య మేది యని ప్రశ్నింపుము. ఆతడు తోడనే స్పష్టముగా అధ్యయనాధ్యాపనములని జవాబు చెప్పును. కాని బాలురకు సాధ్యమగు నంత యున్నత విద్య యొసగుచుండగా బాలికలను జదివించుటకే యియ్య కొనడు. పెనిమిటి యొక మహా మహోపాధ్యాయుడు. పెండ్లాము జ్ఞాన వృక్షము యొక్క మధుర ఫలమును రుచిచూడ కూడని యవ్వ. ఇట్టి యనమ సంబంధ జన్యమగు సంతానము చాలభాగము మూర్ఖముగను అసమర్థముగను నియమ విరుద్ధముగను నుండుటలో నాశ్చర్యము లేదు.

పరిణయయొక ప్రహసన మైనది. మనముమన గమనుదనపు గరువముచే ప్రకృతినే త్వరపరుపనెంచు చున్నాము. మన పుత్రునికి మనము సిరిసంపదగల నౌసగజాలక పోవచ్చును. కాని పత్నిని సమకూర్చువలెను. ఆతని యనర్హతను అనిష్టమును మన మానందయేని పాటించము

కొమరునికై నను ఆయాజ్ఞను కాదనుటకు గాని, ఆ భార్యను వజ్రించుటకు గాని యెట్టి స్వాతంత్ర్యమును లేదు. ఆతడు మృత్యుదేవతనైన జయింప నాశ వహింపగలడు. కాని గృహమును నరకముగ నొనర్చు గయ్యాలి పెండ్లాము బారినండి మాత్రా మెన్నడును తప్పించు కొనజాలడు. కావున మనము బొత్తుగా వహింప గూడనట్టియు హితాహిత కరణమునం దతి సమర్థ మగునట్టియు నధికారమును ఇందుక జాగ్రత్తతో నుపయోగింప జెల్లదా ?

కట్ట కడపటిదియు, సుస్పష్టమును, అత్యంత విషాద జనకమును నగు దుర్గుణము స్వార్థపరత్వము. ఈ నిషయకున హిందువులము మనము ప్రపంచము నందలి ప్రతిజాతిని పరాభవించుము. ప్రజాసేవా సక్తి, స్వార్థత్యాగము, దేశహితము—ఈ మాటలు హిందువున కర్థము కావు. అవి యాతని హృదయమున కుత్తేజ మొనగ జాలవు.

వ్యప్తిజీవన తత్త్వము హిందువులచే నత్యంత దుష్ఫల ప్రదముగా క్షీణింప జేయ బడినది. దేశమున నెన్ని వ్యక్తులున్నవో యన్ని వర్ణములును అన్ని మతములును అన్ని తత్త్వములును నేర్పడినవి. సర్వ సామాన్యకార్యము సర్వ సామాన్య మతము ఇవి వారు బొత్తిగా గ్రహింప జాలని నూతన భావములు. ప్రతి మానవునకును తాను పరిష్కరించు కొన వలసిన స్వకీయభవితవ్యము కలదు. అని చెప్పి బ్రాహ్మణుడు తన పవిత్ర తర్కమును విచిత్ర తత్త్వమును ధారగా గురిపించి నీ లోకజ్ఞానమును తుడిచిపెట్టి నిన్ను నిస్సహాయునిగను పంథాశూన్యునిగను నొనర్చును. సుదూరవిఖ్యాతుడగు ప్రకృతకాలపు సాధు హిందూపుత్రుని వాక్పాగల్భ్య ముట్టిది.—అంతయు మహావైదుష్యమే కాని లోకజ్ఞానము మాత్రము పూర్ణానుస్వారము.

దయానందుని హృదయము చలించెను. ఆయన యైహికోద్యమమునుండి విరమించెను. ఆయన కున్న పుస్తకములను వస్త్రములను

త్యాగము చేసెను. కొన్ని గురువర్యుడగు విరజానందుని కంపెను ఆ ధీర వృద్ధుడు శిష్యుని నిశ్చయమును మానముతో నాలకించెను మేలని మెచ్చుకొనలేదు. అబ్బే ! యి పెదవి విరువలేదు.

గంభీర మానము ! హిందువు లెల్లరు నట్టి మానవంతులగుట యెంతయు వాంఛనీయము. అయ్యో ! వారు మానము నందలి యుత్కృష్టత నెఱుగరు. వారి నాలుక యెల్లప్పుడును తమ యాత్మకే విదోహ మొనర్చుచుండును.

కానిమహాపురుషు డెందును సాధారణ మానవునివలె సుత్సాహ శూన్యుడుగను మరాఠీచవాపరుడుగను గమనువాడుగను, తటస్థుడుగను నుండడు. ఆతనియందు భూతములయొక్క తీక్ష్ణోగ్రితలు కానవచ్చును. అద్భుతమును అజ్ఞేయమును నగుచు విశదముగ నుండు నొకశక్తివైలుపల నుండికాక యంతరమునుండియే యాతని పురికొల్పుచుండును. నీ యిచ్చ వచ్చినచో దానిని భ్రాంతి యని పిలుపుము. కాని యాశక్తి నిర్వివాదాంశమై యాశనియందు లేజరిల్లుచున్నది. దానిని నీవు గ్రహింపవలెను

దయానందుడు తన పీతాంబరమును పరిత్యజించెను గాని తన యుత్సాహమును చల్లార్పలేకుండెను. ఆయన యింకను బోధించుచునే యుండును. ఆయన యెచ్చట కరిగిరను మూఢ విశ్వాసములను పారదోలి వైదిక జీవనమునకు మరలి రమ్మచి యుద్ఘోషించుచుండును. వితర్కములను శాస్త్రచర్చలను గూడ నాయన సాగించుచుండును. ఏలయన మన పోవులు * (ఇట్లని యాయన మననైష్ఠిక పండితుల ననుచుండును.) తమ స్వలాభమును తాము పరాజితులై వినీతులగునంతవరకును నప్రయోగముగా విడిచిపెట్టరు. మన యీ మానసిక భావ మాశ్చర్యకరమైనది. ఎన్నిరకములు! ఎన్నియందములు! ఎన్నిమార్పులు! ఈతార్కాణముల జూడుడు.

1868 వ సంవత్సరములో కర్ణవాసపురమున దయావంశుడు పంశిత హేరా వల్లభ పార్వతీ శాస్త్రితో నొక వితర్కము చేసెను. ఈఘనుడు తన విగ్రహములను సభామధ్యమనకు గొనివచ్చి 'దయావంశునిచే వీనిని పూజింప జేయుమను. లేదా నేను వాని నచ్చించుట మానేదను.' అని ధైర్యముతో ప్రతిజ్ఞ చేసెను. తొమ్మిది గంటల పేపు చర్చ జరిగెను. తుదకు దయావంశుడా పంశితుని సమ్మతపరగల్గెను. అంత నాయన యానిగ్రహములను తత్క్షణమే గంగా గర్భమున కర్పించెను.

సుగోను పురమున పంశిత అంగద రామ శాస్త్రితో మఱియొక వివాదము జరిగెను. ఆయన కూడ తన మతమును స్థాపించుకొనలేక పోయెను. ఆయన నిజమగు ధీరునివలె స్వపక్షమును వదలుకొనవలసి వచ్చెను. ఆయన బహిరంగముగా ప్రతిమార్చనము ప్రమాదకృత్య మనియు పాపజనకమనియు నుడివి తన సాలి గ్రామమును వదిలి పారవై చెను. ఆయన చుట్టములును, ఇతరబ్రాహ్మణులును, క్షత్రియులును, మఱికొందఱును యాయన మార్గమునే యనలంబించిరి.

కాని ఫరుకా బాదు నందలి శ్రీ గోపాల శాస్త్రి మఱియొక మాదిరి మనుష్యుడు. ఆయన తరగతి వారసంఖ్యాకులుగ నుండురు. ఆయన దయానందునితో ఖడ్గము దూసి, తుల్కుడు కాలేక, సహాయము నకై వారణాశికి పగుగెల్లెను. అచ్చటి పంశితుడాక్క డాయనకు విగ్రహారాధనము యోగ్యమను శాస్త్ర ప్రమాణ మొసంగెను. ఆయన పరమసంతోషముతో మరలి వచ్చెను. ఆయన యానందముకు మేలి లేకుండెను. ఆయన యుత్సాహవేగముచే దయానందు డన్న నెలవున కతి సమీపమున నొక వెదురు కట్టను పాతించి తన యనుచరులను బిలిచి దాని కభిషేకము చేయుమనెను. అయ్యో! ఇది యెంత సంతాపకరమగు దృశ్యము! ఒక మహాశక్తిమంతుడగు పురుషుని బ్రక్షిందుటకై ప్రకృతియే యిట్లనేక శత శోధనముల జరుపుచుండ నోవునా? కాశీపండితుని

ప్రమాణశ్లోకము దయానందుని చేతి కియ బడెను. ఆయన దానిం జదివి 'చూడదీ! కాశీపండితుల వైదుష్య వివేకములను.' అని యుగ్గడించి యాక్షణమందే యా ప్రమాణవాక్యము నతి సమర్థతతో ఖండించెను.

ఇంకను 1869 జూలై 31 తేదీని కాన్పూరు నగరమున, గీర్వాణ పండితుడును, సహాయకరగాహియు (అసిస్టెంటు కలెక్టరు) నగు డబ్లియు తెయిరాగారి యాధిపత్యముకింద జరిగిన వితర్కము ఉదాహరింపదగి యున్నది. శాస్త్రార్థము విమటకు వక్రీస్తును, జహిందార్లును, వశకులును ఉద్యోగులును పలుకెరగతుల జనులును 20,000 సంఖ్యకు పై బడి సమావేశమైరి. తెయిరాగారు మధ్యస్థిగ నెన్నుకొనబడిరి. చర్చనీయాంశము, వేదములలో విగ్రహార్చనము; పూర్వాచార పరుల పక్షమున హోదాదు ఓర్పూప్రతి నిధిగ నిలిచెను. కాని యాయన చూపగల్గినదంతయు వేదములు విగ్రహపూజను నిషేధించుట లేదనిమాత్రమే దీనికి స్వామి ఎవ్వరైన నిన్నుప్రార్థిశక్కు బామత్తన్నచో, నీవస్యదిశ కేగుట యాతని యభిమతము కాదని నీవు గ్రహింపవలెను. అని జవాబు చెప్పెను. ఈసభారంగమున అసంపర్కప్రశ్నములును పాక్షిక దృష్టియు మిక్కుటముగా నుండెను. అయినను తెయిరాగారు 'స్వామివారి హేతువులు శ్రుతివిహితములుగ నున్నవి' అనివాసియున్నాడు. పక్షపాతము సామాన్యముగా నశింపదు. అట్టితరుణములలో ప్రజలనాహేందు నుభోకము న్యాయనిర్ణయమునకు పూనుకొననీడును. తెయిరాగారు సభావేదికనుండి వెడలి నంతనే వారెల్లరును 'విజయము—విజయ' మని యరచుచు సంతోషముతో నుబ్బితెబ్బిబ్బు లగుచుండిరి. వారుహోదాదు ఓర్పూ నొక శకటమున నెక్కించి జయ జయ ధ్యానములు చేయుచు వీధులలో నూకే గిరివిరి, ఆహా! ఏమి విజయము! ముఖ్యోన్ని నాళ్ల కే హోదాదు ఓర్పూ

ఉద్దాభాషలో నిట్లు యొక ముఖ్యచరిత్రక ప్రకటించెను. దీనివలన వారి విజయస్వభావమును దెలిసికొనగలము.

“ విస్తరసభాభావములకు బ్రహ్మాత్యయ వైశ్యులు దయానాదుని బోధనముల ననుసరించుచు తమ ప్రాచీనకులమును పరిత్యజించి తమ విగ్రహ దైవములను గంగలో గారవేయుచున్నారు. ఇది యుక్తము కాదు. కావున మేము తెలియజేయున దేమనగా దయానందుని బోధనముల నామోదించువారు తమ విగ్రహములను దియచేసి గురుప్రసాదముకుల్ మహారాజుగారి మంజరమునకు గాని ప్రయాగ నారాయణ తివారి మహారాజుగారి భవనమునకు గాని గొనిపోయి యర్చించవలయును అట్లు చేయుటకు వారికి కాలముచేకూరదేని నాకు తెలుపవచ్చును. నేనేవానిని తెచ్చికొందును పారవేయుటవలన వారికొనగూడు పాపము సంస్కృతగ్రంథములలో నుదాహరింపబడియున్నది. — ఓర్కూహాల్దారు ”

కోమలహృదయుడవగు నోహాల్దారు ఓర్కూ ! నీయెడదలో చాలి పాలు కొంచె మెక్కువగ నున్న దేమోయని భీతిల్లుచున్నాను. ప్రకృతి కాదాదిత్వముగా పురుష స్త్రీలను పారవడినిర్మించినచో, ఆమె యమితముగ స్త్రీ పురుషులను గూడ నిర్మించి మనలను సమాధానపఱచి, తన ప్రమాదాధీనులైన కుమారుల నోదార్చుటకు సంసిద్ధురాలయియున్నది.

షష్ఠాధ్యాయము

కోటముట్టసి.

సంధ్యసమయము నమీపించినది. దయానందు డిదివరకే కాశీనగరములో కేతెంచి విగ్రహార్చనమును నానామూర్ఖవిశ్వాసములను చురచారుములను దూషింపుచుండెను. ఆయన యానగరమున జేసినవిమోచనములు (1869 అక్టోబరు 22 లేక 23 వ తేదీ) పండితులును విద్యార్థులును ఆయన యవన్యాసముల విరుద్ధముగా మూగుచుండిరి. కాని శాస్త్రార్థము చేయుటకై యొక్కరు సంగీకరింపకుండిరి. ఒకనాడు మనస్వామి పండితరాజు రామశాస్త్రిని తనతో శాస్త్రచర్చచేయుటకై యాహ్వానించెను. ఆమీద నాపండితుడు “నాకంగీకారమే కాని నాకొకమందికత్తి యీయవలెను. ఏలయున నేనాతనికి యుక్తముగను సంపూర్ణముగను ప్రత్యుత్తరమిచ్చెదనేని యాతనిముక్కుకోయుదును. అనికబురంపెను దీనిపై స్వామి “ఒకకత్తి కాదు. రెండుండవలెను. శాస్త్రార్థము లేనివో శాస్త్రార్థమైన జరుగును. ” అనిబదులు చెప్పెను. ఆమీద నాపండితుడు “మంచిది కానిండు. ఆయన యిప్పుడు కాశీలోనేయున్నాడు కావున సంగతి చూడగలడు ” అనిబడాయి కొట్టెను. కాని యావిషయమై చివర కేమియు జరుగనేలేదు.

ఎట్లకేలకు కాశీమహారాజు పండితమండలిని బిలిచి, “వేదములలో విగ్రహపూజలేదు ? అను దయానందుని వాదమును పూర్వపక్షముచేయుటకు బహిరంగసభ చేయఁజేసెను. అయ్యది 1869 నవంబరు 16 వ తేదీని సమావేశమగుటకు నిర్ణయము చేయబడెను. రక్షకభటులను రప్పించుట కేర్పాటు కావింపబడెను. అదియంతయు చారిత్రకదినము.

కాశీనగరమా ! సకలవిద్యలకును పీఠమై, పౌరాణిక నాగరికతకు ప్రధాన స్థానమై ప్రకాశించు ఓ కాశీనగరమా ! పుణ్యప్రదములగు పురములలో నెల్ల నగ్నిగణ్యమై, భారతస్వర్ణమై, నీరంకమున మృతినొందినవారికి ముక్తిదాయనివై వెలయు ఓ కాశీనగరమా ! ఎందలి వీధి యందలి కంకర రాయియు నీశ్వరునిచలె సన్మానింపబడుచున్నదో అట్టి యోకాశీనగరమా ! అసత్ప్రియ పురీవతంసమా ! నాగర్వమా ! నాసాంత్వనమా ! నాసర్వమును నశించినది. ఈతరుణమున నీవినాశము గుప్పెటలో నున్నదనియు, నీజ్యోతి యారిపోవనున్నదనియు దెలియుట సూక్తికి సంతాప కరముగ నున్నది. ఏహిందూపుత్రుడు—ఒక్కక్షణము జాతీయోత్సాహమును ఒక్కచిందువార్యరక్తమును గలుగు నే హిందూపుత్రుడు ప్రపంచమునందలి సాటి జాతులు దృష్టిలో నిక్షిప్తకరించ నెంచును ? కాని యొక గర్విషము నీశరీరమున బ్రవేశించి, నీయాహోగ్యమునకు హాని చేయుచు నీప్రాణమునకు ముష్టి గలుగజేయుచున్నది. అగరశమును వెడల గ్రీక్కించుటకు శీఘ్రప్రయత్నము జరుగదేని తత్ఫలితము—అది చెప్పటకు దైవజ్ఞులక్కరలేదు—వారుణముగ నుండును. ఏలయన అసత్యమెంత తడవు జీవించినను, ఎంతఘనముగా పరిల్లినను, కట్టకడపటి కది నై జధర్మముచే నాశనమయిదృశ్యము కావలెను. తదను చరులు తమహృదయ శోణితముతో దమ కలుషములను గడుగుకొనవలెను. దయానందుని గూర్చియు ఆయనకృత్యములం గూర్చియు నెవరేమి చెప్పినను ఆయన మనో నిష్కాపత్యమును గాని యున్నతోద్దేశ్యమును గాని నే నించుకయు శంకింపను. ఆయన విగ్రహార్చనమును మొదటికే ముట్టజించిన నది యశస్సంపాదనమనకై కాదు, పగచే గాని యసూయచే గాని శత్రువులను ఆయనకు శత్రువులైవ్వరు ? చెరువుటకు గాదు, చరిత్రసంసి యొక విఖ్యాతనామమును తుడిచివేయుటకు గాదు, అది యుత్తమును బుజువర్తనును కార్యతత్పరుడును నగు పూరుషు డెన్నుకొను

నేకమార్గమున—అనగా సూటియగు మార్గమును దన పరమావధిని జేరుకొనుట కేయెయన్నది.

ఆయన స్వ ప్రతిష్ఠాభిచ్ఛద్ధుల కాస వహించినవో వేద వీణెను మీటుటకు బదులుగా—వేదముల యుక్త్యప్యతయ వాని యూశ్వర సంభూతిని ఘోషించుటకు మూడుగా స్వ మత మొండు ప్రతిష్ఠాపించ నూతనాచార్యుడై తన్మాత్రమున సులభతరముగా నధిక తర కీర్తిని గడించి యుండును. ఏలయున మనదేశమున నుదయించు నూతన కాల ముయొక్క భావము వేద విరుద్ధముగా నుండునని యాయన గ్రహించి యే యుండును. ఈవిషయమున నెన్నవేని బోతుగా పరిశీలించినవో ఆయన ప్రతి విహితములగు సంస్కారములను గూర్చి యెట్టి శ్రమ పడెనో తెలియగలదు. మూలికయు తిలకమును ఎన్నరికిని ముక్తి నీయ జాలవని యాయన యుక్తముగా నిరూపించెను. అయితే యజ్ఞోపవీత మనగా నేమి ? తాకూరు శివలూరి అను నాయనకును స్వామివారికిని జరిగిన యీ క్రింది ప్రస్తావనమే ప్రత్యుత్తర మిచ్చును.

తాకూరు:—ఉపనయన సంస్కారము మారినవో నష్టమేమి ?

స్వామి:—యజ్ఞోపవీత భారణము చేయని వారికి వైదిక కర్మాధికారము లేదు.

తాకూరు—ఉత్తము దెస్వసు ? యజ్ఞోపవీతరహితుడగు ధర్మానువర్తియూ లేక యజ్ఞోపవీత సహితుడయ్యును అధర్మ జీవనుడా ?

స్వామి—సత్కర్మల నాచరించు వాడే యుత్తమును కాని: సంస్కారములు చేయకుండుట వేద శాస్త్రములకు విరుద్ధముగా ప్రవర్తించుట యగును. వేద శాస్త్రములకు భిన్నముగా వర్తించుట యూశ్వరాజ్ఞల నతిక్రమించుట యగును. ఈశ్వరాజ్ఞ తిరస్కారము చేయుట నిరీశ్వర వాదిగ నుండుట యగును.

ఈ విధముగ ప్రశ్న మంతయును వేదముల యపారపేయత్వము వైపునకు మరలును. దయానందుని గ్రంథముల వలనను ఆయన యుపన్యాసముల వలనను ఆయన జీవిత భావము వలనను వేదము లీశ్వరదత్తములని యాయనకు గాఢవిశ్వాస ముండినట్లు విశదమగుచున్నది. అంతటి కుశాగ్ర బుద్ధియు వివేచనా యుక్తుడును ఎట్లు లట్లు విశ్వసించగల్గెనని కొండఱు పాఠకు లాశ్చర్యమందవచ్చును. ఇందుకు సమాధానము సులభము. ఆయన వేదములలో నెంతయో యుక్త్యుప్త జ్ఞానమును ఉన్నత సత్యములను గంభీరాధములను గన్గొన గల్గి యుండుటచే, ఆ య్యవి యీశ్వర ప్రేరితములు కాక యన్యథా కా జాలవని తలంచుకొనెను. మన పూర్వీకులు మూడు చాలుగు వేలేండ్లక్రిందట—ప్రమాణము లేకుండుటచే మనము సరిగా కాల నిర్ణయము చేయకలము; కాని యింకను చాల పూర్వమే, ప్రపంచమున నే నాగరకతయు పొడ సూపక మునుపే యై యుండవచ్చును—అంతటి మహాత్కృష్టములగు వేదములను అనదృశములగు వద్దర్శనములను రదించజాలినచో వా రీశ్వరా విష్ణులని విశ్వసించు వారిని మనము తప్పక క్షమించవలెను. మనము ప్రకృతము నుండి చాల దూరము పోతిమి. ఇక కాశీ సభకు మరలుదము.

నిర్ణీతదినముగు 16—11—69 వ తేదీని సాయంకాలము నాలుగుగంటలకు కాశీ నగరము నందలి పండితు లందఱును సమావేశమైరి. విశుద్ధానంద స్వామి, బాల శాస్త్రి, మాధవాచార్య, శివసాహె, వామనాచార్య. జయనారాయణ, తర్క వాచస్పతి, తారాచరణ తర్క రత్న, కైలాస చంద్రి, నారాయణశాస్త్రి మున్నగు పండితు లాసభ నలొకరించియుండిరి. అందఱును వచ్చిరి కాని శస్త్రార్థముచేసి ప్రతిపక్షుని ముక్కు కోయునునన్న పండిత రాహురామశాస్త్రిమాత్రము రాలేదు. ఆయన వచ్చుటకు సాహసింపలేక పోయెను. ఆయన తన శిష్యుడగు బాల

శాస్త్రాన్ని పంపియుండెను. కాశీమహారాజగ్రామము నధిష్ఠించెను. వేల కొలది జనులు వచ్చిరి. దయానందుడు పండితులను మీరు వేదప్రామాణ్యము నంగీకరించెదరో యింపిల్పించి చర్చ యుపకృమించెను. వారంగీకరించెదమని జవాబుచెప్పిరి. అంతట స్వామి విగ్రహార్చనము నంగీకరించు వాక్యముల నుదహరింపుడని యడిగెను. ఎవ్వరు నొక్క వాక్యమేనియు జూపలేకపోయిరి. — ఏలయన నందొక్కటియు లేదు. వారంతట పురాణములపై నానుకొని యందునికి వివాదాంశమును గూర్చిన శ్లోకముల నెత్తి చూపిరి. కాని దయానందుడు పురాణము లీశ్వరసభావములు కావనియు, అవి వేదవిరుద్ధములనియు, అందుచే దారు వానిని ప్రమాణముగ గైకొనననియు నొక్కచెప్పెను. ఇష్టతాపండితులు శ్రీతులనుండి పురాణముల ప్రామాణ్యము నంగీకరించు వాక్యము నొక్కదానిని జూపగల్గినచో వారు విజయులయి నేటికి మాట డక్కించుకొనురుకదా! కావున మాధవాచార్యుడు వేదములనుండి యీక్రిందియర్థ మిచ్చు మంత్రము గల రెండులిఖితప్రతములను మూడుబెట్టెను. “యజ్ఞమునకు పదిరోజులు కావల ఈపురాణములకు పినుము.” ఈవాక్యమునందలి పురాణమును పదమున కర్థమేమని యడిగెను. దయానందుడు మత్తరము చెప్పలేదు. ఆయన యింకను యోచించుచుండెను. ఆయాలోచన రెండు నిమిషములైన పట్టలేదట. కాని యంతలో నాపండితులు లేచి చప్పట్లుట్టుచు ‘ఓడిపోయెను. ఓడిపోయె’ నని కేకలు వైచిరి.

నిజముగా. వా రోడించుటకు వచ్చిరి కాని వాడించుటకు కాదు. వారు తమ యాత్మరక్షణముకంటె, తమ మతరక్షణముకంటె, తమ దేశరక్షణముకంటె, తమ యశోరక్షణమునందే యెక్కువ యాతురతతో నుండిరి. ఆపండితులు వేదములకుండి విగ్రహార్చనము నంగీకరించుచు వాక్య మొందెనియు జూపలేక తెల్లపోయినప్పుడు దయానందుడే లేచి ‘ఓడిపోయి రోడిపోయి’ రని చేతులు చరచుచు బిగ్గఱగా నొదిగినచో

వా రేమి చేయ గలుగుదును. అయితే వారి విజయము యదార్థమే నదా ! ఈ విధమున విగ్రహపూజ శ్రుతి విహితమైనదే యని నిర్ధరించి నీలువుకొన గలిగినచో ఆ పురాణములే యాధారముగ గొని ప్రపంచ మున జరుగు సమస్తపాపములను ఆపరాధములను, దుష్కార్యములను, లోక మెన్నడును విని కని యెఱుగనట్టియు, వినుటకు సహించజాలనట్టియు మన పంశితులు తాము అసంగతముగ గన్నట్టకుండుటకై యాచరణీయ ములను నట్టియు మహాపాతకములను వేధవిహితములనియు, ఈశ్వర సమృత్తిములనియు ఋజువు చేయవచ్చును. ఇంకియె కాక పై వాక్యము లోని పురాణము లను పదము అష్టాదశ పురాణములకును శెంతునేని పురాణములు శ్రుతుల కన్న ప్రాచీనము లనవలసి వచ్చును. మన నైష్ఠికాగ్రేసరులగు పంశితులీ యంశము సంగీకరింతురా ? ఆర్య వా జ్ఞయ పరిచయము గల యే బుద్ధిమంతుడును ఈ విషయ సద్ధాంతము సంగీకరింపజాలడని నే తలంచుచున్నాను. నా యభిప్రాయమున ఆ వా క్యము ప్రక్షిప్తమై గావచ్చును. లేదా ఆ పదభావము వే రెద్దియైనను వ్యాసవిరచితములగు సప్టాదశ పురాణములు మాత్రము కాక యుండ వచ్చును. దయానందుడు నిజముగా పరాజయము నొందెనా ? ఆయ నా వాదము లెంత కాలము ప్రత్యుత్తరము లేక పూర్వసక్షము కాక యుండునో అంతకాలము నాయనకు పరాభవి మెక్కడిది ?

కార్య మెంత న్యాయమో యపజయ మంత బాధాశరమని చెప్పుదురు. కాని కార్య యోగ్యతనుబట్టి కాక తాత్కాలి కావేశమును బట్టియే మనః పరితాపము పొచ్చుచుండు నన పరిశీలనానుభవములు తెలుపుచున్నవి నీకావేశ మేత్తివో యుక్త యుక్త విచారణ నవల దోచి మొడితనముతో గుద్దులాడుదువు.

దయానందుడు తన పరాభవమును (మీరు దానిని పరాభవము న్నచో) మహాపురుషుని కనుగుణ మగునట్లు—శాంతముతో గ్రహిం

చెను. ఆయన యీసారి ద్విగుణితాహముతో కృషిచేయ నారంభించెను. ఆయన వేదోపదేశములను ప్రజలకు బోధించుచునే యుండెను. ఆయన యుపన్యాసములు వినుటకు వచ్చు జన సంఖ్యను బట్టి 'పోపు' లెంత విద్యేషముతో నాయన నణగదొక్క జూచినను ఆయన యుద్యమము క్రమముగా ప్రాకుచు విస్తరించున్నదని మనము సులభముగా గ్రహింపగలము.

సప్తమాధ్యాయము.

విధ్వంసనము.

1870 వ సంవత్సరము జనవరి నెలలో ప్రయాగతో కుంభోత్సవము జరుగగా స్వామి యచ్చట కుంభేశ్వరుడు జనెను.

అనంతరము గుర్తార్థమునకు వేరుగన్న మీర్జాపురమున కరిగెను. అచ్చట కొంతయు కుమతలు కలహము పుట్టింపి యున్నది. ఒక ముదుసలి పూజారి దయానాదుని సమీపించి యామన శిరముపై జేమువైచి .అబ్బాయీ ! నీ వింకను లేత విద్యార్థివి. మఱి కొంతకాలము చదువుకొమ్మ పొమ్మ. అని చెప్పెను. దయానాదు డూరకుండ నెంచెను. కాని వారల్లరి మూక యని గ్రహించినంతనే ద్వారము బంధించిరండు. మీ యుదయకు నే నొక్కడనే యుద్ది యగుచును' అని గభీరోచ్చైస్వనముతో గజించెను. ఆయన స్వరూప ప్రభవమును గర్జనాదమును తీక్షణ నేత్రములును పరాభీకరముగ నుండెను. ఆ కంటకులు తోడనే యొక్క రొక్కరుగ వెనుకకు జారిరి. ఎన్నియో పర్యాయము లాయనపై నిటుక ముక్కలును రాళ్ళును చొప్పును గూడ దువ్వెరి. కాని యొకప్పుడును ఎవ్వరును నెరుక్కొని చేయెత్త లేదు. ఎదతో హంతకు లాయనను చావ మోచుటకును అగౌరవపరచుటకును నియుక్తులైరి. కాని యొక్కమను సాహసింపజాలక పోయెను. మీర్జాపురములో స్వామి యైశువక్తములు కడపెను. 1870 మే నెలలో ఆయన మరల కాశీ వచ్చి ప్రతిమా పూజను అన్య దురాచారములను గూర్చి పండితులతో తర్కించుచుండెను. అచ్చట కొంతకాల మట్లు గడపిన పిమ్మట కాశీగంజికి వెడలెను. రెండున్నర యేండ్లు సంయుక్త పరగణాలలో సం

చారముచేసి మరల 1872 మార్చిలో వారణాశికి మరలెను. ఇక ప్రాజ్ఞం డముల సంచారము ప్రారంభించి అరాకెలు బోయెను. అటనుండి పాట్నా నగరమును దర్శించెను. ఇచ్చట విద్యాప్రియులగు ముర్షీ మోహనలాల్, సావక్ మల్, రాయ్ సాహనలాల్ మున్నగువారి కతిధిగ నుండెను. అశోక చక్రవర్తి కాజధానియని దిదృక్షువులకు జూపబడు ప్రదేశమున కనతి దూరమున నున్న భూపత్నిహ మహారాజు గారి యుద్యానవనమున విడిదిచేసెను. అచ్చట స్వామి యొకమాసము రోజులుండెను. ఆయన యథాపూర్వముగా విద్వాంసులను శాస్త్ర వాదకులకు రమ్మని ప్రకటనాపత్రిములను బంపినను ఎవ్వరును శాస్త్రార్థము చేయుటకు వచ్చియండలేదు. పండితులును ప్రభువులును ననేకు లా యుపన్యాసముల వినుటకై యుచుననును బోవుచుండిరి. మిరాచిగంజి నివాసుడగు పండిత ఛోలే లాల్ సరస్వతి యను బ్రాహ్మణుడు స్వామి నిట్లు ప్రశ్నించెను. “మరణానంతరము ఆత్మ యేమగును?”

స్వామి:—యజుర్వేదసహితముండి మీకుత్తర మిచ్చుచున్నాను. మృత్యువునకు పిమ్మట జీవుడు వాయువున నదృశ్యమగును. పిదపవాతాజలభక్ష్యములవ్వారా పురుషశరీరమున బ్రవేశించి, మరల నిందిత ద్వారమున స్త్రీ గర్భమును జేరి పునర్జన్మించును. అది యిట్లులే జనన మరణముల గాంచుచుండును. స్వర్గనరకము లెవ్వియులేవు.

ఇచ్చట నొక ప్రశ్న సంభవించును. జలవాయుభక్ష్యములు ద్వారమున ఆత్మ పునశరీరమున బ్రవేశించునెడల, క్షుద్రజంతువుల దేహములో గూడ బ్రవేశించి వానియందు ప్రసూతి చెందుట కూడ సంభవము కావచ్చునుగాదా? అట్లు తటస్థింపజాలదని నే చెప్పజాలను. మనము చెప్పగల్గునదెల్లవిది? ఈప్రశ్నతి వికాసమంతయు గొన్నిమూల సూక్తిముల ననుసరించి జరుగుచున్నది. కాని యథేచ్ఛముగా గాదు. ఆసూక్తిములను గూర్చి మనోంకను నిశ్చయజ్ఞానములేదు. అయితే మనుష్యుడు

కాని యశ్వము కాని వృక్షముకాని పరమాణువుల నైమిత్తిక సంయోగముయొక్క ఫలితమని చెప్పటమార్తము నాకు మిక్కిలి యజ్ఞానము గను మూర్ఖత్వముగను గన్పట్టును.

బాంకిపురమునందలి సుప్రసిద్ధన్యాయవాదియు, హిందూధర్మమునకు పోషాశ్రయము 'అనుగ్రంథమునకు గర్తయు నగు బాబు గురుప్రసాదనేనాయమ్. ఏ. బి. యల్. గారాయన నొకనాడు సందర్శించి యాసమయమున వారిని 'గర్హస్థ్యమును పరిత్యజించుట యుక్తమగునా? యని విచారించిరి. స్వామి గార్హస్థ్యపదమునకర్థము చెప్పమనెను. అంతట నాబాబు, భార్య, బిడ్డలు, ఇల్లు, చుట్టచులు, మున్నగునవి' యనెను. స్వామి 'మన్నగునవియనగా నే'మని యడిగెను. 'ధనసంపాదనము' అని బాబు చెప్పెను. 'గృహ మనగానేమి?' అని స్వామి మరల ప్రశ్నించెను. గృహ శబ్దమునకర్థము. తినుట తాగిగుట పీల్చుట ఆచిగాగల'వని బాబుచెప్పెను. అంతట స్వామి గార్హస్థ్యమును పూర్ణముగా విడిచిపెట్టుట యసంధవమని విశదముగ చేసెను. నీవునీతండ్రిని తల్లిని సోదరులను గృహమును విడిచిపోవచ్చును. కాని నీయగత్యములను నీవుపరిత్యజింపజాలవు. నీవు ముఱిత యాత్మకుక్షింభరుడవును స్వార్థపరుడవును నగుచువు.

ఆయన 1872 అక్టోబరు 30 తేదీని పాట్నానగరమును వీడి మాంఘీరునకును, అటనుండి భగల్పురమునకును వెడలెను. ఇచ్చట కైస్తవ ధర్మము నవలంబించిన యొక బంగాలీబ్రాహ్మణుడాయన వద్దికు తరుచుగా వచ్చుచుండెను. ఒకనాడతడు కన్నులు నీరుగ్రమ్మ నిట్లనెను. 'ఓస్వామీ! నాయావనదశలో నేను తమ్ముగాంచియుంటినేని నాస్వమితమును స్వగృహమును గోల్పోయియుండను. నాసంశయముల నివారిం చెదరేమో యనియు నాపాదిరి యుపాధ్యాయుల యాశ్చర్యములకు సమాధాన మిత్తురేమో యనియు ననేక ప్రదేశములలో ననేకపండితుల చెంత కరి

గిరిని కొందఱు జవాబు చెప్పలేక పోవుచుండిరి. కొందఱియుత్తరములు నాకసంతృప్తి కరములుగ నుండెడివి. ”

అదిసత్యము. అదియే దయానందుని విజయముయొక్క రహస్యము అంగ్లేయుల యాగమనమును, పాశ్చాత్యపద్ధతులవొప్పున శిక్ష నొసంగు పాఠశాలా కలాశాలల స్థాపనమును, భారతీయులకుల నేత్రములను దెరచెను. వారుతమపెద్దలను క్లిష్టములగు విమర్శనాప్రశ్నములను వైచుచు సంతృప్తి కరములగు సమాధానములను బడయుజాలకుండిరి కావున ఆలోచనాపరులగు విద్యావంతుల సందేహనివృత్తికొఱకొక మహాపండితు డావశ్యకముగ నుండెను.

దయానందుడు 1872 డిశంబరు 16 తేదీన కలకత్తాచేరెను. బారిస్టరు చంద్రశేఖరసేను గారాయనకు బస యేర్పాటుచేసెను. బారిక్కురము నందలి రాజానురేంద్ర మోహన తాకూరుగారి ప్రేమనా కాననమున వారిని బ్రేవేశ పెట్టెను. ఆకాలమున మహర్షిదేవేంద్రనాథరాకూరు కేశవచంద్రసేనుడును ధార్మికసంచూర్జ్యమున ప్రకృష్టపురుషులుగ నుండిరి. వారేస్వామివారికి హృదయపూర్వకముగ స్వాగతమొసంగిరమట పరితోషావహము కేశవచంద్ర డాయనను తనగృహమున నుపదేశించుట కాహ్వానించెను. వర్తవ్యాంశము వైదికధర్మమునిర్ణయింపబడెను. ఆసభ 1873 జనవరి 9 తేదీన సమకూడెను. ఈయుపన్యాసమును గూర్చి ‘పాఠక’యను బంగళీపత్రిక సంపాదకులగుబాబు జ్ఞానేంద్రలాల్ యమ్. ఏ. బి.యల్. గారిట్లు వ్రాసియున్నారు: “ రెండువిషయములు వన్ని మిక్కిలి ముఖ్యముగా నాకర్పించినది. మొదటిది, స్వామియొక్క సంస్కృతభాషా ప్రభుత్వమును—ఈదినములలో స్వామి సంస్కృతమునే కాని యన్యము నుచ్చరించుట లేదని పాఠకులకు జ్ఞాపక ముండవచ్చును.—కిందిత్ సంస్కృత పరిచయము కలవానికిెల్ల సుబోధమున నుండు శైలిపాలభ్యమున రెండవది, అంగ్లభాషావాసనలేని పండితుకట్టి యున్న తాభిప్రాయములను

వెలిబుచ్చుట ! ఆయన కెట్టి జ్ఞానసంపద కలిగెను. అంగ విద్య లేక యంతగా నంతరదృష్టియు, వివేచనాశక్తియు, గలుగనేర్చునా ! ఈయంశము మనకు మనయందు—హిందూదేశమునందు విశ్వాసమును మరల గలిగించెను. ఇజ్రీలు దేశవాసులు మాత్రమే భగవంతుని ప్రసాదము బడయలేదు.

బాబు కేశవచంద్రనేనుడే స్వామికి హిందీ భాషా ద్వారమున నుపదేశింపుడని సూచించెను. స్వామి యా హిత వాక్యముయొక్కయుపయోగమును గమనించి బీహార, పశ్చిమోత్తర పరగణాల కరిగినపిదప హిందీభాషలోనే యుపన్యసించు నారంభించెను.

కలకత్తాలో నాయన యుపదేశమును వినుట కనుదినమును వందలకొలది జనులు వచ్చుచుండిరి. ఆయన యనేక బహిరంగోపన్యాసముల నొనంగెను. డాక్టరు మహేంద్రలాలు స్కూరు గాఁకి ఆయుచ్చేదమును పునరుద్ధరించుట మందిదని సూచించెను. అనంతరము 1873 ఏప్రిలు 1 వ తేదీని కలకత్తానగరమును వీడెను.

ఆయన వేదములను బోధించుటకై యొక సంస్కృత పాఠశాలను స్థాపింపగోరి పశ్చిమోత్తర పరగణాలలో గొంత ప్రయత్నము చేసెను. బంగాళము తన యుద్యమమునకు దయాపూర్వకముగను ఉత్సాహపూర్వకముగను సహాయము చేయునని యాశించెను. ఆయన కలకత్తా నంద ర్థనమునకు గల కారణములలో నొదియొకటి. అంగభాష బంగాలీ హృదయము నెట్లు సంపూర్ణముగా స్వాధీనపరచుకొని యేలుచున్నదో యాయన గ్రహింపలేదు. ఆయన కాళీఘట్ట సంస్కృత విద్యాలయమును గాంచి యందు వేదములకు స్థానము లేకుండుట గమనించినప్పుడు బంగాళిభాషమును గ్రహింప గలిగెను. ఆయన చక్కని వ్యవహారజ్ఞానము కలవాడు కావున నట్టియాశను వదలి యన్యత్ర సాధ్యములగు సాధనాంతరములచే తన యుద్యమ సిద్ధికై ప్రయత్నించుటకు గృత నిశ్చయుడయ్యెను.

ఆయన కలకత్తానుండి వెడలినపిదప వత్సరార్థమునకు 1874 జూలై నెలలో నవ్వి విరచితమును సత్యాధిపతి కాశమును ప్రకటనమునకై రాజా జయ కృష్ణదాసు సి. ఐ. యి గారి హస్తమున నుంచెను. మరల రెండేండ్లలో ఉత్తర, పశ్చిమ హిందూస్థానములలో ప్రతి నగరమందును ఆర్య సమాజమునకు శాఖలను స్థాపించెను. ఆయన వేదములను పరిచి తిలించుటకు గూడ ప్రారంభించి కాశీ నగరమున 1876 లో ప్రథమసంచిక వెలువరించెను.

ఇంతటినుండియు నాయన నిరంతరముగా కృషిముగా నిర్ణీత పద్ధతులపై పరిశ్రమ జేయుచుండెను. ఆయన యుద్వేగము ధార్మిక, సాంఘిక, విద్యావిషయక సంస్కారము. ఆయన రచించిన బహుగ్రంథ రత్నములును, వైదికధర్మము పండితపామర విభేదము లేక సర్వజనముబోధముగ నుండుటకై హిందీభాషలోనికి గావించిన వేద పరివర్తనమును, విద్యాసంస్కారశీరికకీరింద విభజింప బడవచ్చును. హిందూదేశమును తద్విషయములగు నారంభములలో నీయన యుద్వేగమును ప్రప్రథమమై యప్రతిమానమై యున్నది. అయ్యది సాంగముగను సంతృప్తికరముగను నిర్వర్తింపబడి యత్యంతభావిఫలప్రదమైయున్నది.

ద్వితీయశ్రేణిలో ఆర్యసమాజప్రతిష్ఠాపనమును బోధనవచ్చును ఈకార్యము సాధారణమైనది కాదు. హిందూసంఘనిర్మాణము ఇయ్యది స్వకపోలకల్పితమై మహాభారతమై అన్యజనదుస్సాధ్యమైయున్నది. ఈయుత్కృష్టకార్య నిర్వహణమున కాయన యితర సమకాలికులకంటె నధిక సమర్థుడై యర్హుడై యుండెను. తృతీయ వర్గములో నాయన బోధనములను, పూర్వాచారవరులతోడి వితర్కములను జేర్పవచ్చును. ఆయన తన యువన్యాసముల మూలమున అంధుల నేత్రములనుగడి యజ్ఞానపు పొరలను దొలగించుచుండెను.

స్వామి కలకత్తా వదలి పిదప హుగ్లీ, భగల్పురము, పాట్నా, చాపానగరములను దర్శించెను. కడపటి పట్టణమున రాయి బహదూరు షాగులాం సాహాయను నాయన కతిథిగ నుండెను. అచ్చటి విద్వాంసులను స్వామితో శాస్త్రార్థము చేయుమనగా వారు దయానందునివంటి నాస్తికుని చూడనైన కూడదని ధర్మము విధించుచున్నది కావున మేమాతనితో సంభాషింప నొల్లమనిరి. దయానందు డామిద నుభయులకును మధ్య జవనిక చేయవచ్చుననగా వారంపుల కియ్యకొనిరి. అట్లే వారొకనాడు కూడిరి. ఉభయపక్షములకును సమమ తెగవేయబడెను. శాస్త్రచర్చ ప్రారంభమయ్యెను. కాని తత్పురపండితుల ప్రతినిధికి సంస్కృతమున ప్రసంగము చేయుటకైన నంతగా సమర్థత లేకండెను. కావున త్వరలోనే వాదము ముగిసెను. అనంతరము స్వామి యుత్తమమును సత్యమును ప్రకాశమానమును నగు వైదిక ధర్మమెట్లు అపార్థము చేయబడుచున్నదో, ఎట్లయుక్తముగా బోధింపబడుచున్నదో, ప్రజాసంఘమెట్లజ్ఞానాంధకారమున బడి తోచివగానక తొలుపడుచున్నదో ఎట్లు హిందూసంఘము నిర్ణిమిత్తముగ దురంత క్లేశ సంతాపములను తనమీదను తన సంతానముమీదను విధించుకొనుచున్నదో అచ్చటి సభ్యుల కెల్లరకును దెల్లముగ బోధించెను.

ఆయన బీహారునుండి సంయుక్తపరగణాల కరిగెను. మీర్జా పురము, కాన్పురము, కాశీ, ఆలిఘర్, మధుర, బృంహావనము ఈనగరములనెల్ల దర్శించుచు నుపన్యసించుచు పండితులతో శాస్త్రచర్చ చేయుచు సంచారము చేసెను. ఇప్పటికి దయానందుడు నుపసద్ధుడయ్యెను. ఆయన యభిప్రాయములు విశేషముగా వ్యాప్తములయి యాసక్తితో స్వీకరింపబడుచుండెను.

1874 అక్టోబరు మాసాంతమున స్వామి బొంగొయినగరమునకు వెడలెను. ఆయన యద్దేశములు స్వీయాభిప్రాయములతో నేర్పబడుచు

నని యెందిన కొండలు ప్రముఖ లిచ్చట కాయన నాహ్వానించియుండిరి. కాని సత్వరముగనే స్వామివారి యాశయములు తమ కననుకూలములని ప్రకటమయ్యెను. అయినను స్వామి విశేష తత్పరతతో స్వకార్యసాధన మునకు బూనుకొనెను. ఈప్రాంతముల ప్రబలురైయున్న వైష్ణవ సాంప్రదాయులగు వల్లభాచార్యులమీదికి దండెత్తెను.

ఇచ్చట స్వామికివిషముపెట్టి తుదముట్టించుటకొకటౌ బరిగెనట. కానియా కుతంత్రము బయల్పడి వారిప్రయత్నమునకు భంగముకలిగెను.

అనంతరము స్వామి న్యాయాధిపతియగు గోపాలరావు హరిదేశ ముఖగారి యాహ్వానముపై అహమృదాబాదున కేగెను. ఆపురము నందలి రైలుస్టేషనువద్ద నొక సుప్రసిద్ధుడగు సేత్ (సెటి) స్వామికొఱకు కాచుకొని యుండెను. వారు శకటముపై నింటికేగుచుండగా ఆసేత్ తాను లక్షరూప్యములను వెచ్చించి యొక దేవాలయమును నిర్మించినని ప్రసంగవశమున జెప్పెను. స్వామి యాయన భక్త్యాదార్యములు దుష్ట ధమున బ్రసరించినందులకు సెబాసనజాలకపోయెను. ఆసేత్ తన దైవ ఋణము దేశమునునాశాధించుట కింతకంటె నుత్తమమార్గమును గాననందు లకు తనవిచారమును వెలిబుచ్చెను. ఆయన యొక సంస్కృతపాఠశాలనునెల కొల్పినచో గొంత ప్రయోజనకరమగు కార్యమును నెరవేర్చియుండును.

స్వామి యిట్లనెను. “వేదములయొక్క ప్రతి యొకటి కావలసిన చో హిందూదేశములో నయ్యది లభ్యము కానందున జర్మనీకి చేయి చావలసివచ్చుచున్నది. ఇది హిందూదేశమునకు కీర్తికరమా?”

ఆయన యిచ్చట నుపన్యాసము లొసగుచు పండితులతో శాస్త్ర పాఠము చేయుచు నొకమాసము గడపెను. అనంతరము రాజకోట కొక కీర్తిమానము కావించి యచ్చటి రాజకుమార కలాశాలా విద్యార్థుల కొక ఋణదేశము చేసెను. ఆకలాశాలాధ్యక్షుడు స్వామికి ఋగ్వేదము యొక్క రెండుప్రతులను బహుమానముగా సమర్పించెను.

అష్టమాధ్యాయము

విరాజ్జాము

ఆయన బొంబాయికి మరలి వచ్చెను. ఈపునరాగమన మొక ముఖ్యకార్యముకొఱకు ఆర్యసమాజ స్థాపనార్థము. ఈ విషయము కొంత కాలమునుండి స్వామియొక్కయు వారిసత్తుముయొక్కయు దృష్టి నాకర్షించుచుండెను. అయినను 1875 ఏప్రిలు 10 తేదీన గిరిధరలాల్ దాసు కొఠారి బి. ఏ. యల్. యల్. బి. గారి యాధిపత్యముక్రింద జరిగిన మహాసమావేశమునగాని బహిరంగముగా ప్రకటింపబడలేదు.

1875 జూన్ జూలై మాసములలో స్వామి పునహానగరమున నుండెను. ఆయన యిచ్చట పడునైదుపన్యాసములు చేసెను. వీనిలో నైదుచారిత్రకములు ఒకటి స్వీయజీవితవిషయము, శేషించినవి ధార్మికోపదేశములు.

1875 వ సంవత్సరాంతమున కాయన బొంబాయి మరల చేరెను. ఈతరుణమున సమాజమునకై యొక మందిరము ప్రత్యేకముగా గైకొన బడెను. ఈ నూతనసమాజము సుస్థిరముగు పురాదిపై నిలుపుటకే స్వామి యానగరమున నెనిమిది నెలలు గడపెను. మోక్షమూలరు భట్టాచార్యు లొకనాడు ఇంగ్లాండుదేశమును సందర్శించి రఠండు స్వామికి సూచించెను. అందుకాయన, నన్నీ దేశ జరులు, పాపండుడుచున్నాడు. నా పాపండుత్వమెట్టిదో వారికి తేటపడునందాక నేనీదేశమును వీడను" అని బదులు చెప్పెను. ఈయంశమును బట్టి యాయనకు సమాజస్థాపన మునందెంత గాఢాసక్తికలదో తెలియుచున్నది.

1876 మే నెల యాగంభమున నాయన కాళికి వచ్చి వేదములను హిందీభాషలోనికి పరివర్తించుటకు చూనుకొనెను. ఆ గ్రంథముక సుప్రసిద్ధప్రచారక సంఘముచే నెల సంచికలుగా ప్రకటింపబడెను.

ఈ కాలముననే బోధనలును ఉపన్యాసములును శాస్త్రచర్చలును చురుకుగా జరుగుచుండెను. అనంతర మాయన సంయుక్త పరగణాలలో సంచార మొనర్చి 1877 సంవత్సరమున ఢిల్లీలో రాజదర్బారు జరుగగా నచ్చటి కరిగెను. ఆయన యుపన్యాసాధికములు కాక ఆయన తన కాలమున కెంత పురోగామియై యుండెనో తెలుపుటకు పేర్కొనదగిన ప్రధానవిషయ మొండుగలదు. ఆయన బాబు కేశవచంద్రీనేక, సర్ సయ్యదు అహమ్మద్‌ఖాన్, బాబు కన్యాలాల్ అలఖ్ ధారి, మున్షీఇంద్రీమర్, బాబు హరీశచంద్రీచింతామణి, బాబు నవీనచంద్రీరాయి, యను వారలతో గూడిన యొకసభను, హిందూదేశమున ధార్మిక, సాంఘిక సంస్కారముల ప్రచారణమునకు తా మెట్లుత్తమముగ దోడ్పడగల్గుదు మను విషయమును గూర్చి చర్చించుటకు సమావేశపరచెను. ఆయన సంకల్ప మొక్క యఖండ భారతవర్షీయోద్యమము. క్రీమశః అది యసాధ్యమని విదితమయ్యెను. అది నేటికిని దుస్సాధ్యముగనే యున్నది.

1877 మార్చి 19, 20 తేదీలలో షాజహాన్ పురము కిల్లా చాంద్ పురములో హిందూ, ఇస్లాముక్రైస్తవముల మహాధర్మత్రయసభను కబీరుసంఘియగు మున్షీప్ర్యాలాల్ గారి కృషిచే సమావేశము చేయబడెను. శ్రీ స్వామియును బేరెల్లిపురమున నున్న రెవరెండు టి. జి. స్కాట్ గారును దేవబందులోని యరబ్బీపాఠశాల కధ్యక్షుడగు మహమ్మదు కాసింగారును ఢిల్లీనివాసియగు సయ్యదు అబుల్ మన్నూరుగారును, మురాదాబాదు నందలి ప్రఖ్యాత అరబ్బీ పాఠశీ భాషా కోవిదుడగు మున్షీఇంద్రీమర్ గారును మతత్రయముయొక్కయు ప్రధానప్రతినిధులుగ నుండిరి. ఈ సభయొక్క ప్రధానోద్దేశ్యము సత్యాన్వేషణమును, ఏమతము స్ఫురించి

నను సత్యగ్రహణమున నై యున్నది. ఇంతకు మున్నేన్నడు నిట్టి సమావేశము జరిగియుండలేదు. వెట్టియాశలు వ్యర్థప్రియత్నములు నైనను ఎంతయు స్వాభావికములు ! సర్వయుగములయందును సత్పురుషులును విద్వాంసులును ఈయద్భుతరహస్యముయొక్క గాంభీర్యమును గన్గొన నొందిరి. జవనికకు వెనుకప్రక్క నొక్కచూపు దొరకుటకై వారు చేయని ప్రయత్నమును పడనికష్టమును గానరాదు. కాని తెర రవ్వంతయైన సంచలింపక యెప్పటి యట్లనే స్థిరముగా నిలిచియున్నది. కపిల, కణాద, బుద్ధుల కాలమువలెనే నేమను అంధకారము నిబిడమై కరాళమై దుస్సహమై యున్నది. ఇట్టి స్థితిలోనే మతమున సమగ్రసత్యము లేక యధిక తరసత్యము కలదు అని విచారించుట కూడ తత్సమముగనే నిరాశాజనకముగ నున్నది. అయినను మానవస్వభావ మట్టిది ! మీరు దానిని దౌర్బల్యమే యనుచు. కాని యేజ్ఞేత్రమున లక్షలాదిజనులు విఫలప్రియత్నములై రో, ఆజ్ఞేత్రముననే కృషి సలుపుటకు లక్షలాదిజనులు భుజి ప్రయత్నము చేయబూనుట నిక్కముగా మానవప్రకృతి యందలి యుత్తమగుణమని నే నెన్నుచున్నాను.

రెండు నాళ్ళు కూడిన పిదప నా సభ ముగిసెను. ప్రాయశఃముగ సభా నిర్మాతలు తాము పొందిన యపారశ్రమ కేవిధమునను లాభము చేకూరలేదని తలంచి యుందురు. వారు తమ్ము బ్రహ్మానంద సీమకు—పరమాత్మసన్నిధానమునకు నిదానముగా గొనిపోవు రాజమార్గమును ఆమహాపండితులును ముల్లారుసుపాదిరీలునుజేరిచూపగలరని యాశించిరి. వా రభిలషించినది—నేటికింకను ప్రజాసంఘ మభిలషించునది యీశ్వర సందేశమునే. జనసామాన్యమున కీ మహాసభలును ఈ వితరణములును ప్రభుత్వ పరివర్తనములును అన్నియు విక్కిలి నిరాశ నాపాదించును. ఇంకను సత్యకాలము—కృతయుగము రాకొండుట, వారి కాశ్చర్యముగ నుండును. అది యేల తడవుచేయుచున్నదో వారికి

దురవగాహముగ నుండును. మానవప్రకృతికి మేరలు కలవని అదియు, యజ్ఞేయముగు నవ్యుత రహస్యము నావంతయేని గ్రహింపజాలదనియు మన కొనగూడు సౌఖ్యములతో సంతృప్తి గాంచుచు దుఃఖముల నోపి కతో సహించుచు జీవితయాత్ర చేయవలెననియు ప్రపంచమునిరంతరము నిల్లే యుండుననియు, జనవికకు వెనుక మన మెఱుగదగిన దెద్దియు లేదనియు, వ్యక్తికి భూత భవిష్యత్తు లెవ్వియు లేవనియు, మనకు ప్రస్తుతముతో మాత్రమే నిమిత్తము కలదనియు. అన్యముతో మనకు పని లేదనియు, జన సామూహ్యమునకు బోధించుట వలన నెద్దియేని లాభము కలదా ! మంచిది. ఈ యంశము లన్నియు నిదివర కనేక పర్యాయములు ప్రజలకు నూరి పోయబడెను. కాని ఫలము యథా ప్రకారమే. సంతృప్తి లేదు. అలభ్యము కొఱకు కాంత యథాపూర్వకముగనే యున్నది.

స్వామి యొక ప్రథమ పర్యాయము పాంచాలమాన కరుగును అది 1877 ఏప్రిలు మాసము ఆయన 19 వ తేదీని లాహోరు చేరును. పాంచాలు రాయన కత్యుత్సాహ పూరితమగు స్వాగత మొసంగుదురు. విగ్రహార్చనా మూఢ విశ్వాసముల మీదికి దాడి వెడలుటలో దమ వింత్రుడు కావున ముఖ్యముగా బ్రహ్మ సామాజికులు స్వామి కధికాద రముతో స్వాగత మిత్తురు. వార్తా పత్రికలాయన నభినందించి యాయన యుపన్యాసములను ప్రశంసించును. జను లాయన యుపదేశముల నాకర్షించుటకు తంహోపతండములు గా వత్తురు. ఇంతియె కాక—పాంచాల స్వభావమువోష్టన — వారా యుపదేశాను గుణముగ ప్రవర్తించు దోడగుదురు. గురునానకుని యుపదేశఫలితముగ నాప్రాంత మున వల్లభాచుచున్న విగ్రహారాధనమునకు స్వామి బోధనములు గొర్రెలివేటిలులగును. విగ్రహములు తమకిదివరకు ప్రత్యేకింపబడియుండిన సింహాసనముపై గాక తమకు మోగ్యతరములగు వీధులయందును ఇతర స్థలములయందును బహిరంగముగా పారవేయబడెను. 1877 జూన్ 24 తే

దీని లాహోరునగరమున ఆర్యసమాజము స్థాపించబడెను. ఇచ్చట నిర్మించిన నియమావళి బొంబాయి ఆర్యసమాజ నిబంధనలకంటె సౌష్ఠవము ఇటీవలి సమాజములన్నిటిచే నవలంబింపబడి నేడా సంఘముయొక్క యంగీకృతమలమై యున్నది.

ఆర్యసమాజ (వైదికధర్మ)

నియమములు.

౧ సమస్త సత్యవిద్య, సత్యవిద్యచే జెలియనగువదా. ఈశ్వరుడు ఆకనిస్వ రూపలక్షణములు. ర్థమును వీనికన్నిటికి మూలకారణమును నిత్యాధారుడును పరమేశ్వరుడు.

౨ ఈశ్వరుడు సచ్చిదానంద స్వరూపుడు, నిరాకారుడు, సర్వశక్తిసంపన్నుడు, న్యాయవర్తి, దయాశీలుడు, అభవుడు, అనంతుడు, అనాది, అనదృశుడు, విశ్వాధారుడు, విశ్వేశ్వరుడు, విశ్వవ్యాపకుడు, విశ్వాంతర్నియామకుడు, సర్వజ్ఞుడు, అజరుడు, అనశ్వరుడు, అభయుడు, నిత్యుడు, పవిత్రుడు, విశ్వ విధాత ఆత్మాత్మకడే యుపాస్యుడు.

౩ వేదము యధార్థ జ్ఞానగ్రంథము వేదముయొక్క అధ్యయనాధ్యాపనములును, శ్రీవణోపదేశములును ఆర్యులకు పరమ కర్తవ్యములు.

౪ మనము సత్యమును గ్రహించుటకును, అసత్యమును పరిత్యజించుటకును సర్వదాసంసిద్ధులమైయుండునలెను.

౫ సమస్తకార్యములను ధర్మసమ్మతమున అనగా యుక్తయు క్షములను విచారించి చేయవలయును.

- ఉపకారము ౩ లోకోపకారము అనగా శారీరిక ఆత్మిక సాంఘిక హితము చేయుటయే ఆర్య సమాజముయొక్క ప్రధానోద్దేశము.
- చేమ, న్యాయము. ౪ మన ప్రవర్తన మెల్లరియెడలను ప్రేమ, ధర్మ, న్యాయానుసారముగ నుండ వలయును.
- విద్య, ఆవిద్య. ౫ మనము ఆవిద్యను పారదోలి భౌతిక, ఆధ్యాత్మిక మగు విద్యను వృద్ధి పఱుపవలెను.
- వ్యక్తిత్వము. విశ్వహితము. ౬ ఆత్మ హితా చరణముతో నెవ్వఁడు సంతృప్తి నొందక సర్వ జన హితాభి వర్ధనమునందు స్వహితము నన్వేషింపవలయును.
- పరతంత్రత. స్వతంత్రత. ౭ సర్వ జన హితకరములగు సామాజిక నియమముల కెల్లరును విధేయులై మెలగవలెను. వ్యక్తిహితదాయకములగు నియమముల విషయమై యెల్లరును స్వేచ్ఛమై సంచరింపవలయును.

తక్కిన నగరములును లాహోరు మార్గము నవలంబించుటలో నాలసించలేదు. అమృతసరము, గురుదాసపురము, ఫిరోజి పురము, రావల్పిండి. జీలమ్, వజీరాబాదు, గుజరహ్వాలా, ముల్తాను ఈపురము లన్నియు నత్పరమే సమాజములను సంస్థాపించెను.

ఇట్లని పాంచాలమున స్వామి యుద్యమమున కవరోధము గలుగలేదని తలంపజనదు. పూర్వాచార పరాయణత్వి మెచ్చటను, పంజాబు నందును నిరోధము లేకయే లొంగిపోవ లేదు. దుర్బలులయొక్కయు కాతరులయొక్కయు నాయుధముగు దూషణముస్వామికి కళంకమునాపాదించుటకును ఆయనను ప్రజాపహాస్యమునకు గుఱిచేయుటకును యధాశక్తి ప్రయత్నించెను. కాని యాయన పవిత్ర ప్రవర్తనమును ఉదాత్త జీవోద్ధరణోద్యమమును నిందా సంశయముల కతీతములై వెలయుచుండెను.

ఆయన పావిత్ర్యాగ్నియం దవి యన్నియు భస్మీభూతము లగుచుండెను.

లాహోరు సమాజముయొక్క యొక సమావేశమున సభ్యుడొకడు లేచి స్వామి యంతటిచుండియు 'సమాజ పోషకు' డని పిలువబడవలె నని ప్రతిపాదించెను. అందుపై స్వామి తమ కాచార్యత్వము, అనన్యామనియు తమ యుద్భవమెల్ల దాని మట్టు వెట్టుటకే యనియు సెలవిచ్చెను. వీరా రాధవముతో సంబంధించిన సమస్తమును ఆయన యనుమోదింప జాలకండెను.

ఆయన యితవరకును స్త్రీలు తన యుపన్యాసములు విరుట కంగీకరింపకుండెను. కాని పాంచాల చారీమణు లాయనకంటె గట్టివారు. వారొక సారి సభారంగమున ప్రవేశము గాంచిరి. స్త్రీజనమునకు ప్రత్యేక ప్రదేశ మేర్పరింప బడెను స్త్రీసమాజములకు స్థాపించుకొని తమ భర్తలనే గురువులుగా దలంపవలెనని యాయన హితము గజపెను. స్త్రీజనము నెడల నాదరమును శ్రద్ధను జూపనివారు మానవులు కారని యాయన వాకుచెను.

ముత్రాను నగరమున ఆర్యసమాజము నెలకొల్పబడినప్పుడు స్వల్ప సంఖ్యాకులే సభ్యులుగా జేర ముండంజవేసిరి. ఇంత స్వల్ప సంఖ్యయే ! యని స్వామి నొకరు హేళన మొనరించిరి. అందుపై నాయన మహమ్మదునకు ప్రారంభమున ననుచు లొక్కరే యనియు, అదియు నాయన యర్థాగియే యనియు ననెను.

స్వామిపంజాబులో పరిశ్రమచేయ నారంభించి యొకసంవత్సరము నకు పైగా గడచెను. ఆయన కృషి యిప్పుడొక యాకారమును దాల్చి ఫలమును గ్రహమగుచుండెను. ఆయన యుపన్యాసములకు ఉపదేశములును శంకితుల నేత్రములకు దెచ్చి వారికి స్వయముగా యోజించుటకును, ప్రస్తుతపరిస్థితుల నాలోచించుటకును, ముందునకు జూరుచుకొని పోవుటకును తన శక్తిని వెల్లడించుటకును నేత్యైను, అందుమీద న్నభేదము లేక

సమస్త జనులును సమభాగమున 'భాయి భాయి' యనుచు చేతులు కలుపుకొనుటకంగీరించు ఆర్యసమాజ సంస్థాపనము వారినూత్న భావములను క్రియాయోగమును బొందించుటకు జేత్రమును గల్పించెను. యుక్త కార్య పరిజ్ఞానముమాత్రమే మనకుబాలము. యుక్త కార్యమును యుక్త మార్గమున సాధించుట కూడ మన మెఱిగియుండవలెను. దయానందుని యువన్యాసములు ప్రబలకు స్వతంత్రాలోచనమును నేర్పెను. వారు స్వబుద్ధి ప్రమాణముమీదనే కాని విశ్వాసముపై దేసిన కంగీకరింపకండునట్లు ఆభ్యాసముచేసెను. అయితే ఆర్యసమాజస్థాపనము జనులు స్వదేశమునకును స్వసంఘమునకును ఉపయోగముగ నుండవలెనన్న వారన్యోన్యము నేకీభవించి పనిచేయవలయునను నీతిభావముతో నిండియుండెను.

ఆర్యసమాజము వెరవేర్చినకార్యముపై గానిదానిస్వభావముపైగాని తీరుమానముచెప్పటోంకనశ్చితిహాసమునకు సమయము గాలేదు. కాని యొక సుహృద్విమర్శకుడు తనయభిప్రాయమును బెలుపనంగీకృతుడగునేని, సంఘీభావమును సహకారిత్యమును సంపూర్ణముగా గాకన్న విశేషాంశమైన తత్సామాజికలపట్ల నిష్ఠులప్రదమైనదని మునుప సాహసించెను. ఆర్యసామాజకుని యందెద్దియేని ప్రత్యేక లక్షణమున్నచో నయ్యది యాతని స్వాతంత్ర్యనామక స్వభావమే ఆతడు భూతలమున నెద్దానికీని శిరము వంచును. ఆతని బితుసువనము మతవిషయమునను, భావనావిషయమునను మాత్రమేకాదు. అయ్యది సమస్త విషయములందును—తత్త్వవిచారము నందును సమాజగృహ వికీర్ణమునందును కూడ ప్రకటితమగుచుండును. ఆతడు సమాధానమునకు వచ్చుట యెఱుగను. పరపక్షమువంకకు వంగుట యేమో యాతనికి దెలియదు. సహకారత కీస్వభావ మోతమాత్రమును సహకారముగాదు.

ఫలినిమేమన, ఆర్యసమాజమున కంగీకరించు విరోధ విశ్లేషములు, వెలుపల విశ్లేషములును వృద్ధిపొందెను.

ఆర్యసామాజికనియూప్రతికూల ప్రకృతియొక్క కారణమునకై
 దూరాన్వేషణ మక్కరలేదు. ఆచ్యులలో బహుశసాఖ్యాకులుచక్కనిలోక
 జ్ఞానపట్టులై నను విశేషవిద్యావంతులును ప్రగల్భపక్షాన్నితులును గారు
 వారస్యులుకంటె నిందుక వివేచనా యుక్తులై నను సామాన్య జనులు
 మాత్రమే యై యున్నారు అయితే వారవలంబించిన ఆర్యసామాజనియ
 మములు మానవసంఘ మింతవరకు నిర్మింపజాలిన మహాత్తమ ప్రాన
 ర్తనాసూత్రములు. కావున ధర్మమార్గావలంబన మనందలి యాతురతతో
 ఏదియో యొక యభిప్రాయమును పురస్కరింపకొని మరొకమొక లర
 యక, గమ్యస్థానము నూహించక, పరుగుచుదురు. వారియుద్దేశము యో
 గ్యమే కావచ్చును. కాని యెంతటి యుత్తమనియమమైనను పరిస్థితుల
 ననుసరించిప్రాయుక్తమగుచుండవలెను. సంక్షేపముగా చెప్పవలెనన్న, వారి
 ప్రేటు లత్యము నతిక్రమించును. చూడుడు దృష్టాంతమును: అయిత
 ముఖిప్రయాలాపము అతివినయము, నీచసేవము, నైతికభీరుత్వము,
 ఇయ్యవి హిందువులు ప్రత్యేకించి ప్రఖ్యాతి నార్జించిన స్వభావ లక్షణ
 ములు. ఆర్యసామాజికులు తాను నూతనముగా నేర్చుకొన్న సుగుణము
 నందలి బద్ధభావముతో నే వ్యక్తియు ఏసంఘమును సహింపజాలనివిష్కా
 పట్యమును వహించుచున్నాడు. పట్టుదలయు నిష్కాపట్యమును శ్లాఘ
 నీయములే, అన్యభిప్రాయమునకు విధేయులగుట వాంఛప్రకృతిలో లేదు
 అయితే మనము ఋజుపక్షముననుండి పరుడయ్యక పక్షమున నున్నను
 మనము సమీపితో లోబడవలసిన యవసరములు కొన్నిగలవు. మన
 పక్షముయొక్క యుక్తాయుక్త విచారణతో నిమిత్తములేకయే పరులకు
 వశంగతులము కావలసిన తరుణమును గలదు. ఆర్యసామాజికునకుపరా
 నుకూల్యమును బానిసత్వమును సమానార్థములు అరెంటికిని గల వ్య
 త్యాస మాత్రమ గ్రహింపజాలదు. అతని కన్నిటికి గూడ నొక్కటేచూట
 కలదు; నేను నాయుచ్చవచ్చినట్లు చేయుదును. ఇదియంతయు నసంగతము

ఒకసంఘము నందలి సభ్యులు అనుకూలముగా ప్రవర్తింప నేరనియెడల అనుచరులన్నమాట లేక యందఱు నాయకులే కావలెనని యూహించి నచో, వారు తమ నాయకునకు గాని దేశమునకు గాని యెట్టిసేవనమును చేయజాలరు స్వామిననుసరింప యత్నించుటే యిట్టి నైజమునకు ప్రధాన కారణముగ నున్నది. విద్యాశీలములు లేని యైశ్వర్యాధికారముల పట్ల నాయన యెట్లు నిర్లక్ష్యభావముతో నుండెనో తెలుపుట కనేకోదాహరణములు కలవు. ఆయన నిర్భయ నిర్వాజభాషణమును, సత్యగౌరవమును, ఫలనిర్లక్ష్యమును, మనమెఱుంగుచుము అయితే మహాపురుషుని ననుకరించుట తేమకరమగునా? చూతముగాక.

ఒకప్పు డొక మహామూర్ఖుడయినవాడు స్వామి నివాసమునకై తన మందిరము నిచ్చెను. మఱునాడో లేక శీఘ్రముగనో స్వామి యిట్లాము ధర్మము నా నవాలు ముంగటనే ఖండించును. ఆఖండన మెట్టిదో మనము సులభముగనే యూహించుకొనగలము. విద్వాంసుడగు స్వామి బాలిష్ఠిగరములోని తన కైస్తవదేవాలయమునం దుపదేశించుటకై యాహ్వానించును. స్వామి యాహ్వానము నంగీకరించి యుపన్యాస వేదిక నుండి మనుష్యారాధనము దూష్యమనియు దానిని పరిత్యజింపుడనియు నుద్బోధించును. ఉదయపుర మహారాజగు సజ్జనసింగుగారు స్వామియందధికాదరము కలిగి యాయన యనుచరుడై యుండెను. ఒకప్పు డాయన తన రాజ్యమునందలి యొక సంపన్నమందిరమునకు మహాంతర పదవిని స్వామి కొనంగుడుననెను. దాని కాయన “నేను నీ లక్షలను గాని రాజ్యమును గాని లెక్కచేయను.” అని కారముగా జవాబు చెప్పెను. ఈ విషయముల నిచ్చట ప్రసంగించుట దయానందుని స్వభావమునందలి యీ లక్షణమును నిరసించుటకు గాదు. అది యాయనయందొక యంశము. ఆయన యుద్యమమునందొకభాగము. అది యాయనయందనుకూలముగా నుండి మనోహరమై యుష్మచుండెను. అయితే ఆయన

ననుకరింప యత్నించు ననుచరులయు దది యెట్లు కన్పట్టును ? సౌందర్యమును నైపుణ్యమును శిక్షాసంస్కారములవలన వచ్చును. గాని యనువర్తనమువలన గాదు. సర్వాంగ శిక్ష లేక యెచ్చనికిని ఆర్యసమాజము వలన గాని యున్నతాదర్శ సహితముగు మఱి యే యితర సమాజముల నగాని లాభము చేకూరనేరదు.

స్వామి పాఠశాలల సంస్థాపింపుడని యుద్ఘోషించెను. కాని ఆయన హితబోధ జనసామాన్యము నందు నిష్ఫలముగుట సంతాపకరము. కాశీ, కలకత్తా, లాహోరు, రాజస్థానము ఎల్లయెడలను ఆయన విద్యాలయములను నెలకొల్పుటకై గాఢములగు ప్రయత్నము లొనర్చియుండెను. కాని యన్నియు వ్యర్థములయ్యెను. ఈ యశజయునునకు శగుకారణములు మనకు విదితములే ఈ విషయమై విచిత్రము లేదు. అది హిమాలయమువలె పురాతనమై యిది. మనుజుడు నిరంతరము నెద్దియేని సూతనమును గాంక్షించుచుండును. సమస్త ప్రాక్తన ప్రతిపాదనములును ఆతని కుజ్జీవప్రదములుగ నుండజాలవు. అయితే విద్యాలయస్థానము సామాన్యవిషయము కాదు అది విశేష ప్రయత్నయాసముల గోరును. ప్రతివత్సరమును ఈ విద్యాభారమును వహించుటకు వలయు ద్రవ్యమును సహనమును గల మనుష్యులు స్వల్పసంఖ్యాకులు మాత్రమే కలరు.

కాని యీ హేతువులన్నియు నెట్టివ్యత్యాసమును గలిగింపజాలవు. శిక్షలేక యభివృద్ధియుండజాలదు. ఈప్రధానసత్య మెప్పటియట్లు నిలిచి యున్నది. క్రైస్తవమతము కాని ఇస్లాము ధర్మము కాని ఆర్యసమాజము కాని మఱియేసంఘము కాని ఏమనుష్యుడు కాని ఏయీశ్వరుడుకాని, భవనమునకు పునాదివలె మానవాభివృద్ధికి మూలావశ్యకముగు శిక్షను పరిత్యజించుటకు సహాయపడజాలరు. అభివృద్ధికి రాజమార్గము లేదు జ్ఞానమునకు మోక్షమునకు క్లప్తమార్గములేదు.

శిక్షామూలము నే— కేవలము శిక్షామూలముననే హిందూదేశమునకు పునరుజ్జీవము కలుగగలదని ఆయన యెంతదృఢముగా విశ్వసించుచుండినదియు ఆయన 1879 లో హరిద్వారమువద్ద కుంభాభిషేకమున ప్రకటించిన విజ్ఞాపనమునందలి యీదిగువభాగమువలన దేటపడగలదు.

“ సూర్యుడు, చంద్రుడు, భూమి, అగ్ని, జలము, దినము, రాత్రి వృక్షము, నేత్రము, నాసికమున్నగునన్నియు మార్పుచేందలేదు. కాని మనయుమాత్రము పరిణామశీలము— అధోమఖముగ పరిణామవశులమైతిమి మనపతనకారణము మనము నిత్యసత్య కోశముగు వేదోపదేశములకు విరుద్ధముగా ప్రవర్తించుచుండుటయే మన పాపసత్వమును మనము మరల పొందవలెనన్న మనపవిత్రగ్రంథానుసారముగ సంచరించుటయే యేకసాధనము, ఆర్యసమాజము చెప్పవలసివచ్చును. మనపురస్కారము మనకు రెండుమార్గములు కలవు. ౧ విద్యావంతులును, స్వదేశస్వజనానురక్తులును, జ్ఞానార్జనాతత్పరులగు సకలమానవులకును ఉచితముగావిద్యాప్రదానము చేయుటకు సమర్థులై యాసక్తులగువారును మనోవాక్కియలయందు ధర్మవర్తనులును నగు ఉపదేశకుల సంఘమును నిర్మించుట (౨) పాఠశాలలను కలాశాలలను స్థాపించుట మాకు దోడ్పడగలవారు ముందంజవేయును. అట్లానర్చుటవలన మన దేశజులకు శీఘ్రపురోగమనమునకై సాహాయ్యము చేసివార మగుదుము.”

ఆయన యార్యసమాజోద్యమ మిటీవల సాంచాలమున గాంచిన యుత్సాహ పూరిత మగు స్వాగతానంతరమునను, దేశపురోభివృద్ధికి విద్యాలయ స్థాపనమే యేక సాధన మను విశ్వాసము లేకమైనను చలించలేదు. ఒక క్షేత్రమున నెంత విజయము లభించినను ప్రధాన విషయమునుండి యాయన దృష్టిని మరల్చజాలదు.

ఈతరుణమున నాయన యారోగ్యము క్షీణించెను. కావున స్వస్థతకొరకు డేరాడూను పురమున కరిగెను. కాని యారోగ్యము

లభించలేదు. అయిన ఆయన యెట్లో కొన్ని యువన్యాసము లిచ్చెను; తత్ఫలితముగ నాయన యావురమును వీడిన పిమ్మట నవిలంబముగనే యొక సమాజ మచ్చట నెలగొల్పబడెను.

1878 లో ఆర్యసమాజము యొక్కయు దివ్యజ్ఞానసమాజము యొక్కయు స్థాపకులకు గొన్ని యుత్తర ప్రోత్సాహములు నడచెను. ఈసమాజములు రెండును ఏకాబ్దముననే 1878 లో నిశ్చితములయ్యెను. మొదటి యుత్తరమున కర్నలు ఆల్కాటు దివ్యజ్ఞాన సమాజ మనగా “అత్యంత జ్ఞానోపాదాన తత్పరులగు విద్యార్థుల” సంఘమనియు “అధిక ప్రోత్సాహమును, యోగ్యతలును నగుటయే వారి యాదర్శ” మనియు నుడివి యున్నాడు. వారు తమ సమాజ తార్కిక స్వభావమును సంతృప్తి పరుపగలుగున దెద్దియు క్రైస్తవ ధర్మమున గానరామిచే తనతావలంబ కుల మహా సమూహము నుండి విడివడి ప్రకాశముకొనుటకు ప్రోత్సహింపబడినారు. ఆయన యొక నిట్లు తెలిపియున్నాడు. “తమ యనుగ్రహమును సానుభూతియు వారికి విశేష సాహాయ్యముగ నుండును. వారు తమ యువదేశముల కొరకు తమయంత జేరుదురు. వారు తాము పూనిన పవిత్రోద్ద్యమ నిర్వహణమునందు ఏదియో యొక విధమున తోడ్పడగలరు. ఏలయన వారి వ్యవసాయక్షేత్రము ఆసేతు హిమాచలమును వ్యాపించియున్నది.”

తరువాతి యుత్తరములలో కర్నలు ఆల్కాటు ఉభయ సమాజములకు సమేత్రాసము చేయగోరెను. అందులకు స్వామి యంగీకరించెను. ఈయుత్తర ప్రోత్సాహముల ప్రధానభావము ననుసరించి యీసమాజ ద్వయముయొక్క యాభివృద్ధియులండును, ఆశయములందును వ్యత్యాసము గలదని యెవ్వరును సంశయింపజాలరు. 1877 మేనెలలో సహారాస్వరమునందీ యుభయ సమాజ నిర్మాతలును ప్రధమ పర్యా యము గలిసి కొన్నిప్పుడు వారి సంబంధ మీ తీరుగా నుండెను. వారి

సమావేశ మనోన్య సామనన్యముతో నిండినట్లు కన్పట్టుచున్నది. వారందఱును జేరి మీరతు సగరమున కరిగిరి. కర్షణుగారును బ్లావట్స్కి అమ్మగారును అచ్చటి యార్యసామాజకులకు నివేదించబడిరి. వా రాయమెరికా ప్రేక్షకులకు స్వగత మిచ్చి విందొనర్చిరి. ఒక్క సంవత్సర మైన గనునక మునుపే వారిలో కలహము జనించెను. ఆయమెరికా వారు తమ హృదయములను సరిగా గ్రహింపగల్గినచో నీ సమాచార మంతయు జగ్రుగకుండెడిది.

స్వామి యారోగ్యము మజింత చెడిపోయెను. ఆయన మురాదా బాదులో నుండిన 27 దినములలోను మూడు ప్రసంగములు మాత్రమే చేయ జాలియుండెను. వానిలో నొక్కటి మండల కరగాహి (జిల్లా కలెక్టరు) యాధిపత్యముగ్రింద రాజకీయోపన్యాసము.

నాటనుండియు కాలము మారెను. లోక మిన్న డాయన యుద్యమమునందు రాజద్రోహమును పసికట్టుచున్నది. ఇంతియె కాదు. ఆయన యుద్యమము కేవలము రాజకీయ మనియు, దుష్ఫలమునుండియు శిక్షణమునుండియు నాత్మ రక్షణమునకై యాయన ధర్మము నాచ్ఛాదన ముగ గ్రహించి యుండెననియు వచించువారును గొందఱున్నారు.

ఆయన యిచ్చట విరోధీయ వైద్యుడగు డాక్టరు డేను గారి చికిత్సలో నుండెను. ఆయన యుపచర్యకు ప్రతిఫల మొసగ బోగా మానవ కోటి నిమిత్తము శ్రమపడు కాక మహానుభావుని నారోగ్యవంతునిగ జేసినందులకు నేనేమియు స్వీకరింప నని యాయన బదులు చెప్పెను.

ఆయన మరల ద్విగుణి తోతాహముతో కృషిచేయ నారంభించెను. బాలిల్లిలో నుండగా వాయన రెవరెను స్కాట్టుగారితో పునర్జన్మము, అవతారము, పాపక్షమ ఈవిషయములం గూర్చి దీర్ఘ ప్రసంగములు చేసెను. పిదప జాదాను, ఫరుఖాబాదు, మీర్జాపురము, దినాజపురము, కాశీ, మణిపురము, మీరతు, ఆగ్రా ఈ నగరముల

నన్నింటిని నరుసగా సంధించుచు యథాప్రకారముగా నుపన్యాసము నొనంగుచు ఆర్యసమాజములు స్థాపించుచుండెను.

1881 మార్చిలో ఆయన రాజపుత్రస్థానమున పర్యటన మొనర్చుట కుపక్రమించెను. ఆయన రాజాహిసారమున రాజపుత్రులలో వారి దుర్గములయందు పరిచయము కలిగించుకొనుట కిదియే మునలు కాదు. ఆయన బొంబాయి ప్రయాణములలో ప్రతి పర్యాయము నేదియో యొక సంస్థానమును తొందర తొందరగా సందర్శించుచునేయుండెను. ఆయన యిచ్చ డచ్చట నొకనువ్వు నిర్మిత విధానమున కృషి చేయ నొనరించెను. మాధ్యమును ధర్మచ్యుతియు రాజపుత్రస్థానమున చేత నగునంత చేయుచు సహించుచుండెను. హిందూ సంస్థానములలోని లాభములను సంతాపకరముగు దురవస్థలో నున్నదిగా యుండెను. మతము, సంఘము పాలనము అన్నియు దుస్థితి పాలయ్యెను. ఆ యువస్థ తలచినంతమాత్రానే నిట్టూర్పు పుట్టించును. కన్నులార గాంచిన దయానందునిలో నెట్టి హృదయ విదారణములగు వికారములు గలిగించెనో మన మూహింపగలుగుదుము. ఆయన తన దైవమునో తన దేశమునో లేక మానవకోటినిో యెవ్వరి నతిశయముగ తోచిమించెనో మనము నిశ్చయము చెప్పజాలము. అథోగతి పాలన మానవ సంఘము నెచ్చోట గాంచినను వారి నొన్నత్యమునకు లేవ నెత్తుటకై యాయన గాఢముగా నభిలషించుచుండెను. ఆయన మాతృదేశ మెచ్చట హైన్యము నొంది యవమానము పాలిడినను ఆయన రక్షణము కుతకుత లాడుచుండెను. ఈశ్వరదానకు కలంకము గూర్చినను ఆయనను విస్మరించినను దయానందు షాడలు ముదిరి పోరాడును.

ఆయన తొలుత సందర్శించినది మసూదా సంస్థానము. ఈరాజ్య స్తర సంఖ్యాకులుగ నున్న జైనుల నాయన శాస్త్రార్థమునకై ఉభయ పక్షముల ననుమ గొన్ని యుత్తర ప్రత్యుత్తరములు కాని శాస్త్రోపర్య మాత్రము జనుగలేదు. రాజా రావు

బహదూరు సింగు గారు రెండు యోజ్ఞము లొనరింపగా నచ్చటి జైనులు చాలమంది వానిలో పాలుగొని యోజ్ఞోపవీతములను స్వీకరించిరి.

ఈరాజ్యమున ముసల్మాను మతము నవలంబించిన వారికి తమ బాలికల నిచ్చి పరిణయము చేయ హిందూకుటుంబము లనేకములు కలవు. వారు తిరిగి మహమ్మదీయుల వద్దనుండి కన్యకల గైకొనరు. స్వామి యా తెలివి తక్కువ చేష్టనువారికి తెలియ జెప్పెను. ఈయచారము వలన ముసల్మాను సంఘము ఏకానమతో వర్ధిల్లి హిందూజాతి క్రిమముగా రూపు మాయును. ఇయచాయ కరమగు దురభ్యాస మింతటితో నశించినదో లేదో మనముగము. రెండు నెల లచ్చట గడపిపిదప స్వామి నబీరా సంస్థానమున బయలు వెడలెను. ఈరాజ్యాధీశ్వరున కొక యుత్తమ గ్రంథాలయముండెను. స్వామి అందలి సాగు వేదముతో తన సామగ్రింధమును సరి చూచుకొని ౩ మి నవరణలు చేసికొనెను. ఈరాజుగారి తనయులు గీర్వాణ భాషా పరిచితులని తెలిసి కొని సంకసించెను. వారు సామవేదము నాసాంతముగ పుస్తకావేశు లేకయే పఠింపగలిగి యుండిరి. ఆయన 1881 అక్టోబరులో చిత్తూరునకు జనెను. అక్కడ రాజ ప్రతినిధియగు రివజ ప్రభుని సన్మానించుటకై మహాప్రాయత్నములు చేయబడుచుండెను. నవంబరు 15 తేదీని రాజ ప్రతినిధి దర్బారుచేసెను. అనంతరము మహారాజాయును ఉన్నతో ద్యోగులును సర్దారులును స్వామిని సేవింపగలిగిరి.

బొంబాయి అర్యసమాజము యొక్క వార్షికోత్సవము సమీపించుటచే ఇందూరునకు తొందరగా బోయి యచ్చట మహారాజు లేకుండుట గాంచి వెంటనే బొంబాయికి ప్రయాణ మయ్యెను.

స్వామి బొంబాయి వచ్చుటకు సమాజ వర్ధంతి మాత్రోముణము గాదు. మఱికొన్ని ముఖ్యప్రయోజనములును గలవు. సమాజముతోడను జైనులతోడను సంప్రేమించుకొనవలసిగ

ప్రాయములు కొన్ని యున్నవి. కూడ ననే దేశమునం దవతరించి తన యమెరికా హామి మహాత్ము డీ తరుణము ఆయన యనుచరులకును స్వామికినిగల శిష్యవర్గమును నడపుచుండెను. చుండెను. ఉభయులకును సమాధానము విధేదము క్రమశః. విశాల మగు లుదయించెను. అది సహజమే. ఉము జరుగుటకు బదులుగా కలహము యెసను వారి సాధనపద్ధతులకు ధ్యభయుల గమ్యస్థానము నొక్కటియె జై నులకును స్వామికిని శాంతముగా వముల కున్నంత యెడ మున్నది. జై నుల థాక్రికాభిప్రాయములు నొ వివాద పరిష్కారము జరిగెను. నియు, సత్యాగ్రహ ప్రకాశము నందు వాప్పించుట తన యాశయము కాద యంశములు నిజముగా జైన మార్గ కివమానకరముగ ప్రాయబడిన నెడల తానా భాగమున నొ ధర్మముక లేవని వారు ఋజువు చేయు నంతున్నె. స్వామియు దీనివేయును ననియు స్వామి చెప్పగా వారికి బ్రకటముక లేవని వారు ఋజువు చేయు నంతున్నె. వారిక నేలాటి యిబ్బందులను, బెట్టలేదు.

ఈచిక్కులన్నియు విడిపోవుటకు చాలకాలము పట్టెను. కావున స్వామి బొంబాయిలో 1882 జూను వరకు నుండెను.

మరల నొకసారి స్వామిని ఉదయపురమునందు జూతుము. మహా రాణా సజ్జనసింగుగారు అధిక తత్పరుడగు శిష్యుడుగను నిశ్చల చిత్తుడగు ననుచరుడుగను నుండెను. ఆయన యత్యంత భక్తిశ్రద్ధలతో స్వామి ననుదినమును సంవర్ణించుచు వారి యుపదేశముల నాకర్ణించు చుండెను. స్వామి 1883 మార్చి 4 తేదీని వ్రాసిన లేఖ యం దిట్లుండెను. “మహా రాణాగా రనుదినమును నావద్దకు వచ్చుచు గంటలకొలదిగ గూరుచుం డును. ఆయన నాతో గూడ వడ్డర్భసములయందలి ప్రధాన భాగములను విచారించిలోని పరిపాలననుం గూర్చిన మూఢధ్యాయములను విదుర మునందలి ముఖ్యశోకములను వ్యాకరణము మొదలగు వానిని

స్వామి వారి సూచనపై మహారాజాగారు తమ సంస్థానిక కా
ర్యాలయములందెల్ల నాగరికిని బ్రాహ్మణులను.

ఒక వేదపాఠశాలను ఒక రాజకుమార కళాశాలను స్థాపించుటకై
స్వామి సంకల్పించి మహారాజాగారిలో ప్రస్తావించగా నాయన యం
దుల కంగీకరించెను. కాని యా కార్య క్రమము క్రియా రూపమును
దాల్చుటకు ముందే స్వామి పాహురమునకు వెడలెను. మహారాజాగారు
గూడ వ్యాధిగ్రస్తులైరి. ఆయన యిక్కుమరల స్వస్థత చెందలేదు. ఆయన
1884 డిశంబరులో స్వర్గస్థుడయ్యెను.

స్వామి యాయన మరణశాస్త్రము వ్రాయగా నది నీచు దర్బా
రులో జమవబడి యంగీకరింప బడెను.

పాహురాధీశ్వరు డగు రాజా నాహార్ సింగ్ గారును స్వామి
యెడ నధికారము గలిగియుండిరి. ఆయన యీ మహాసంస్కృతము దన
సంస్థానమునకు జరకాలము నుండియు నాహ్వానించుచుండినను ఆయన
యభిమత వింతకన్న శీఘ్రముగ నెరవేర్చుట కనువు కలుగ లేదు. ఆయన
యీ తరుణమును వినియోగించుకొన నేంచి స్వామి యుదయపురమును
వీక్షుటకు మున్నే యాయన కొఱకు తన దూతలను కొందఱిని బుత్తెంచి
యుండెను.

స్వామి యా రాజ పురుషులతో పాహురమునకు బోయెను.
ఆయన యచ్చట నైదుపక్షములు గడపెను. అతేషు స్వామి సాన్నిధ్య
మును చక్కగా వినియోగించు కొనెను. ఆయన స్వామిచెంగట మను
స్మృతిని యోగశాస్త్రమును వైశేషికమును జదివెను. ఆయన ప్రాణా
యామమును గూడ నభ్యసించెను.

నవమాసాభ్యుదయము

నిర్వాణము

నేను మహారాజా సర్ ప్రతాపసింగన బరగు మహారాజా ప్రతాపసింగు గారి యాహ్వానముపై స్వామి 1888 మే 26 వ నాడు జోధపురమునకు వెడలెను. అచ్చట ప్రాథమికమంత్రీయగు మియాన్ పైజుల్లా ఖానుగారి మందిరమున విడిది చేసెను. ప్రతాప సింహ మహారాజుగారి యాహ్వానము వారముల తర్వాత తాత్పర్యములతో సందర్శించిరి. కాని జోధపుర పాలకుడగు జనార్దన సింహమహారాజుగారి రాజ్యమునకు పనునేను దినముల వరకు దర్శన మొసంగక పోయెను. స్వామియే ప్రప్రథమమున తన దర్శనముచేయుటకై యాయన వేచియుండెనట. ఎట్లయిన నేమి పట్టుదల వచ్చిన పిమ్మట మహారాజుగారి భవనమున వరుసగా కొంతకాలము స్వామివారి యుపదేశములు జరిగెను.

మహారాజునకును స్వామిని ప్రారంభము నుండియు పరస్పరాపగ్రహణముండునట్లు కొన్ని యాధారముల వలన దెలియుచున్నవి. ఆ మహారాజు తన దైవమన్నను దేశమన్నను ఈషణ్మాత్రమేని యాదరము భోగపరాయణుడని స్వామి భావించి యుండును. స్వామి స్వసామర్థ్యమున ప్రారంభమున కొండంతలుగ దలపోసి మహారాజులం గూడ దన యందలికి దేవించిన గర్వోద్రిక్తుడగు నహంకారి యని మహారాజు భావించి యుండనోవును.

ఈక్రింది యుత్తరము వారి యుక్తనృత్య వై మనస్యమునకు పరిబ
లసాక్ష్య మిచ్చుచున్నది.

సన్మాన్యలు ధీర వర్షలు నగు పరితాపసింహ మహారాజుగారికి:—

సుఖభవ—ఉదాత్తుడగు జోధపుర పాలకుడలగుడై యుండుట
చూడ నాకు చాల విచార మగుచున్నది. మీరును బాబాసాహేబును
అనారోగ్యముచే బాధితు లగుచున్నాను. తమ యదృష్ట దురదృష్టముల
కై మిమ్ములనే సముక్తానియుండు పురుషుల లక్షల జనమండలి కలిగి
యున్నది యీరాజ్యము. దీని క్షేమము నారయుచు సంరక్షించుచుండ
వలసిన మీరు మువ్వరును మీ శరీరమున నామయమునుండి కాచుకొ
నుటకును మీ యాయుష్కాలము నాయదమునకును శ్రద్ధ బూన
కుండుట యెంతయు సంతాపకరము. మీరు మీనిత్య కష్టత్రష్టములను
నావద్ద నభ్యసించుచును కోరుచున్నాను. అట్లానర్తురేని మీరు మార్వారు
నకే కాక యఖండ భారతవర్షమునకును శ్రేయ మొనర్ప గలుగుదురు.
మీ వంటి మహనీయు లీప్రపంచమున గను నలుచుగ మాత్రమే
యుండురు. ఉన్నవారు చిరకాలము జీవింపరు. దీర్ఘాయువు లేనిచో నెవ్వ
డును తన దేశమునకు మేలు చేయ జాలడు. గొప్ప వారెంత చిరకాలము
జీవించినదేశమున కంతలాభము చేకూరును. ఇది మీదృష్టి నాకర్షింప
వలసిన విషయము. తక్కినవానివిషయమై మీయిచ్చవచ్చుట్లు చేయుడు.

సూచిక—ఈజాబు బాబాసాహేబునకు (గజసింహమహారాజు
గారు) జూపుడు.

(ద్వయమునంద సరస్వతి)

పై యుత్తరము 1883 జూలై 22 తేదీన వాయబడినది. స్వామియ్యద్దేశ్యము వీలగు నంత త్వరలో—స్వామికముగ నొకవారము లో యోధపురము వీశుటయైనట్లు కానవచ్చుచున్నది. కాని 29 తేదీన స్వామి వ్యాధిగ్రస్తుడయ్యెను మఱునాడు డాక్టరు సురాజమల్లుగారు వైద్యోపచారము కావించిరి. కాని ఆయన కారోగ్యము కలుగలేదు. ప్రతాపసింహ మహారాజుగారి యజ్ఞానుసారముగ డాక్టరు ఆలీసుర్ధన ఖానుగారు చికిత్సచేయ నారంభించిరి. కాని వ్యాధియతిశయించు చుండెను. ఒడలంతయు బొబ్బలలను నొసెను. అయినను 14 తేదీవరకును మాల్వీగారే యుపచారము చేయుచుండిరి, స్వామికాచిత్త సంతృప్తికరముగ నుండలేదు. అయినను యెందుకేముదేమి? ఆయన నిస్సహాయుడై యుండెను. ఇంతదశలో నీసమాచారము దేశమున ప్రచురము కాలేదు. ఒక ఆజీత్ ప్రత్యక్షనమాజుకును అక్టోబరు 12 వ నాడు రాజపుతానాగేజిట్ లో స్వామి యామయ గ్రస్తుడయ్యె నన్నవార్త చదివెను. తోడనే యధార్థము నెఱుంగుటకై యొకమనుష్యుడు జోధపురమునకు పంపబడెను. ఆవార్తధృవపడిన తత్తణముననే యితరమండలములందలి నానాసమాజములకును తంతిమూలమున దెలియజేయబడెను. 15 వ తేదీనాటి కాయనయందభిమానముగల మిత్రమండలమును శిష్యవర్గమును ఒక్కొక్కరే రాదొడగిరి. వెంటనే చికిత్సలో మార్పుచేయుటకు నిశ్చయింపబడెను. అందుచే 15 వ తేదీన డాక్టరు ఆడంగారు రప్పింపబడిరి. ఆయన స్వామిని తత్తణమే అబూశిఖరమునకు గొంపొమ్మని సలహా యొసంగెను. మహారాజుగారి కిది యసమ్మతముగ నుండెను. విరను అచ్చటి వాతావరణమున స్వామివారు సత్వరమే నుఖులగుమరను నాశచే తనయంగీకారమును స్వామి 16 తేదీన యోధపురమున వీడి 21 తేదీన అబూశిఖరమునకు. డాక్టరు లక్ష్మదాసుగారి యుపచారములన స్వామికి సత్ కలిగి మరల జీవితాశ యుండురించెను. కాని యాభిషగ్య

౧౨౦

స్వామి దత్తాత్రేయ సరస్వతి

రుడు పోవలసినది విధాయక మగుటచే నటనుంకి * వెడలిపోయెను. ఇంతలో మరల రుగ్రుత హెచ్చెను. బ్రతి తేదీని ఆయన మిక్కిలియలసిపోయి మాటాడజాలనంత నీరసస్థితిలో నుండెను. తరువాత కౌముదాళ్లు డాక్టరు ఆడంగారును డాక్టరు లాలాగురుచరణదాసుగారును మహారాజుగారిచే నియుక్తులయి స్వామికుపచారము కావించిరి. 26 వ తేదీని ప్రతాపసింహ మహారాజుగారాయనను జూడవచ్చిరి. లాహోరు, అజ్మీరు, కాన్పురము, మీరతుమున్నగు నగరములనుండి యాయన యభిమానులు వెక్కండ్రు రుదెంచిరి. వారాయన స్థితి నానాటి దుర్భరమగుచుండుట గాంచి భీతిల్లి లక్ష్మణదాసుగారు కొంతయాన వెలిబుచ్చియుండుటచే నాయన చికిత్సలో నుంచుటకై స్వామిని అజ్మీరునకు గోహాని నెంచిరి. స్వామియు నందుల కెట్టులో తనయనుమతి నొసంగెను. ఆయన శిష్యులయైన 27 తేదీని అజ్మీరున బ్రవేశించెను. లక్ష్మణదాసుగారు తనసర్వశక్తులను ప్రయోగించి పనిచేసిరి. కానియంధకార బంధురములగు నాయనమిత్రులయొక్కయు, భక్తులయొక్కయు, శిష్యులయొక్కయు, అనుచరులయొక్కయు, అభిమానుల యొక్కయు, హృదయములయందొక్క యాశాకిరణమేని

* శ్రీయంతయాదిపూడి సోమనాథరావుగారు తమవిరచితమగు స్వామివారిచారి త్రమపండ్లు వ్రాసియున్నారు:—“ ఆసమయమున పంజాబుదేశ స్థులును అర్యసమాజపు సభాసదులునగు డాక్టరు లక్ష్మణదాసుగారు అజమీరునకు మార్చబడిపోవుచు మార్గమున అబూపర్వతమునందు దిగియుండుట తటస్థించియున్నందున, శ్రీస్వామివారిని జూచిన తోడనే చికిత్సచేయ వారంభించి, తనకునొక నెలనెలవిద్య వలసినదని సర్కారువారి నర్జీపెట్టుకొనిరి. కాని దానికి సర్కారువారు సమ్మతించలేదు. అందుమీద నతడు రాజనాథు దాఖలచేసెను. దానిని సర్కారువారు అంగీకరింపలేదు. ఇంతలో లక్ష్మణదాసుగారిచ్చిన యాపదము వలనను జేసిన యుపచారమువలనను శ్రీస్వామి దీర్ఘయుపకాంతి తోచెను కాబట్టి లక్ష్మణదాసుగారు శ్రీస్వామివారిని అజమీరు, కొని రావలెనని శ్రీస్వామివారి శిష్యులతో జెప్పి విధిలేక అజమీరునకు ముందు వచ్చిరి. ఆహా! ఇదియేకదా నిజమైన గురుభక్తి:—

10066

